

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

Vaiva Buivydienė

PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS TEIKIMO LIETUVOJE
ANALIZĖ: RASEINIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS

Baigiamasis magistro projektas

Vadovas

Prof. dr. Algis Junevičius

KAUNAS, 2018

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ, HUMANITARINIŲ MOKSLŲ IR MENŲ FAKULTETAS

PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS TEIKIMO LIETUVOJE
ANALIZĖ: RASEINIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJIS

Baigiamasis magistro projektas
Viešoji politika (kodas 621L22008)

Vadovas

(parašas) Prof. dr. Algis Junevičius
2018-05-

Recenzentas

(parašas) Doc. G. Žilinskas.
2018-05-

Projektą atliko

(parašas) Vaiva Buivydiene
2018-05-

KAUNAS, 2018

KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

(Fakultetas)

Vaiva Buivydienė

(Studento vardas, pavardė)

Viešoji politika, 621L22008

(Studijų programos pavadinimas, kodas)

Baigiamojo projekto „Piniginės socialinės paramos teikimo Lietuvoje analizė:
Raseinių rajono savivaldybės atvejis“

20 18 m. gegužės 29 d.
Kaunas

Patvirtinu, kad mano, *Vaivos Buivydienės*, baigiamasis projektas tema „*Piniginės socialinės paramos teikimo Lietuvoje analizė: Raseinių rajono savivaldybės atvejis*“ yra parašytas visiškai savarankiškai ir visi pateikti duomenys ar tyrimų rezultatai yra teisingi ir gauti sąžiningai. Šiame darbe nei viena dalis nėra plagijuota nuo jokių spausdintinių ar internetinių šaltinių, visos kitų šaltinių tiesioginės ir netiesioginės citatos nurodytos literatūros nuorodose. Įstatymų nenumatytų piniginių sumų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

Aš suprantu, kad išaiškėjus nesąžiningumo faktui, man bus taikomos nuobaudos, remiantis Kauno technologijos universitete galiojančia tvarka.

(vardą ir pavardę įrašyti ranka)

(parašas)

Buivydienė, Vaiva. Piniginės socialinės paramos teikimo Lietuvoje analizė: Raseinių rajono savivaldybės atvejis. *Magistro* baigiamasis projektas / vadovas prof. Algis Junevičius; Kauno technologijos universitetas, Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas.

Studijų kryptis ir sritis (studijų krypties grupė): 02 S

Reikšminiai žodžiai: *socialinė parama, piniginė socialinė parama ir kitos socialinės išmokos, socialinės gerovės valstybė, socialinė apsauga, socialinė rizika, nepritekliai, šešėlinė darbo rinka.*

Kaunas, 2018. 107 puslapiai.

SANTRAUKA

Magistro baigiamajame projekte vykdoma piniginės socialinės paramos teikimo Lietuvoje analizė ir pasitelkiamas Raseinių rajono savivaldybės atvejis. Demografiniai pokyčiai (pensinio amžiaus žmonių daugėjimas, mažėjantis gimstamumas, migracijos / emigracijos procesai ir kt.) ir socialinė ekonominė nelygybė įpareigoja valstybes žvelgti į darnaus politikos vystymosi gaires (socialinę apsaugą). Todėl nuo makrolygmens (bendrosios socialinės sąlygos ir prielaidos) iki individo lygmens (faktiškas pasinaudojimas socialiniais ištekliais), perėjus bendruomenės lygį (konkrečios galimybės, teikiamų paslaugų infrastruktūra bei kokybė) tai išryškina. Priemonės, kurias pasitelkus yra kuriamas ir tobulinamas solidarumo mechanizmas tarp įvairių žmonijos sluoksnių (netekusių darbo pajamų ar turėjusių ypač didelių išlaidų (maitintojo netekimas, būtinoji medicinos pagalba ligos atveju ir kt.)), atspindi šiuolaikinės socialinės valstybės apsaugos sistemos funkcionavimą. Todėl ypatingas dėmesys, siekiant sukonkretinti esamas problemas, yra skiriamas analizuojant piniginės socialinės paramos skyrimą nepasiturintiems gyventojams. Darbo tikslas – kompleksiskai išnagrinėti piniginės socialinės paramos teikimo priemones ir atskleisti priežastis (per problemų medį: pasekmės – priežastys tam tikrų sąlygų (veiksnių)) dėl jų įtakos socialinės apsaugos sistemai. Darbo objektas – piniginė socialinė parama nepasiturintiems gyventojams. Darbo uždaviniai: 1) identifikuoti socialinės apsaugos pagrindinius elementus; 2) išanalizuoti teisės aktus, reglamentuojančius piniginės socialinės paramos teikimą; 3) atlikti piniginės socialinės paramos teikimo Raseinių rajono savivaldybėje gyvenančių asmenų nuomonės tyrimą ir pateikti rekomendacijas bei siūlymus kaip tobulinti šią sritį. Tyrimo metodų (antrinė ir pirminė respondentų apklausa) išryškinama socialinės apsaugos ir teikiamos paramos svarba. Pirmajame skyriuje, remiantis užsienio ir Lietuvos tyrėjų mokslinėmis publikacijomis, analizuojama socialinės apsaugos raida, socialinės apsaugos sistema, funkcionavimo principai bei atspindima socialinės apsaugos sąsaja su gerovės valstybe. Antrajame skyriuje nagrinėjamas socialinės paramos teisinis reglamentavimas tarptautiniu ir nacionaliniu lygiais, atskleidžiamos socialinio modelio vertybinės nuostatos, vykdytos reformos socialinės paramos

sistemoje. Taip pat išsamiau analizuojamas socialinės paramos funkcionavimas ir reformos socialinėje politikoje, tiesiogiai susijusios su piniginės socialinės paramos teikimu nepasiturintiems asmenims. Trečiajame skyriuje pristatoma tyrimo metodologija ir tyrimo metodai. Aprašomas socialinės politikos sritys (socialinės paramos) įgyvendinimas Raseinių rajono savivaldybėje, ypatingą dėmesį skiriant socialinės apsaugos išmokoms (piniginei socialinei paramai). Analizuojant sąlygas, būdingas vidurio Lietuvos savivaldybei per taikomą antrinį duomenų analizės metodą – grupinį anketavimą raštu (respondentai – pasirinktos įmonės darbuotojai ir ekspertai – socialinės paramos skyriaus specialistai), identifikuojamos sociologinio tyrimo problemos. Susisteminus išvalgas, įvertinus esamą situaciją (SSGG) ir ieškant galimai alternatyvių sprendimo (*galimybės – stiprybės*) būdų, sukonkretinami pasiūlymai ir pateikiamos rekomendacijos suinteresuotoms institucijoms dėl efektyvesnių pokyčių socialinėje politikoje vykdymo ne tik savivaldybių, bet ir regiono lygiu.

Buivydienė, Vaiva. *Analysis of Financial Social Support in Lithuania: Case Study of Raseiniai District Municipality*. Master's thesis in Political Science / supervisor Prof. dr. Algis Junevicius. The Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.

Research area field: 02 S.

Key words: *social support, financial social support and other social payments, social welfare policy, social security, social risks, deprivation, shadow labour market.*

Kaunas, 2018. 107 p.

SUMMARY

Master's final project analyses the purses of financial social assistance in Lithuania through Raseiniai district Municipality case. Changes in demographic trends (increasing number of people in retirement, declining birth rates, migration and emigration processes, etc.) and the lack of social and economic inequalities oblige the countries to look at guidelines for sustainable policy development (social security). Therefore, from the macro level (general social conditions and assumptions) to the level of the individual (actual use of social resources), the transition of the community level (specific opportunities, the service infrastructure and quality) highlights those changes. The means by which the solidarity mechanism is created between the various layers of mankind (either lost the income from work or who has had enormous costs (loss of breadwinner, emergency medical aid in case of illness, etc.) is being developed and improved by the modern system of social security. Therefore, special attention, in order to focus on the work problems, is devoted to financial social support for deprived people. The aim of the research is to analyze complexly the provision of financial social support and reveal reasons (through the problem tree: the consequences – the reasons for certain conditions (factors)) due to their impact on the social security system. The object of research is financial social assistance for deprived people. Project objectives: 1) identify the main elements of social security system; 2) to analyze the legal acts regulating the provision of monetary social support; 3) to carry out a survey of the opinion of the people living in the Raseiniai District Municipality providing monetary social support and to make recommendations and suggestions on how to improve this area. The research methods (secondary and primary surveys of the respondents) highlight the importance of social security and support. The first chapter, based on foreign and Lithuanian researchers' scientific publications, analyzes the development of social security, the social security system, the principles of functioning, and it reflects the link between social security and welfare state. The second chapter

examines the legal regulation of social assistance at international and national levels, reveals the social status of the social model, and implements reforms in the social support system. It also analyzes the functioning of social assistance and reforms in social policy, which are directly related to the provision of financial social support to deprived persons. The third chapter presents the research methodology and research methods. It describes the implementation of social policy (social support) in Raseiniai District Municipality, paying particular attention to social security benefits (financial social assistance). Analyzing the conditions typical of the central Lithuanian municipality through the applied secondary method of data analysis – a group questionnaire (respondents – the employees of the chosen company and experts – the specialists of social assistance department), sociological research problems are identified. Having synthesized the insights, assessing the current situation (SWOT) and finding alternative solutions (options – strengths) that are potentially available, suggestions and recommendations are made to the institutions concerned for more effective changes in social policy, not only at the municipal level but also at the regional level.

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	6
LENTELIŲ SĄRAŠAS	9
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	9
PRIEDŲ SĄRAŠAS	10
PAGRINDINĖS SĄVOKOS	11
SANTRUMPOS	12
ĮVADAS	13
1. SOCIALINĖS APSAUGOS SISTEMOS SAMPRATA IR PAGRINDINIAI PRINCIPAI	15
1.1. Socialinės apsaugos sistema ir jos funkcionavimas.....	15
1.2. Socialinės apsaugos analizė gerovės valstybės modelių kontekste.....	18
1.3. Piniginės socialinės paramos samprata ir teikimo būdai.....	21
2. SOCIALINĖS PARAMOS TEISINIS REGLAMETAVIMAS	25
2.1. Europos Sąjungos socialinės apsaugos samprata ir raida.....	25
2.2. Lietuvos piniginės socialinės paramos teisinis reguliavimas.....	30
2.3. Piniginės socialinės paramos sistemos funkcionavimas ir reformos.....	40
3. PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS TEIKIMO RASEINIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖJE GYVENANTIEMS ASMENIMS NUOMONĖS TYRIMAS	48
3.1. Tyrimo metodologija.....	48
3.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	53
3.2.1. Lietuvos visuomenės nuomonė apie socialinę politiką.....	53
3.2.2. Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomonė apie piniginę socialinę paramą.....	57
3.2.3. Piniginės socialinės paramos teikimo SSGG analizė.....	65
3.3. Pasiūlymų ir rekomendacijų pateikimas.....	69
IŠVADOS	71
REKOMENDACIJOS	73
LITERATŪROS SĄRAŠAS	73
TEISĖS AKTAI IR DUOMENŲ ŠALTINIAI	76
PRIEDAI	80

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Socialinės apsaugos sistemos skirstymas pagal Bismarką ir Beveridžą.....	15
2 lentelė. ES socialinės politikos I-V raidos etapai ir jiems būdingi bruožai	26
3 lentelė. ES socialinės politikos VI-VII raidos etapai ir jiems būdingi bruožai	28
4 lentelė. Respondentų ekspertų amžius, išsilavinimas, darbo stažas Skyriuje ir socialinė padėtis.....	57
5 lentelė. Socialinės pašalpos gavėjų skaičius ir lėšų panaudojimas 2013-2017 m.	66
6 lentelė. Būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensacijų mokėjimas 2015-2017 m.	66
7 lentelė. Kitos piniginės socialinės paramos mokėjimas iš rajono Savivaldybės biudžeto lėšų 2013-2017 m.	67
8 lentelė. Socialinės paramos (tame tarpe ir piniginės) bei socialinių paslaugų teikimo Raseinių r. savivaldybės gyventojams SWOT analizė	68

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Gerovės valstybės ir socialinės apsaugos santykis.....	18
2 pav. Socialinės politikos kryptių, tikslų, priemonių ir rezultatų pavyzdinė sąsaja.....	20
3 pav. Socialinės paramos teikimo būdai Lietuvoje.....	23
4 pav. Lietuvos darnaus vystymosi koncepcijos pagrindas.....	28
5 pav. Asmenys, patyrę skurdo riziką ar socialinę atskirtį 2015 m., proc.....	29
6 pav. Socialinės paramos teikimo Lietuvoje principai	30
7 pav. 2014-2020 m. prioritetingos ES fondų investavimo sritys Lietuvoje ir skirtos lėšos, mln. Eur	31
8 pav. Lietuvos šešėlinės ir oficialiai neapskaitytos ekonomikos dalis 1997-2015 m., procentinė išraiška nuo BVP	33
9 pav. Šešėlinio darbo priežastys Baltijos šalyse, Lenkijoje, Švedijoje ir Baltarusijoje	35
10 pav. Lietuvos šešėlinės ekonomikos struktūra ir jos dinamika 2010, 2011 ir 2014 m. procentine išraiška	36
11 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje 2005, 2010-2016 m., proc.....	37
12 pav. Išlaidos socialinės apsaugos išmokoms pagal funkcijas 2005, 2010, 2014, 2015 m.....	38
13 pav. Per 2011 – 2016 m. VDI priimti nutarimai bei skirtos baudos darbdaviams Lietuvoje.....	40
14 pav. Socialinės pašalpos išlaidų ir gavėjų dinamika 60-yje Lietuvos savivaldybių 2002-2016 metais, mln. eurų/tūkst. žmonių	42
15 pav. Socialinės paramos išmokų gavėjų skaičius ir išlaidos socialinės paramos išmokoms.....	43
16 pav. Socialinės paramos teikimo būdai Lietuvoje po pertvarkos socialinės paramos srityje.....	45
17 pav. Lietuvoje 2015 m. vykdytos apklausos respondentų amžius ir jų saugumas netekus darbo	54
18 pav. Lietuvoje 2015 m. vykdytos apklausos asmenų (individue) pasiskirstymas analizuojant su socialine apsauga susijusius klausimus ir taikant koreliacinės analizės metodą	55
19 pav. Lietuvoje 2015 m. vykdytos apklausos asmenų (individue) darbinis statusas	56
20 pav. Lietuvoje 2015 m. vykdytos apklausos asmenų (individue) pasirinkimas dėl išmokos gavimo	56
23 pav. Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomonė dėl socialinės apsaugos Lietuvoje	61
24 pav. Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomonė valdžios pasirinkimo galimybių formuojant socialinę politiką Lietuvoje	61
25 pav. Piniginės paramos gavėjų skaičius ir išmokėtos lėšos Raseinių rajono savivaldybėje	65

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 priedas.	ES finansavimo kryptių nustatymo schema ir Lietuvos Respublikos institucijų veikla (nuo teikimo paraiškų, vertinimo (konkurso būdu) iki įgyvendinimo).....	81
2 priedas.	Darnaus Lietuvos vystymosi stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė	82
3 priedas.	Darnaus Lietuvos vystymosi stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė	83
4 priedas.	Pagrindiniai socialiniai ir ekonominiai rodikliai Lietuvos valstybėje 2000, 2005, 2010, 2015 ir 2016 m.	84
5 priedas.	Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis ir vidutinis sąlyginis darbuotojų skaičius pagal sektorius Lietuvoje 2005, 2010, 2014-2016 m.	85
6 priedas.	Lietuvos gyventojų pensinis amžius (pagal lytį) 2005-2017 m.	86
7 priedas.	Pensijų gavėjų skaičius Lietuvos valstybėje ir išlaidos pensijoms (pagal rūšis) 2005, 2010, 2014, 2015, 2016 m.	87
8 priedas.	Piniginės socialinės paramos administravimo modelis Lietuvoje, kaip savarankiška savivaldybės funkcija.....	88
9 priedas.	Lietuvos profesijų klasifikatoriaus LPK 2012 pagrindinės grupės ir nekvalifikuotų darbininkų aprašas.....	89
10 priedas.	Socialinės apsaugos pajamų ir išlaidų (pagal tipus) klasifikacija Europos integruotos socialinės apsaugos statistikos sistemoje (ESSPROS)	90
11 priedas.	Socialinės apsaugos pajamų struktūra procentine išraiška ir pajamų šaltiniai 2010, 2013-2016 m. (mln. eurų)	91
12 priedas.	Socialinės apsaugos bendrosios (bruto) ir grynosios (neto) socialinės apsaugos išlaidos išmokoms pagal funkcijas 2010, 2013-2015 m. (mln. eurų)	92
13 priedas.	Atliktų nelegalaus darbo inspektavimų Lietuvoje ir teismą pasiekusių bylų skaičius	93
14 priedas.	Raseinių savivaldybėje veikiančių įmonių darbuotojams (respondentams) pateikto sociologinio tyrimo klausimynas	94
15 priedas.	Darbo rinka ir šešėlinės darbo rinkos (darbo užmokesčio „vokeliuose“ mokėjimas) galimos apraiškos Lietuvoje schema	95
16 priedas.	Raseinių r. savivaldybės administracijos Švietimo ir socialinių reikalų departamento Socialinės paramos skyriaus specialistams (respondentams - ekspertams) pateikto sociologinio tyrimo klausimynas	96
17 priedas.	Respondentų nuomonės apie atskirus socialinės politikos klausimus Lietuvoje pasirinkimai 2015 m.	97
18 priedas.	2015 m. Lietuvoje vykdytos apklausos respondentų išsilavinimas ir koreliacinė analizė pagal pasirinktus kintamuosius.....	98
19 priedas.	Raseinių rajono savivaldybės respondentų (ekspertų) nuomonė dėl darbo su SPIS ir žmogiškųjų išteklių.....	99
20 priedas.	Respondentų ekspertų nuomonė dėl Socialinės paramos įstatymo pataisų ir galimybės prisidėti prie socialinės paramos politikos formavimo	100
21 priedas.	Respondentų ekspertų nuomonė dėl Vyriausybės nustatyto piniginės socialinės paramos dydžio ir galimai atsirandančių piktnaudžiavimo atvejų teikiant pašalpas (išmokas)	101
22 priedas.	Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomonė dėl žmogaus pasirūpinimo tam tikrose gyvenimo situacijose.....	102
23 priedas.	Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomonė dėl saugumo tam tikrose gyvenimo situacijose	103
24 priedas.	Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomonė dėl siektinų Lietuvos socialinės politikos tikslų	104
25 priedas.	Raseinių rajono savivaldybės respondentų (įmonių darbuotojų) vidutinės mėnesio pajamos (atskaičius mokesčius ir kitus atskaitymus), amžius, išsilavinimas	105
26 priedas.	Raseinių r. savivaldybės administracijos struktūra	106
27 priedas.	Raseinių r. savivaldybės 2015-2017 m. strateginio veiklos plano 3 programos „Sveikatos apsaugos, socialinės paramos ir socialinių paslaugų teikimo programos“ matavimo kriterijų ir išlaidų suvestinė.....	107

PAGRINDINĖS SĄVOKOS

Darbo rinkos šešėlis – tai su darbo santykiais susijusi šešėlinės ekonomikos dalis. Darbo rinkos šešėliu laikomas samdomas darbas, kai: 1) neįteisintas darbo sutartimi ar kita forma, pvz., verslo liudijimu (t. y. nelegalus darbas); 2) visas arba dalis atlygio mokama nelegaliai (t. y. „vokeliai“) (LLRI, 2013).

E. įtrauktis – tikslas išvengti skaitmeninės atskirties, t. y. užtikrinti, kad palankių sąlygų neturintys žmonės neliktų nuošalyje ir kad nepakankamas skaitmeninis raštingumas ar trūkstanta interneto prieiga nelemtų naujų formų atskirties (Europos viešųjų paslaugų Europos sąveikumo sistemos žodynas, 2010).

Elektroninė socialinės paramos šeimai informacinė sistema (SPIS) – informacinė sistema, veikianti pagal bendradarbiavimo sutartis tarp SADM ir visų šalies savivaldybių (LR SADM, 2008; 2016).

Išlaidos būstui šildyti ir vandeniui – iš dalies kompensuojamos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims, apskaičiuojamos remiantis nustatytais gyvenamųjų namų ploto ir šalto bei karšto vandens kiekiu vienam šeimos nariui ir vienam gyvenančiam asmeniui normatyvais (LSD, 2017, p. 55).

Nepasiturintys gyventojai – bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo, kurie, įvertinus jų turimą turtą ir pajamas, įstatymo nustatyta tvarka turi teisę gauti piniginę socialinę paramą (LRS, 2017).

Piniginė socialinė parama nepasiturintiems gyventojams (toliau – **piniginė socialinė parama**) – pinigine ar nepinigine formomis teikiama parama nepasiturintiems gyventojams (LRS, 2003; 2017).

Socialinė parama – socialinės išmokos ir kompensacijos, socialinė parama mokiniams, socialinės paslaugos, veikla, vykdoma vaiko teisių apsaugos srityje, ir kt. teikiama pagal savivaldybes, paramos rūšis bei paramos gavėjus (LR SADM, 2008; 2016).

Socialinė pašalpa – mokama nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims, kurių pajamos vienam šeimos nariui yra mažesnės už valstybės remiamas pajamas ir nuosavybės teise turimo turto vertė neviršija turto vertės normatyvo. Pašalpos dydis – skirtumo tarp valstybės remiamų pajamų šeimai ir vidutinių mėnesinių šeimos pajamų. Pašalpa teikiama piniginėmis lėšomis arba paslaugomis (LSD, 2017, p. 55).

Socialinės gerovės valstybė – valstybė, kurioje rūpinamasi visapusiška gyventojų apsauga, įskaitant valstybės išmokas bei paslaugas, ir laiduojama žmonių gerovė (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 2000).

Socialinių paslaugų įstaiga – socialines paslaugas teikiantis Lietuvos Respublikoje ar kitoje Europos Sąjungos valstybėje narėje arba kitoje Europos ekonominės erdvės valstybėje įsisteigęs juridinis asmuo ar kita organizacija, jų padalinys, atitinkantys šiame įstatyme nustatytus reikalavimus (LRS, 2006; 2017).

Vienkartinės pašalpos socialiai remtiniems asmenims skiriamos savivaldybių nustatyta tvarka skurdo, ligos, stichinių nelaimių ir kitais atvejais ir mokamos iš savivaldybių biudžetų lėšų (LSD, 2017, p. 55).

Viešojo valdymo institucijos – subjektai (valstybės politikai, valstybės ir savivaldybės institucijos ir įstaigos, pareigūnai, valstybės tarnautojai, valstybės ar savivaldybės įmonės, viešosios įstaigos, kurių savininkė ar dalininkė yra valstybė ar savivaldybė, asociacijos, akcinės bendrovės ir UAB, kuriose valstybei ar savivaldybei priklauso daugiau kaip 50 procentų balsų visuotiniame akcininkų susirinkime), teisės aktų įgalioti dalyvauti viešojo valdymo procesuose (LRV, 2012).

SANTRUMPOS

- EBSS – Europos Bendrijos steigimo sutartis
EEB – Europos Ekonominė Bendrija
EK – Europos Komisija
EP – Europos Parlamentas
ES – Europos Sąjunga
ESSPROS – Europos integruota socialinės apsaugos statistikos sistema
Eur – euras
EUROSTAT – Europos Bendrijos statistikos biuras
FNTI – finansinių nusikaltimų tyrimų tarnyba
IRT – Informacinės ir ryšių technologijos
kt. – kiti
KTU – Kauno technologijos universitetas
LiDA – Lietuvos HSM duomenų archyvas
LLRI – Lietuvos laisvosios rinkos institutas
LR – Lietuvos Respublika
LRS – Lietuvos Respublikos Seimas
LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė
LSD – Lietuvos statistikos departamentas
m. – metai
MBP – magistro baigiamasis projektas
MMA – minimali mėnesinė alga
pan. – panašiai
pav. – paveikslas
PVM – pridėtinės vertės mokestis
SADM – socialinės apsaugos ir darbo ministerija
SPIS – Elektroninė socialinės paramos šeimai informacinė sistema
SPSS programinis paketas (*Statistical Package for the Social Sciences*) – statistinės informacijos apdorojimo programinis paketas
SSGG – stiprybės, silpnybės, galimybės, grėsmės
TAR – teisės aktų registras
TDO – tarptautinė darbo organizacija
URM – užsienio reikalų ministerija
VDI – valstybinė darbo inspekcija
VMI – valstybinė mokesčių inspekcija
VRP – valstybės remiamos pajamos
VSDFV – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba
VšĮ – viešoji įstaiga
Žin. – Valstybės žinios
žr. – žiūrėti

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Gyvename tokiu laiku, kai valstybėse vyksta pokyčiai ne tik teisinėje, ekonomikos, finansų, bet ir socialinės apsaugos srityse. Juos sąlygoja tiek demografiniai pokyčiai (migracijos ir emigracijos procesai, mažėjantis gimstamumas, pensinio amžiaus žmonių daugėjimas ir pan.), tiek socialinė ekonominė nelygybė. Nors urbanizacija skatina besivystančių ir išsivystančių pasaulio valstybių (taip pat ir Lietuvos) ekonomikos plėtrą, tuo pačiu ji įpareigoja valstybes žvelgti į darnios politikos vystymosi gaires suteikiant savo piliečiams gerovės valstybės laiduojamą apsaugą. Todėl, daugėjant senyvo amžiaus žmonių, atsiranda vis didesnis poreikis darbingo amžiaus piliečių, kurie mokėdami mokesčius ir įmokas finansuotų valstybės vykdomą socialinę politiką. Priemonės, kuriomis yra kuriamas ir tobulinamas solidarumo mechanizmas tarp įvairių žmonių sluoksnių (netekusių darbo pajamų ar turėjusių ypač didelių išlaidų (maitintojo netekimas, būtinoji medicinos pagalba ir kita), garantuoja šiuolaikinės socialinės valstybės apsaugos sistemos funkcionavimą.

Valstybės gebėjimas tinkamai organizuoti socialinę apsaugą šalyje atskleidžia piliečių „gyvenimo kokybę“ – įvairialypę, apimančią tiek objektyvius faktus / sąlygas, tiek subjektyvius vertinimus. Todėl nuo makrolygmens (bendrosios socialinės sąlygos ir prielaidos) iki individo lygmens (faktiškas pasinaudojimas socialiniais ištekliais), perėjus bendruomenės lygį (konkrečios galimybės, teikiamų paslaugų infrastruktūra bei kokybė) tai išryškėja.

Mokslinis pagrindimas. Pasaulyje diskutuoti apie socialinį¹ vienodumą (harmonizaciją²) pradėta pasirašant 1957 m. Romos sutartį ir steigiant Europos Ekonominę Bendriją [EEB]. Siekis – valstybės narių bendradarbiavimas, socialinio fondo steigimas ir socialinės pažangos nuosmukį išgyvenančioms socialinėms sritims teikimas (Dromantienė, 2008, p. 31–32). Kadangi socialinė politika yra aktuali tematika, ne ką mažiau svarbūs ir tyrimai, intensyviai vykdomi šioje srityje (Socialinių tyrimo instituto (2006), Kauno technologijos universitetas [KTU] (2015)). Bus ištirtos užsienio bei Lietuvos tyrėjų mokslinės publikacijos ir darbai, tiesiogiai susijusios su šio baigiamojo darbo tema. Tai: Danny (1998), Estevez-Abe, Ivensen ir Soskice (2001), Mačernytė-Panomariovienė (2002), Tartilas (2005), Išoraitė (2007), Guogis (2008), Dromantienė (2008), Bitinas (2011), Krankalis ir Damskytė (2012), Petrylaitė (2008, 2015), Targamadžė ir Gudelytė (2015) ir kt.

Socialinės paramos teikimas yra vienas iš socialinės politikos įgyvendinimo veiksnių, siekiančių apsaugoti pažeidžiamiausias gyventojų grupes, sušvelninant skurdo rizikos ar socialinės atskirties pasekmes bei nepriteklių tarp nepasiturinčių gyventojų ar atskirų šeimų. Nors paramos gavėjų skaičius ir išlaidos, skiriamos šiai paramai, mažėja, piliečių siekis gauti socialinę paramą (bedarbio pašalpos,

¹ (lot. *socialis* – visuomeninis, visuomenės. Tarptautinių žodžių žodynas, 2008, p. 689–690).

² (gr. *harmonia* – darna; visumos ir jos dalių darna, vidaus ir išorės, turinio ir formos atitikimas. Ten pat, 2008, p. 285).

piniginės paramos išmokos ir kt.) yra pakankamai didelis (Lietuvoje 2015 m. siekė 29,3 proc. ir buvo vienas iš didžiausių rodiklių tarp visų ES valstybių). Mūsų šalyje vykdoma socialinės paramos sistemos reforma pradėjo palaipsniui įveikti socialinę atskirtį, mažinti skurdą, bet ir skatinti socialinės paramos gavėjus įsitraukti į darbo rinką, taip galimai išvengiant dirbančiųjų skurdo didėjimo. Būtent todėl yra svarbu ne tik kontroliuoti piniginės socialinės paramos gavėjus, bet ir vykdyti socialinių paslaugų tinklo plėtrą norint sumažinti pajamų nelygybę ir užtikrinti, remiamų šeimų, auginančių ir (ar) globojančių vaikus, socialinį saugumą.

Darbo problema – neefektyvus piniginės socialinės paramos teikimas.

Darbo objektas – piniginė socialinė parama nepasiturintiems gyventojams (toliau – piniginė socialinė parama).

Darbo tikslas – kompleksiškai išnagrinėti piniginės socialinės paramos teikimo priemones ir atskleisti priežastis (per problemų medį: pasekmės – priežastys tam tikrų sąlygų (veiksnių) dėl jų įtakos socialinės apsaugos sistemai.

Darbo uždaviniai:

1. identifikuoti socialinės apsaugos pagrindinius elementus;
2. išanalizuoti teisės aktus, reglamentuojančius piniginės socialinės paramos teikimą;
3. atlikti piniginės socialinės paramos teikimo Raseinių rajono savivaldybėje gyvenančių asmenų nuomonės tyrimą ir pateikti rekomendacijas bei siūlymus kaip tobulinti šią sritį.

Darbe taikyti tyrimo metodai: antrinė apklausos duomenų, pirminė respondentų, lyginamoji, kokybinė turinio, žiniasklaidos pranešimų, aprašomoji ir statistinių duomenų analizės.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro: įvadas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, lentelių, paveikslų ir priedų sąrašai, trys skyriai, išvados ir rekomendacijos, 50 mokslinės literatūros, 69 teisės aktų ir duomenų šaltiniai. Darbo apimtis – 107 puslapiai. *Pirmajame skyriuje*, atliekant moksliniuose darbuose pateiktą informaciją yra pristatoma socialinės apsaugos sistema ir analizė gerovės valstybės modelių kontekste, aptariami funkcionavimo principai. *Antrajame skyriuje* nagrinėjamas socialinės paramos teisinis reglamentavimas tarptautiniu ir nacionaliniu lygiais, atskleidžiamos socialinio modelio vertybinės nuostatos, vykdytos reformos socialinės paramos sistemoje, pristatoma E – įtraukties, informacinių ir ryšių technologijų [IRT] svarba dėl elektroninės socialinės paramos šeimai informacinės sistemos [SPIS] prieinamumo visuomenei. Akcentuojama ir socialinės politikos įgyvendinimą šalyje kontroliuojančių institucijų veikla bei pažeidėjams taikoma administracinė atsakomybė. *Trečiajame skyriuje* pristatoma tyrimo metodologija ir tyrimo metodai, aptariami ir išanalizuojami kokybiniai duomenys. Susistemintus visus gautus rezultatus (pirminė ir antrinė apklausos), įvertinus esamą situaciją, teikiami pasiūlymai bei rekomendacijos dėl efektyvesnių pokyčių vykdymo gerinant socialinių paslaugų teikimą (taip pat ir piniginės socialinės paramos tiksliniams gavėjams) nacionaliniu lygiu.

1. SOCIALINĖ APSAUGOS SISTEMOS SAMPRATA IR PAGRINDINIAI PRINCIPAI

Siekiant atskleisti socialinę apsaugą teoriniu aspektu yra svarbu išanalizuoti bei teoriškai pagrįsti esminius socialinės politikos bruožus, funkcionavimo principus. Todėl šiame skyriuje, remiantis užsienio ir Lietuvos tyrėjų mokslinėmis publikacijomis, bus analizuojama ne tik socialinės apsaugos raida, socialinės apsaugos sistema, funkcionavimo principai, bet ir siekiama atspindėti socialinės apsaugos sąsają su gerovės valstybe. Poskyriuose siekiama išryškinti besiformuojančią socialinės apsaugos modelių koncepciją³ gerovės valstybėje per vykdomą socialinį teisingumą ir socialinės paramos teikimo šalies piliečiams būtinumą.

1.1. Socialinės apsaugos sistema ir jos funkcionavimas

Jei terminas *socialinis*⁴ yra suprantamas kaip mokslo dalis, tirianti visuomenės struktūrą, jos raidos dėsnius, socialinių institutų funkcionavimą bei socialinių grupių santykius, tai *parama*⁵ siekiama užtikrinti minimalų pragyvenimo lygį, tenkinti būtiniausius poreikius tiems žmonėms, kurių gaunamos pajamos yra nepakankamos, nes gebėjimas pasirūpinti savimi dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių, yra ribotas (Lietuvos Respublikos Vyriausybės [LRV] 2016 m. rugpjūčio 25 d. nutarimas Nr. 868). Reikia pažymėti ir tai, kad socialinės apsaugos pradininkai yra Vokietijos kancleris Bismarkas (*Otto van Bismarck*) ir lordas Beveridžas (*William Beveridge*) (2011, p. 11–14) (žr. 1 lentelę). Jei pagal Bismarko (*Otto van Bismarck*) sistemą socialinė apsauga yra skirta tik dirbantiesiems, ir būtent samdomiems darbuotojams, tai Beveridžo (*William Beveridge*) sistema apima visus gyventojus, nepriklausomai nuo mokamų įmokų. Mačernytės-Panomariovienės (2002, p. 90) teigimu, XX a. pradžioje, sustiprėjus darbuotojų nepasitenkinimui ekonominėmis gyvenimo sąlygomis

1 lentelė. Socialinės apsaugos sistemos skirstymas pagal Bismarką ir Beveridžą (Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Bitinu, Tartilu, Litvaitiene, 2011, p. 11–14)

Bismarko (<i>Otto van Bismarck</i>) sistema (1883 m.)	Beveridžo (<i>William Beveridge</i>) sistema (1942 m.)
<p>Pagrindinis elementas – priversti skirtingų sluoksnių asmenis taupyti savo pačių senatvei.</p> <p>Tai sąlygoja šie pagrindiniai sistemos bruožai:</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Socialinis draudimas skirtas tik dirbantiems darbuotojams✓ funkcionuojanti sistema apima išmokas, kurių dydis priklauso nuo darbo stažo ir pajamų, gauto iki rizikos atsiradimo✓ visa sistema finansuojama iš darbuotojų ir darbdavių įmokų✓ finansinių krizių atveju galima finansinė valstybės intervencija subsidijų forma✓ valstybė turi didžiausią įtaką socialinės apsaugos sistemai ir yra socialinės integracijos garantas✓ atskiras socialinio draudimo šakas administruoja skirtingos administracinės struktūros	<p>Pagrindinis elementas – sukurti universalią socialinės apsaugos sistemą, panaikinant tuo metu egzistavusios trūkumus. Sistema apima visus gyventojus.</p> <p><u>Pagrindiniai bruožai:</u></p> <ul style="list-style-type: none">✓ Sistema apima visus gyventojus (nepriklausomai nuo mokamų įmokų) ir finansuojama mokesčių pagrindu✓ Socialinio draudimo išmokos nesiejamos su asmens mokamomis įmokomis ir yra vienodo dydžio✓ socialinio draudimo įstaigos yra viešojo sektoriaus dalis✓ įstaigos glaudžiai bendradarbiauja su konkrečiais asmenimis (mokančias išmokas ar besikreipiančiais jų gauti)

³ (lot. *conceptio* - priėmimas; *pažiūrų į kuriuos nors reiškinį sistema; daikto, reiškinio, proceso samprata*. Tarptautinių žodžių žodynas, 2008, p. 389).

⁴ (lot. *socialis* - /socio... + /... logija - visuomenis, visuomeninis; *mokslas, tiriantis visuomenės struktūrą, jos raidos dėsnius, socialinių grupių santykius ir institutų funkcionavimą*. Ten pat, 2008, p. 689–690).

⁵ (parama – parėmimas, pagalba. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, žiūrėta [2018-02-14]. Prieiga per internetą <http://lkiis.lki.lt/dabartinis>).

bei padidėjusiomis nacionalinėmis gėrybėmis, išryškėjo poreikis išsivysčiusiose kapitalistinėse valstybėse sukurti socialinę žmogaus apsaugą. Būtent todėl, kaip vieną iš problemų, su kuria susiduriama tarptautinėje socialinės apsaugos teisėje ir kurią išryškino analizuodamas šią sritį Guogis (2008, p. 26) yra tai, kad apibrėžimai tarptautinėje teisėje skiriasi nuo nacionalinėje teisėje įtvirtintų socialinės apsaugos formuluočių. Jei Europos Bendrijų Teisingumo Teismo sprendimais socialinės apsaugos nuostatos yra reglamentuotos⁶, tai nacionalinės valdžios veiksmų laisvė priklauso nuo konkrečių direktyvų⁷ nuostatų tikslumo (geografinės padėties, specifinių pramonės šakų dirbančiųjų asmenų apsaugos, kitokio pobūdžio veiksmų). Saugumas tai, kad valstybių politikos formuotojų dėka socialinė apsauga yra prieinama visiems gyventojams, laiduojama ir užtikrinama įvairioms gyventojų grupėms vieningumo, solidarumo bei lygiateisiškumo principais.

Visuotinai vieningos nuomonės dėl aptariamų socialinės apsaugos sąvokos nėra, nes *socialinės apsaugos* sąvoka yra kildinama iš amerikietiško pavadinimo „*Social Security Act*“ (Schulte-Mimberg et al., 1998, p. 5) ir apima iš įmokų formuojamą draudimą bei mokesčių mokėtojų pinigais paremtas socialinės apsaugos priemones. Kaip teigia rašytiniai šaltiniai (Bitinas et al., 2011, p. 16), šiuolaikinės socialinė apsaugos sąvoka pirmą kartą buvo pavartota 1935 m. Jungtinių Valstijų socialinės apsaugos akte, išryškindama rizikas, kurias aprėpia socialinė apsauga bei nurodomos kokios yra apsaugos priemonės. F. Kessleris, kurį cituoja Bitinas, Tartilas & Litvaitienė (2011), teigia, kad „*socialinė apsauga yra neatsiejama mūsų kasdienio gyvenimo dalis ir atsakas į socialines rizikas, į tam tikrus juridinius faktus*“ ir kaip pagrindinį tikslą įvardija „*padėti asmeniui arba asmenų grupei visoje valstybės teritorijoje*“. Šiuolaikiniuose aktuose socialines rizikas galime suprasti kaip galimus ateities įvykius, atsirandančius nebūtinai nuo apdraustojo valios. Be to, Bitinas (2011) socialinę apsaugą įvardija kaip politikos priemones, kuriomis siekiama apsaugoti asmenis atsiradus socialinių rizikų apraiškoms: praradus darbo pajamas, atsiradus specialioms poreikiams, iš dalies ar visiškai negebant savarankiškai rūpintis asmeniniu (šėimos) gyvenimu, nepajėgumu užsitikrinti minimalų pragyvenimo lygį ir pan. Autoriaus teigimu, socialinės apsaugos sistemos esmė – lėšas perskirstyti tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei gaunančiųjų mažas pajamas, apsaugoti asmenis nuo socialinių rizikų ir garantuoti pajamas minimaliems poreikiams patenkinti. Apžvelgiant įvairių autorių (Bitinas, Guogis, Tartilas ir kt.) pateikiamas socialinės apsaugos sąvokas, galima išryškinti socialinio apsaugos mechanizmo veikimą, atsirandantį tam tikros aplinkybėms (šeima ar pilietis netenka darbo pajamų, pablogėja materialinė padėtis ir pan.), ir išryškėjančius galimus ateities įvykius, atsirandančius nebūtinai nuo apdraustojo valios (žmogaus susidūrimas su socialine rizika). Be to, mokslinėje literatūroje socialinė apsauga yra aiškinama dviem prasmėmis: plačiąja ir siaurąja. Knygos „Įvadas į

⁶ (pranc. *reglementer* < lot. *regula* – taisyklė parenti, sutvarkyti, nustatyti arba taikyti tam tikras taisykles. Tarptautinių žodžių žodynas, 2008, p. 633).

⁷ (pranc. *directive* < lot. *dirigo* – nukreipti – aukštesniojo organo vadovaujamas, orientuojamas nurodymas žemesniems organams. Ten pat, p. 171).

pagrindinius socialinės apsaugos principus“ autorius Danny (1998) pateikia *siaurai* traktuojamą socialinę apsaugą, kaip visumą priemonių, užtikrinančių piniginių pašalpų ar išmokų gavimą. Kita grupė autorių (Tartilas, 2005; Guogis, 2008) apibūdina socialinę apsaugą *plačiai* prasme ir akcentuoja valstybės organizuojamų arba jos palaikomų socialinių / ekonominių priemonių visumą: nuo užimtumo skatinimo priemonių, švietimo, profesinio mokymo iki kolektyviai organizuojamų visų rūšių paslaugų (pagalbos centrų vaikams, slaugos namų ir pan.) bei finansinės paramos (netekus darbingumo, įgijus negalią ar pan.) suteikimo.

Gilinantį į socialinės apsaugos modelius, minimus tarp valstybių, išsiskiria Richardo Titmusso ir Gostos Espingo-Anderseno gerovės valstybių trilogija⁸ – traktatas⁹ „Trys gerovės kapitalizmo pasauliai“ ir jame išskirtos trys socialinės apsaugos koncepcijos¹⁰. Titmusso socialinės politikos modeliavimą, kaip Vakarų Europos socialinės apsaugos sistemų nagrinėjimo pradžią, išsamiau aprašo Bitinas ir jo kolegos (2011, p. 19-25), pateikdami tris socialinės apsaugos koncepcijas:

✓ *liberaliąją*, kai valstybė minimaliai dalyvauja socialinėje srityje ir rūpinasi tik labiausiai socialiai pažeidžiamais asmenimis, skirdama jiems tik minimalią paramą ir vykdydama šio proceso kontrolę. Procese yra skatinama privačių paslaugų teikėjų veikla ir viešojo sektoriaus bendradarbiavimas ir kt.;

✓ *koncervatyviąją (korporatyvinę)*, kai darbo rinkoje dalyvaujantys asmenys turi didžiausias socialines garantijas, apsauga derinama su ekonomikos plėtra, o socialinė apsauga didina darbo našumą ir socialinį saugumą. Politika remiasi privalomu socialiniu draudimu, garantuojamu teisės aktuose, dalyvavimas sistemoje nepriklauso nuo pilietybės, bet nuo įmokų mokėjimo fakto ir kita;

✓ *socialdemokratinę*, kai valstybė dominuoja užtikrinant socialinę apsaugą. Pagrindinis elementas – socialinė gerovė laikoma piliečio teise, užtikrinant lygias galimybes (visiems asmenims teisė į socialinę apsaugą universali, suteikiama vienoda teisė į socialines pašalpas bei išmokas ir kita).

Gerovė gali būti kuriama ir stiprinama įvairiais būdais, remiantis skirtingais socialinės gerovės politikos modeliais, nes kiekviena sistema turi ir silpnąsias, ir stipriąsias puses. Skirstymas į modelius yra sąlyginis, nes realybėje idealus socialinės gerovės modelis neegzistuoja, nors tokio skirstymo dėka galima geriau suvokti socialinės raidos procesus (Išoraitė, 2007, p. 216). Lietuvos valstybėje vykdoma socialinė politika yra priskiriama *bismarkiniam, korporatyviniam – konservatyviam gerovės valstybės modeliui* (Bitinas et al, 2011, p. 23) (žr. 1 lentelę). Galima teigti, kad socialinė apsauga yra visuma priemonių ir politikos veiksmų, kuriais yra siekiama socialinės gerovės, ir taip apsaugomi valstybėje gyvenantys piliečiai. Atskiroms visuomenės grupėms yra garantuojamos pajamos minimaliems poreikiams patenkinti, o per vykdomą lėšų perskirstymą (tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei

⁸ (gr. *trilogia* – trys tematiškai susiję (turinys ir bendras pavadinimas) vieno autoriaus kūriniai, kurių kiekvienas gali būti traktuojamas kaip atskiras kūrinys. Tarptautinių žodžių žodynas, 2008, p. 758).

⁹ (lot. *tractatus* – mokslo veikalas, kuriame nagrinėjamas koks nors klausimas, problema. Ten pat, 2008, p. 751).

¹⁰ (lot. *conceptio* – pažiūrų į kuriuos nors reiškinį sistema. Ten pat, 2008, p. 389).

mažas pajamas gaunančių asmenų) siekiama juos apsaugoti nuo išskylančių socialinės rizikos veiksnių. Tai gerbūvio¹¹ apraiška, apimanti objektyviuosius visuomenės ar bendruomenių raidos (piliečių pajamos, išsilavinimo lygis) bei subjektyviuosius (piliečių nuomonė, įvairių gyvenimo sričių ar padėties vertinimas) rodiklius. Todėl svarbus valstybės vaidmuo sustiprina socialinės apsaugos sistemą, nes „valstybė turi nustatyti garantijas ne tik darbuotojams, bet ir darbdaviams“ (Mačernytė-Panomariovienė, 2002, p. 92), taikydama lanksčią mokesčių politiką, socialinių programų sudarymą ir panašiai. Būtent todėl toliau šiame darbe bus plėtojama gerovės valstybės sąjaja su socialine politika.

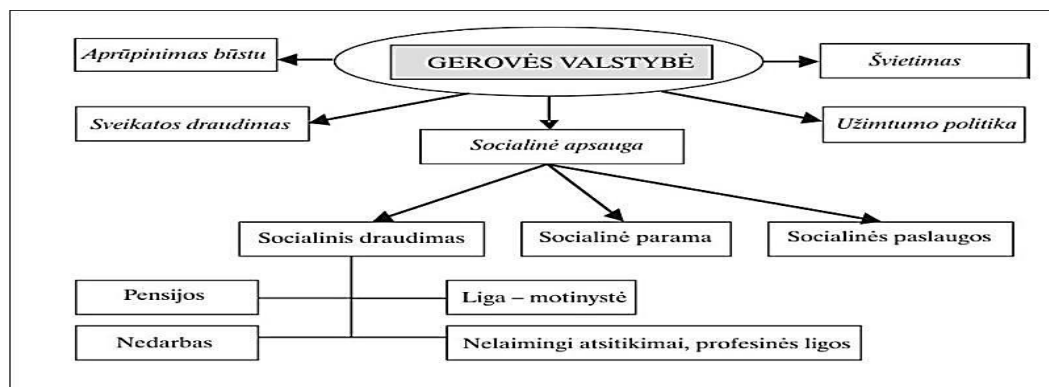
1.2. Socialinės apsaugos analizė gerovės valstybės modelių kontekste

Išsamiau gilinantis į socialinės gerovės įtaką formuojant šalyje socialinę politiką bei jų tarpusavio sąsają, galima remtis Estevez-Abe, Ivensen ir Soskice (2001) teoriniu modeliu, kuriuos moksliniame straipsnyje „Socialinės gerovės garantijų svarba mokslininko profesijos pasirinkimui: Lietuvos doktorantų atvejo analizė“ (2009, p. 326-333) analizuoja Žalimienė ir Ivaškaitė-Tamošiūnė. Autorės mano (ten pat), kad asmenų profesijos pasirinkimo pradinė stadija priklauso nuo užimtumo, nedarbo ir darbo užmokesčio apsaugos, nes:

✓ *užimtumo garantijos* apibūdina darbo vietos saugumą, kuriame labai svarbus veiksnys yra ilgalaikis ir nuolatinis darbas;

✓ *garantijos nedarbo atveju* – bedarbio pašalpos mokėjimas persikvalifikuojant ir ieškant kito darbo, nes didesnė nedarbo išmoka kompensuoja specifinių žinių turėjimą;

✓ *darbo užmokesčio garantijos* siejasi su kvalifikuotos darbo jėgos poreikiu ir pragyvenimui reikalingais kaštais. Kadangi ne viename mokslo darbe galima aptikti sąvoką „gerovės valstybė“, šiame darbe ši sąvoka bus apibūdinama ir siejama su valstybės išipareigojimais, laiduotais piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, maitintojo netekimo ir kitais atvejais. Šie atvejai įteisinti LR Konstitucijoje (1992) (toliau – Konstitucija) ir išreikšti per socialinės apsaugos, užimtumo politikos, švietimo, sveikatos draudimo, darbo rinkos bei kitas sritis (žr. 1 pav.).

1 pav. Gerovės valstybės ir socialinės apsaugos santykis (Bitinas ir kt., 2011, p. 15)

¹¹ *gerovės, patogumų įrengimas, suteikimas*. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, 1993, p. 171).

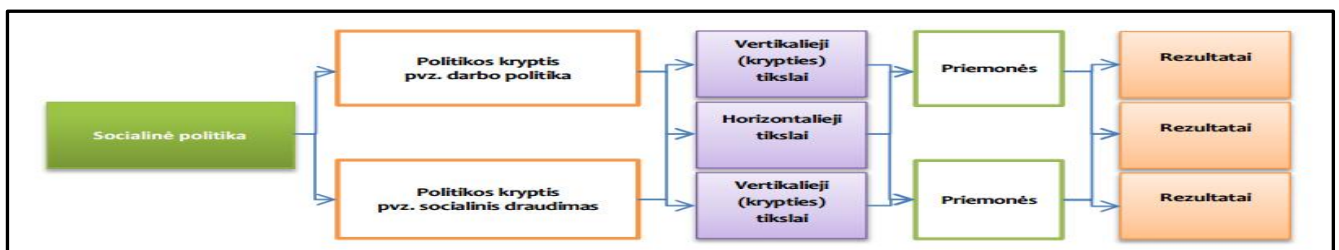
Bendro gerovės valstybės modelio ES nėra – atskiroms valstybėms narėms yra būdingi socialinės gerovės modeliai, kuriuos kuriant didelį poveikį padarė Bismarko (*Otto van Bismarck*) ir Beveridžo (*William Beveridge*) (žr. 1 lentelę) požiūriai į socialinį draudimą (Dromatienė, 2008, p. 198). Todėl socialinė politika yra esminė gerovės valstybės kūrimo priemonė, galinti per objektą (individuali socialinė gerovė ir tos institucijos, kurios garantuoja socialinės gerovės minimumą) stiprinti prieraišumą savo valstybei. Kaip pagrindinius socialinės politikos elementus būtų galima akcentuoti darbininkų darbo teises, užimtumą, lygias galimybes, socialinį dialogą, socialinę apsaugą, informavimą, konsultavimą ir panašiai (ten pat, 2008, p. 200–201). Tai įgalina socialinių garantijų įgyvendinimo sfera¹² – minimalaus gyvenimo lygio palaikymas patenkinant būsto, sveikatos apsaugos, išsilavinimo, pajamų poreikius. Šie veiksniai – visuomenei prieinamos ekonominio lygio gerovės, neatsiejamai susietos su socialine rizika, funkcionavimas ir raida. Be to, tai susieta su „*teise pasirinkti profesiją, darbą, ekonominės veiklos formas, teisę gauti profesinį ir bendrąjį išsilavinimą, žmogaus teisę realizuoti savo darbinį potencialą, sugebėjimą gauti atlyginimą pagal darbo kiekį ir kokybę ...*“. Tokiam požiūriui pritaria ir Mačernytė-Panomariovienė (2002, p. 94) analizuodama Rusijos mokslininkę Holostovą dėl socialinės apsaugos įgyvendinimo priklausomumo. Todėl gerovės valstybės ir socialinės apsaugos santykis (žr. 1 pav.) yra ne tik vienas su kitu susiję veiksniai, bet ir sferinis rutulys, jungiantis atskirus visuomeninius / kultūrinius bei kitus veiksnius į vienumą. Santykio subalansavimo – įgyvendinimo realybė / poveikis valstybės piliečiams vyksta per socialinės valstybės egzistavimo priežastis (ekonominę valstybės padėtį, nuolatinio žmonių gyvenimo lygio sekimą ir kt.). Nagrinėjant kokybę – „gyvenimo kokybę“ (individo lygmuo) – ypač svarbu nuolatos tyrinėti valstybės teikiamų socialinių paslaugų reguliavimą (makrolygmuo), įgyvendinimą (bendruomenės lygis), identifikuoti pagrindines socialinių paslaugų problemas teikiant socialinę paramą piliečiams. Nors gyvenimo standartai valstybėse yra gerokai pakilę, tam tikros gyventojų socialinės grupės vis dar gyvena skurde. Šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje skurdas dažniausiai apibrėžiamas su minimalių poreikių patenkinimu. Zabarauskaitės ir Gruževskio (2015, p. 100) teigimu, skurdo problema apima kur kas platesnį požiūrį nei vien tik finansiniai sunkumai. Jo matavime turėtų atspindėti ne tik būsto kokybė, gyventojų raštingumas, gyvenimo trukmė, galimybės gauti kokybiškas viešąsias paslaugas. Skurdo kultūros fenomeną tyrinėjęs Niskanenas (1996), kurio tyrimo rezultatus straipsnyje „Skurdo kultūros apraiškos socialinės paramos gavėjų grupėje“ apžvelgia ir pristato autoriai Zabarauskaitė ir Gruževskis (2015) pastebi, jog „*priklausomybė nuo socialinės paramos tuo pačiu yra ir pasekmė, ir priežastis tam tikrų sąlygų (veiksnių)*“. Atlikto tyrimo (2014 m.) rezultatai išryškino stiprų ryšį tarp priklausomybės nuo socialinės paramos ir skurdo – skurstančiųjų skaičiui šalyje padidėjus 1 proc., priklausomybė nuo socialinės paramos padidėja 0,6 proc. Vadinasi, šalyje padidėjus 1 proc. išlaikomų

¹² (gr. *sphaira* – rutulys, apibūdinamas kaip ko nors paplitimo ar veikimo sritis, visuomeninė arba kultūrinė aplinka. Tarptautinių žodžių žodynas, 2008, p. 673).

gyventojų skaičiui, skurstančiųjų skaičius šalyje išauga apytiksliai 0,3 proc. (tai bus analizuojama 2 skyriuje).

Kalbant apie skurdo priežastis, verta pažymėti ir ekonominius ciklus, turinčius įtakos socialinės atskirties plitimui. Būtina akcentuoti, jog kai ekonomikos nuosmukio metu sumažėja vidutinės gyventojų pajamos bei užimtumo galimybės, ypač nukentčia kvalifikuotų darbuotojų bei mažas pajamas gaunančių gyventojų grupės (ten pat, p. 101). Ilgesnį laikotarpį besitęsiant ekonomikos nuosmukiui, valstybė turi būti pajėgi laiduoti socialinę apsaugą piliečiams. Apie pastarųjų metų ekonominės krizės poveikį asmenims dėl socialinės apsaugos garantijų mažinimo krizės laikotarpiu diskutuoja Daiva ir Vida Petrylaitės (2015, p. 163–174), išvelgdamos tai, kad socialinė apsauga (socialinio draudimo pensijos ir trumpalaikės nedarbo/ligos išmokos) palietė mūsų valstybėje mokamas „didžiausią“ finansinę naštą keliančias ilgalaikes išmokas. Tai liudija, kad kiekviena valstybė, atsižvelgdama į ekonominės krizės pasaulinius padarinius, privalo reaguoti ir į nacionalinius pokyčius šalies viduje. Realus pavyzdys yra mūsų LRV, kai 2009 m. nustatė, kad atsigavus šalies ekonomikai ir konstatavus ekonominio sunkmečio pabaigą, krizės laikotarpiu sumažintos valstybinio socialinio draudimo senatvės ir netekto darbingumo pensijos bus kompensuojamos. Džiugina tai, kad vykdant teisinius pokyčius nacionalinėje teisėje (priimtas LR valstybinių socialinio draudimo senatvės ir netekto darbingumo (invalidumo pensijų kompensavimo įstatymas, 2014) leido subalansuoti šalies vidaus socialinio draudimo biudžetą ir palaipsniui „teisingai kompensuoti“ socialines išmokas jų gavėjams. Šį politinį sprendimą galima vertinti teigiamai, nes jis nubrėžė aiškias gaires, akcentuodamas jog socialinių išmokų ribojimas yra tik laikina priemonė.

Apie valstybės socialinę politiką, jos apsaugos socialinę sistemą, paramą ir kitas socialinės paramos (garantijų ir saugumo) užtikrinimo sąvokas aprašo ir Mykolo Riomerio universiteto docentas Arvydas Guogis. Autoriaus teigimu, „valstybėse kuriama socialinės apsaugos sistema, kurios esmė – lėšas perskirstyti tarp darbingų ir nedarbingų asmenų bei gaunančių mažas pajamas“ (2008, p. 29) mums paliudijama, kad teisiniai pokyčiai (tobulinimas sistemos pagal kryptis, tikslus ir kt.) (žr. 2 pav.) socialinės apsaugos sistemoje nuosekliai vyksta.

2 pav. Socialinės politikos krypčių, tikslų, priemonių ir rezultatų pavyzdinė sąsaja (SADM, 2015, p. 24)

Todėl tai galima įvardinti kaip politikos priemonės, kuriomis valstybės siekia apsaugoti asmenis, atsiradus socialinėms rizikoms: praradus darbo pajamas (negalios, ligos ir kitais atvejais), išlaikymą

(netekus maitintojo), nepajėgiant užtikrinti minimalaus gyvenimo lygio. Keičiantis gyvenimo sąlygoms, demografinėi situacijai ir visuomenės poreikiams, šalyje nusistovėjo socialinės paramos samprata, kuri išsamiau bus analizuojama 1.3. poskyryje.

1.3. Piniginės socialinės paramos samprata ir teikimo būdai

Tikslingas socialinės paramos skyrimas asmenims, atsiradus socialinės rizikos apraiškoms, įgalino valstybes socialinį teisingumą vykdyti aprėpiant svarbiausias visuomenės veiklos sritis ir numatyti visavertį socialinių paslaugų (taip pat ir paramos) teikimą šalies gyventojams. Kadangi visais laikais piliečiai siekė gyventi geriau – tai kiekvienoje valstybėje reguliavo politika. Valstybė, vykdydama socialinę politiką, paskirsto nacionalines pajamas ir reguliuoja turtinius santykius tarp žmonių ir visuomenių grupių taip siekdama socialinio teisingumo ir solidarumo. Todėl socialinės apsaugos klausimas yra svarbus ne tik valstybės nacionalinėje teisėje, bet ir tarptautiniame lygmenyje (gaires, numatytas pasaulio viršūnių susitikimuose, turi perkelti į nacionalinę teisę kiekviena valstybė, ES narė). Siekiant integracijos kitose srityse (švietime, kultūroje, ekonomikoje ir t. t.), socialinė apsauga dar ilgą bus palikta nacionalinei kompetencijai ir jurisdikcijai, kaip tai numato atviro koordinavimo metodas, o nacionalinių valstybių gebėjimas spręsti savo šalyje socialines problemas išliks iki šių dienų pirmiausias ir svarbiausias veiksnys (Dromantienė, 2008, p. 201).

Išsamiau gilinantis į piniginės socialinės paramos sampratą, būtina akcentuoti, jog pinigine socialine parama laikomos socialinės pašalpos, teikiamos pagal šeimos pajamas, įvairios kompensacijos ir kategorinės pašalpos šeimoms, auginančioms vaikus (Šileika ir Tamašauskienė, 2003, p. 45). Todėl tai yra teikiama pinigine arba paslaugų forma. Šileika ir Tamašauskienė (2003) pateikia tokias piniginės socialinės paramos išmokų mokėjimo rūšis:

- ✓ mokamos tada, kai šeimos pajamos yra mažesnės už nustatytą dydį, t. y. atsižvelgiant į gaunamų pajamų dydį;
- ✓ kategorinės – mokamos tam tikroms gyventojų grupėms, nepaisant jų pajamų.

Svarbu paminėti, jog poreikį piniginei paramai lemia šalies demografiniai ir ekonominiai veiksniai. Dalis pašalpų šeimoms skiriama kategoriniu principu ir jų gavimas nepriklauso nuo gyventojų gaunamų pajamų. Šias (kategorinių pašalpų) išlaidas lemia įvairūs veiksniai: vykstantys demografiniai procesai (pvz., gimstamumo, mirtingumo, tam tikros vaikų amžiaus grupės gyventojų skaičiaus pokyčiai). Pagrindinė piniginės socialinės paramos sistemos nuostata yra ta, kad ji negali žmogui užtikrinti ilgalaikio ekonominio ir socialinio saugumo – tik padeda jam išgyventi ekstremaliomis sąlygomis. Kalbant apie šios paramos tikslą, reikia paminėti, kad jos skyrimas yra reali pagalba padėti šeimoms (asmenims) tenkinti būtiniausius poreikius, nes jų darbo pajamos, socialinio draudimo išmokos ir kitos pajamos bei gebėjimas patiems pasirūpinti savimi dėl objektyvių, nuo jų

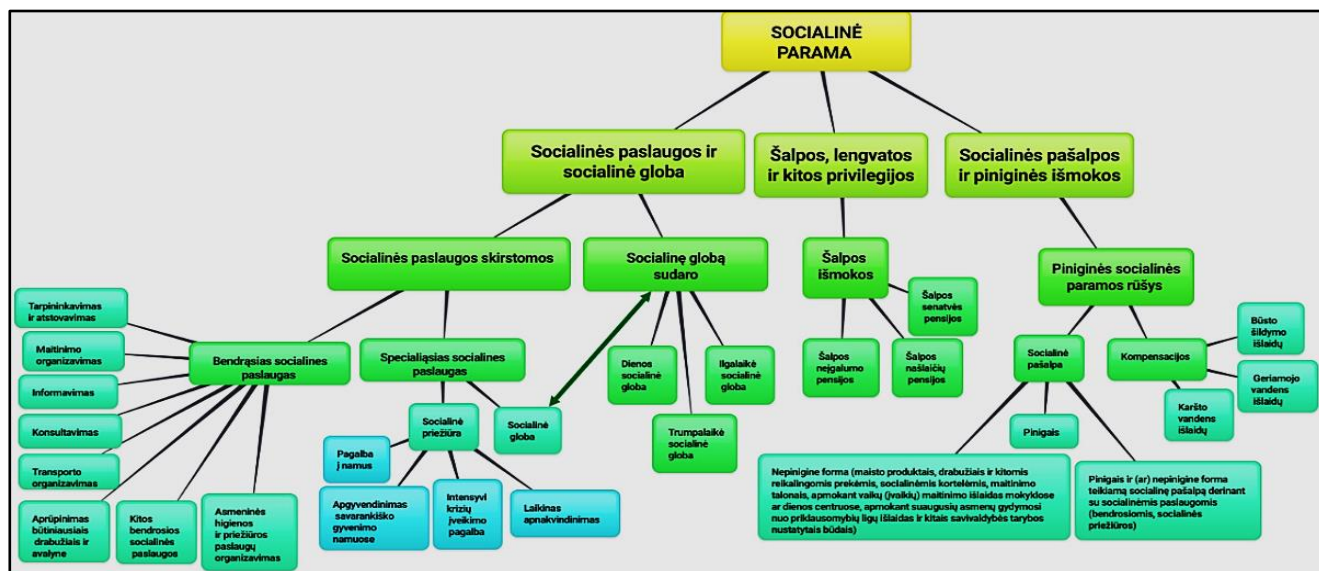
nepriklausančių prižasčių yra tuo laikotarpiu nepakankamas. Ši parama turi suteikti asmenims galimybę išgyventi sunkų tarpsnį, tačiau „*dosnios ir lengvai skiriamos išmokos mažina asmenų paskatas ieškotis darbo, juolab, jei tas darbas mažai apmokamas, o paramos gavėjų šeima yra gausi*“ (Targamadžė ir Gudelytė, 2015, p. 233). Taip valstybė galimai sukuria „skurdo sąstus“ ir kai kuriems asmenims apsunkina išėjimą iš socialinių pašalpų gavėjų sąrašų, nes skiriama parama negali užtikrinti ilgalaikio ekonominio ir socialinio saugumo. Tačiau apsukrūs piniginės socialinės paramos gavėjai suranda įstatymo spragų ir jomis pasinaudoja. Neigiamas aspektas – daugumai šeimų socialinė pašalpa nepadedą atsisakyti priklausomybės nuo paramos ir paramos gavėjų skaičiai išlieka pakankamai dideli (išsamiau apie tai bus aprašoma 2 skyriuje). Todėl parama turėtų būti skiriama tokia, kad asmuo (šeima) norėtų dirbti ir taupyti (Socialinės paramos koncepcija, 1994). LRV 1994 m. gegužės 9 d. nutarimu Nr. 360 „Dėl socialinės paramos koncepcijos“ patvirtintoje Socialinės paramos koncepcijoje (toliau – Koncepcija) yra įtvirtinta nuostata, jog „socialinė parama kartu su socialiniu draudimu sudaro socialinės apsaugos sistemą“. Pagal Koncepcijos bendrosios dalies 2 punkte įteisintą sąvoką, kad „socialinė parama – tai socialinės ekonominės, teisinės ir organizacinės priemonės, kuriomis siekiama sudaryti būtinausias gyvenimo sąlygas asmenims (šeimoms), kurių darbo, socialinio draudimo ir kitokios pajamos dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių yra nepakankamos, kad jie (jos) galėtų pasirūpinti savimi“ šalyje įsteigtos ministerijos ir kitos valstybinės tarnybos, rengdamos įstatymus ir kitus normatyvinius aktus socialinės paramos klausimais, turi vadovautis Koncepcijoje įtvirtintomis teisės normomis (apie tai plačiau bus aprašoma šio darbo 2.2 poskyryje).

Koncepcijoje įteisinta socialinė parama yra ir valstybinė, ir nevalstybinė. Pranašumas *nevalstybinės socialinės paramos* yra tai, jog ji yra teikiama savanoriškai (savanoriškai neapmokamas darbas bei labdaros būdu surinkti pinigai), bet jos visiems paramos gavėjams nepakanka. Esant šalyje savanorystei, socialinės paramos pateikimas gavėjams pirmiausia priklauso nuo jos organizatorių iniciatyvos, ir tik vėliau nuo veiklos sąlygų, kurias laiduoja valstybė. Būtent šioje situacijoje yra svarbu, kad sudaromos sąlygos būtų kuo palankesnės, nes taip yra palengvinamas valstybinės socialinės paramos sprendimas. Būtina akcentuoti, jog *valstybinė socialinė parama* šalyje yra teikiama vadovaujantis Konstitucijoje įtvirtinta nuostata „*tėvų pareiga – išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, o vaikų pareiga – globoti tėvus senatvėje*“. Taip vykdomas socialinio solidarumo principas, įsipareigojantis mūsų valstybę rūpintis kiekvienu žmogumi.

Tyrėjas Ladislav Průša (2009, p. 125–127) išryškina socialinių išmokų sistemą, kaip valstybinę pajamų rėmimo programą, apimančią piliečių grupes (ypač šeimas su vaikais) ir siekiančią užkirsti kelią šioms piliečių grupėms patekti į skurdo ribą. Šiuo atžvilgiu Čekijoje buvo sukurta valstybės naudos sistema, kurios užduotis atlikti dvejopą funkciją: padidinti šeimos pajamas, gaunamas iš mažai mokamos veiklos (turi prevencinis poveikis skurdui) bei iš anksto numatyti šeimas, kurios pagal socialines situacijas ir įvykius pateiktų į materialinės skurdo atskirties mažinimo paramos sistemą.

Tokiu būdu valstybėse suplanuotos išmokos padėtų nagrinėti socialines situacijas ir laikantis tam tikro socialinio sutarimo padėtų išnagrinėti situaciją, „*kurias reikia spręsti*“ (socialinės situacijos, kai yra protinga remti šeimą su vaikais), socialinių išmokų poreikio numatymą.

Be to, Konceptijos 11-12 punktuose yra įteisinti socialinės paramos teikimo būdai, apimantys ne tik socialines paslaugas ir globą, bet ir pašalpas, pinigines išmokas bei šalpą daiktais (žr. 3 pav.).

3 pav. Socialinės paramos teikimo būdai Lietuvoje (sudaryta autorės remiantis Konceptija (1994), Socialinių paslaugų katalogu (2006) ir Socialinių paslaugų įstatymu (2006), Šalpos pensijų įstatymu (2016) ir Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymu (2003)

Dažniausiai teikiamos pašalpos arba mokamos pinigines išmokos. Pašalpa paramos gavėjams turėtų būti teikiama tuo atveju, kai asmuo ar šeima gali ir yra suinteresuoti efektyviai panaudoti pinigus, priešingu atveju – kitokia parama (išduodamos vardinės vertybinės kortelės tam tikriems maisto produktams įsigyti, kurui gauti, apmokėti už komunalines paslaugas ir pan.). Piniginę paramą mažas pajamas turinčioms šeimoms savivaldybės turi teisę teikti tik įvertinusios besikreipiančiųjų pajamas, o atskirais atvejais ir tiksliai išsiaiškinusios jų materialinę padėtį. Be to, socialinė parama gali būti teikiama lengvatomis bei privilegijomis.

Siekiant sumažinti piktnaudžiavimą skiriama parama, Konceptijoje įteisinta nuostata dėl socialinių paslaugų ir šalpos daiktais išplėtimo, kai asmenims arba šeimoms yra būtina skubi parama (apmokėti už gydymą, maistui, drabužiams įsigyti, apmokėti už ūkinės paslaugas, taip pat stichinės arba ekologinės nelaimės atveju ir kt.). Šioje situacijoje šalies savivaldybių nustatyta tvarka paramos gavėjams yra mokama vienkartinė arba terminuota pašalpa (pašalpos dydis ir jos mokėjimo tvarka nustatoma kiekvienoje šalies savivaldybėje). Savarankiškoji funkcija, priskirta šalies savivaldybėms, dėl dalies pinigines socialinės paramos – socialinės pašalpos – skyrimo nepasiturintiems gyventojams yra įteisinta 2014 m. sausio 1 d. įsigaliojusiame naujos redakcijos įstatyme (Targamadžė et al., 2015, p. 234–235). Taip yra siekiama pačios savivaldybės viduje sukurti tvarką, padedančią teikti socialinę

pašalpa tik tiems asmenims (šeimoms), kuriems jos labiausia reikia, ir mažinti piktnaudžiavimo socialine pašalpa galimybes. Kad socialinę paramą gautų tie asmenys ir šeimos, kuriems jos labiausiai reikia, yra renkama ir analizuojama informacija apie remiamų asmenų (šeimų) pajamas, turto įvertinimą, t. y. atliekamas testavimas (tvarkant ir kaupiant duomenis apie šiuos asmenis) ir taip nustatomas reikiamos paramos mastas bei jos teikimo būdai. Minėta parama be testavimo gali būti teikiama tam tikriems asmenims (invalidams, daugiavaikėms šeimoms ir pan.), kai nėra sąlygų testuoti pajamų ir turto (neįvesta turto ir pajamų apskaita, deklaravimas, stinga kvalifikuotų darbuotojų).

Reikia akcentuoti ir tai, jog išlaidos *socialinei pašalpai* priklauso nuo penkių faktorių (Šileika ir Tamašauskienė, 2003, p. 46). Tai:

- ✓ remiamų asmenų skaičiaus (priklauso nuo nedarbo lygio, neoficialaus užimtumo, su darbu susijusių ir nedarbinių pajamų dydžio);
- ✓ minimalaus darbo užmokesčio dydžio;
- ✓ fizinį asmenų pajamų mokesčio ir pajamų nelygybės;
- ✓ valstybės remiamų pajamų dydžio ir jų kompensavimo normos;
- ✓ pašalpų, skirtų savivaldybių paramos komisijos sprendimu, skaičiaus.

Valdymo požiūriu socialinė parama iš dalies yra centralizuota¹³, iš dalies decentralizuota¹⁴. Socialinės paramos išmokos ir socialinės paslaugos finansuojamos tiek iš valstybės, tiek iš savivaldybių biudžetų lėšų, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytas pašalpas šeimoms administruoja miestų ir rajonų savivaldybės.

Išanalizavus užsienio ir Lietuvos tyrėjų mokslinės publikacijas apie socialinę apsaugą, iš dalies apžvelgus socialinės apsaugos sistemą, jos ryšį su atskirais veiksniais bei svarbą piliečiams (išsamesnis ES ir Lietuvos valstybės atvejis plačiau bus analizuojamas 2 skyriuje), galima konstatuoti, kad kiekvienai valstybei yra svarbi vykdoma socialinė politika.

Apibendrinant šį skyrių galima teigti, kad socialinė politika nagrinėja daugelį problemų, susijusių su socialinės apsaugos laidavimu piliečiams ir jų šeimoms (nuo ligos, negalios, senatvės, maitintojo netekimo, našlystės iki nedarbo bei būsto ir kitur nepriskirtos socialinės atskirties). Šioje vietoje ypač svarbus yra „gerovės valstybės“ ir socialinės apsaugos santykio subalansavimas (minimalaus gyvenimo lygio užtikrinimas, darbo rinkos suregulavimas mažinant mokesčių našta ir kt.). Politikos priemonės, kuriomis valstybė siekia apsaugoti piliečius nuo vidinių (nedarbas, negalia, liga) ar išorinių (krizė, ekonomikos nuosmukis) veiksnių poveikio, įrodo „gerovės valstybės“ funkcionavimo svarbą. Nors apsaugos sistemos (ir jos modelių) kūrimas remiasi socialiniu teisingumu, galima konstatuoti, jog tai yra nuoseklus, ilgalaikis, bet dar ne iki galo išbaigtas procesas.

¹³ (lot. *centralis* – vidurys; valdymo galios sutelkimas vienoje vietoje, kur sukoncentruota veikla arba valdymas. Tarptautinių žodžių žodynas, 2008, p. 122).

¹⁴ (*de ... + centralizuoti* – mažinti centralizaciją, perleisti dalies centr. valdžios funkcijų vietos valdžios organams. Ten pat, 2008, p. 146).

2. SOCIALINĖS PARAMOS TEISINIS REGLAMETAVIMAS

Socialinė apsauga yra įstatymais nustatyta normų sistema, padedanti sureguliuoti valstybėms ne tik darbininkų teises, bet ir rūpinimąsi jų sveikata ir sauga darbo vietoje, socialine apsauga nuo rizikos ir apimanti kitas visumines priemones (užimtumo didinimą, išmokas ir pan.). Kadangi įvairiose pasaulio šalyje teisiniai socialiniai objektai gali skirtis, tikslas – visapusiškai apsaugoti žmogų nuo bet kokių pavojų - išlieka visoms ES valstybėms vienodas. Būtent todėl vieningai reguliuojamų ir administruojamų priemonių visuma yra taikoma konkrečiam socialiniam rizikos atvejui ir teorijoje vadinama kaip atskira socialinės apsaugos dalis - šaka (senatvė, invalidumas (negalia), liga, skurdas, nedarbas, motinystė, nelaimingi atsitikimai ir kt.), koordinuojanti glaudų ryšį tarp socialinės apsaugos ir mokesčių. Nors socialinė politika apima platų visuomenės interesų ratą, jos reikšmė ir aktualumas ypač akivaizdus šiandieninėse sąlygose, kai stebimi nepalankūs demografiniai ir ekonominiai pokyčiai, vykstantys tiek ES, tiek Lietuvoje. Šiame skyriuje bus nagrinėjamas socialinės paramos teisinis reglamentavimas tarptautiniu ir nacionaliniais lygiais, atskleidžiamos socialinio modelio vertybinės nuostatos, vykdytos reformos socialinės paramos sistemoje, susipažįstama su institucijų veikla bei atskleidžiamos probleminės apraiškos.

2.1. Europos Sąjungos socialinės apsaugos samprata ir raida

Socialinė politika yra teisinių, organizacinių ir ekonominių priemonių visuma, skirta socialiai apginti šalies žmones ir sudaryti jiems sąlygas dirbti, kartu solidariai suteikiant paramą tiems asmenims, kurie ne dėl nuo jų priklausančių aplinkybių nepajėgia užsitikrinti gyvenimo sąlygų, atitinkančių priimtus standartus (Davulis, 2012, p. 582-583). Todėl reikia pažymėti, kad socialinė politika apima tokias sritis kaip švietimas, socialinė apsauga, sveikata, nedarbas, būstas, kultūra, sportas, darbo rinka, namų ūkio sąlygos ir panašiai. Nepaprastai svarbus socialinės politikos veiksnys (kuriant gerovės valstybę) yra socialinė apsauga, taikoma tiems gyventojams, kurie dėl tam tikrų priežasčių (senatvės, ligos, motinystės / tėvystės, nepritekliaus ir kita) negali pakankamai apsirūpinti iš darbo ar kitų pajamų. Čia galima išvelgti socialinės ir užimtumo politikos krypčių sąsajas, negalimas atskirti viena nuo kitos. Davulio (2012, p. 583) teigimu, „socialinė politika, orientuota į užimtumo didinimą ir nedarbo mažinimą, darbo užmokesčio ir gyventojų pajamų augimą, yra vienas iš svarbiausių ekonomikos augimą lemiančių veiksnių“. Todėl tik augantis užimtumas, kartu sąlygojantis ir ekonomikos augimą, laiduoja valstybėse vykdomos socialinės politikos sėkmę.

Reikia akcentuoti tai, jog socialinė sfera (viena iš veiklos sričių) yra palikta ES šalių narių kompetencijai ir kiekviena šalis vykdo savarankišką politiką. Nors ES negali valstybėms narėms diktuoti, kaip joms tvarkyti socialinius reikalus, tačiau yra tam tikri pagrindiniai socialinės politikos

principai, kurių šalys narės privalo laikytis (įteisinta tarptautinėse sutartyse, direktyvose, reglamentuose ir kituose ES teisės aktuose). ES institucijų, įstaigų ir įsteigtų fondų veikloje yra svarbus Europos Parlamentas [EP] (atsakingas už užimtumo ir socialinės politikos aspektus, darbo sąlygas ir pan. per vykdomą Užimtumo ir socialinių reikalų komiteto veiklą), ES taryba (su EP priimtai teisės aktus ir numatyto gaires), Europos Komisija [EK] (Europos socialinio fondo veikla skiriant finansavimą projektams), ES agentūros (nuo darbuotojų saugos ir sveikatos apsaugos iki profesinio mokymo plėtos centų dėl socialinių partnerių plėtos, tinkamos socialinės politikos įgyvendinimo bendradarbiaujant su EK). Čia tik paminėtos kelios pagrindinės ir svarbios institucijos, įstaigos, fondai, nes svarbiausia yra jų veikla bendri susitarimai, įteisinti įvairiose sutartyse, parengtose strategijose ir panašiai. Svarbu akcentuoti Romos sutartį - sisteminę sutartį ir joje nustatytas vykdytinų politikų metmenis (Cairns, 1999, p. 102) (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. ES socialinės politikos I-V raidos etapai ir jiems būdingi bruožai (Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Dromantiene, 2008, p. 28-65, LR URM, SADM duomenimis, EP informacija)

Laikotarpis	Socialinės politikos raidos etapai, pagrindinės sutartys	Pagrindiniai ES socialinės politikos raidos bruožai (prioritetinės sritys)
1958-1973	I-asis etapas, Romos sutartis	Siekiant, kad darbuotojai ir jų šeimos galėtų visapusiškai pasinaudoti teise laisvai judėti ir ieškoti darbo visoje bendrojoje rinkoje, Romos sutartimi numatytos valstybių narių socialinės apsaugos sistemų koordinavimo priemonės (įtvirtintas vienodo vyrų ir moterų darbo užmokesčio principas) Europos Taryba [ET] priėmė Europos socialinės apsaugos Kodeksą (1962), Europos socialinės apsaugos Konvenciją (1972)
1973-1981	II-asis etapas, suvestinis Europos aktas	Naujas socialinės politikos postūmis - 1974 m. ET patvirtino pirmąją socialinių veiksmų programą (numatytos nuostatos, kuriomis turėjo būti suderintos sveikatos ir saugos darbe sąlygos)
1981-1989	III-asis etapas, Maastrichto sutartis	1989 m. Strasbūro aukščiausiojo lygio susitikime 11 valstybių narių valstybių ar vyriausybių vadovų (nedalyvaujant Jungtinei Karalystei) priėmė Bendrijos darbuotojų pagrindinių socialinių teisių chartiją (Socialinė chartija). Didelio užimtumo ir socialinės apsaugos skatinimas oficialiai pripažintas vienu iš uždavinių
1989-1997	IV-asis etapas, Amsterdamo sutartis	Pradėtos taikyti nuostatos dėl Europos socialinio fondo, laisvo darbuotojų judėjimo ir Bendrijos darbuotojų migrantų socialinės apsaugos, socialinių klausimų prioriteto pripažinimo. Socialinė sanglauda įvardinta kaip viena iš svarbiausių ateities prioritetų.
1997-2007	V-asis etapas, Nicos sutartis ir Lisabonos strategija	Nicos sutartis yra socialinės atskirties mažinimo strategijos pagrindimas per ES socialinės politikos programą (išvardinti svarbiausi principai, kuriais turėtų būti siekiama socialinės pažangos, išsipareigojant užtikrinti teigiamą ekonominę, užimtumo ir socialinės politikos sąveiką). Valstybių vadovai pripažino, kad kovai su skurdu ar socialinės atskirties pavojumi vien ekonomikos augimo nepakanka. Atvirojo koordinavimo metodo [AKM] taikymo sritis vėliau buvo išplėsta, kad aprėptų pensijų, sveikatos apsaugos ir ilgalaikės priežiūros sritis pagal vadinamąjį socialinį AKM. 2001 m. ministrų komitetas patvirtino komiteto parengtą socialinės sanglaudos strategiją, o 2005 m. patvirtinta nauja 2006–2010 m. socialinės politikos darbotvarkė, kuria siekta papildyti persvarstytą Lisabonos strategiją

Socialiniai aspektai nebuvo apeiti kuriant EB pirminiuose etapuose ir tai sąlygojo tolimesnį valstybių narių bendradarbiavimą, socialinę sanglaudą ir solidarumą. Nors kiekvienos ES valstybės galimybės yra skirtingos – finansavimas iš ES Socialinio, Sanglaudos bei Europos regioninės plėtos fondų (žr. 1 priedą) palaipsniui padeda mažinti išsivystymo skirtumus tarp ES regionų. EK pastangos kurti Europos socialinės kompetencijos sritį, kurioje būtų vienodi arba bent minimalūs standartai valstybėms narėms (numatyti ES lygiu), vyko keliais etapais. Penkis socialinės politikos raidos etapus

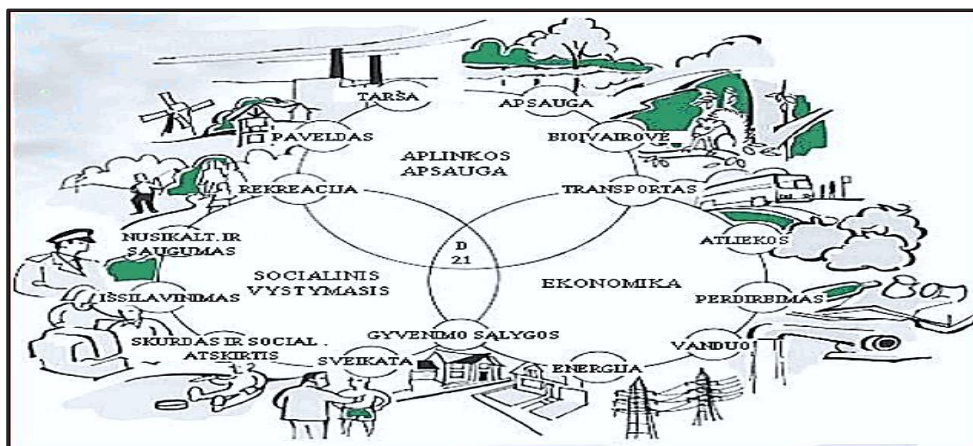
(nuo 1958 iki 2007 m.) monografijoje „Socialinės Europos kūrimas“ aprašo Leta Dromantienė (2008) (žr. 2 lentelę) ir patys svarbiausi raidos etapai, priimti dokumentai yra šiame MBP nagrinėjami išsamiau. Bendra socialinės apsaugos koordinavimo sistema (I-asis raidos etapas), kuri užtikrintų laisvą darbuotojų judėjimą, yra tiesiogiai įtvirtinta Europos Bendrijos Steigimo Sutartyje [EBSS] (Petrylaitė, 2008, p. 89), nes EBSS 39, 43 ir 49 straipsniuose įtvirtinta ES valstybės narių piliečių laisvas vykimas į kitą valstybę narę ieškoti darbo, įsidarbinti, įsikurti su savo šeimos nariais. Šią sistemą įtvirtina teisės aktas – Tarybos reglamentas Nr. 1408/71 (toliau – Reglamentas) dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo asmenims ir jų šeimos nariams, savarankiškai dirbantiems pagal darbo sutartis Bendrijos valstybėse. Šis Reglamentas pradėtas taikyti 2004 m. ir Lietuvoje.

Ne ką mažiau svarbi ES valstybėms narėms yra Europos socialinė chartija (*European Social Charter*) – sutartis (III-asis raidos etapas), veikianti solidarumo¹⁵ principu. Tai tarptautinis dokumentas socialinių teisių srityje, kurį ET priėmė dar 1961 m. ir, atsižvelgdama į pokyčius (ekonomikos, socialinius), 1996 m. papildė Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, įtvirtinančia pilietines, politines teises ir laisves. Žinant, kad piliečiai vyksta į kitas valstybes kartu su savo šeimos nariais, kaip vienus iš reikšmingiausių Europos socialinėje chartijoje išskirčiau 2 dalies 12 ir 16 straipsnius – „Teisė į socialinę apsaugą“ ir „Šeimos teisė į socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą“. Šiuose straipsniuose įteisinti tarpvalstybiniai susitarimai dėl būtinų sąlygų visapusiškam šeimos vystymuisi užtikrinimo; prisidėjimo prie šeimos gyvenimo ekonominės, teisinės ir socialinės apsaugos. Šioje situacijoje išryškėja Tarptautinių darbo organizacijų [TDO] vaidmuo, kuri trišaliu principu yra veikianti Jungtinių Tautų specializuota agentūra, jungianti 185 valstybes ir siekianti visame pasaulyje didinti socialinį teisingumą dirbančių žmonių atžvilgiu (veikia per Vyriausybės, darbuotojų ir darbdavių atstovus). Jų siūlymai – raginimai valstybes nares užtikrinti minimalią socialinę apsaugą (suteikta piliečiams galimybė naudotis pagrindinėmis socialinėmis prievolėmis – ypač ligos, nedarbo, negalios atveju), parengti socialinės apsaugos plėtojimo strategijas (LR užsienio reikalų ministerijos duomenys [URM], 2016). Šiuo iniciatyvumu siekiama įgyvendinti ir keturis strateginius tikslus: 1) pagrindinius principus ir tieses darbe; 2) didesnes užimtumo ir uždarbio galimybes; 3) socialinę apsaugą; 4) socialinį dialogą ir trišalį bendradarbiavimą.

Todėl socialinėje politikoje ne ką mažiau svarbus ir 1992 m. Rio de Ženeire vykęs pasaulio viršūnių susitikimas (IV-asis raidos etapas), sąlygojęs ir darnaus vystymosi įgyvendinimo koncepcijos pagrindo – *aplinkosaugos, ekonominio ir socialinio vystymosi* priėmimą bei jo perkėlimą (įtvirtinimą) nacionaliniame lygmenyje (Cairns, 1999, p. 103-106; Buivydienė, 2016, p. 15-18). Socialinių sprendimų įteisinimas tarp valstybių sąlygojo ir darnaus vystymosi įgyvendinimo veiksmų programos

¹⁵ (pranc. *solidaire* – veikiantis išvien su kitais, draugiškas, sutariantis, sutinkantis. Tarptautinių žodžių žodynas, 2008, p. 692).

„Darbotvarkė 21“ priėmimą, kurioje nurodyti pagrindiniai darnaus vystymosi principai ir įteisintas darnaus vystymosi koncepcijos pagrindas – aplinkosauga, ekonominis ir socialinis vystymasis. Šios iniciatyvos, siekiai atsispindi ir Lietuvos darnaus vystymosi koncepcijoje (žr. 4 pav.).

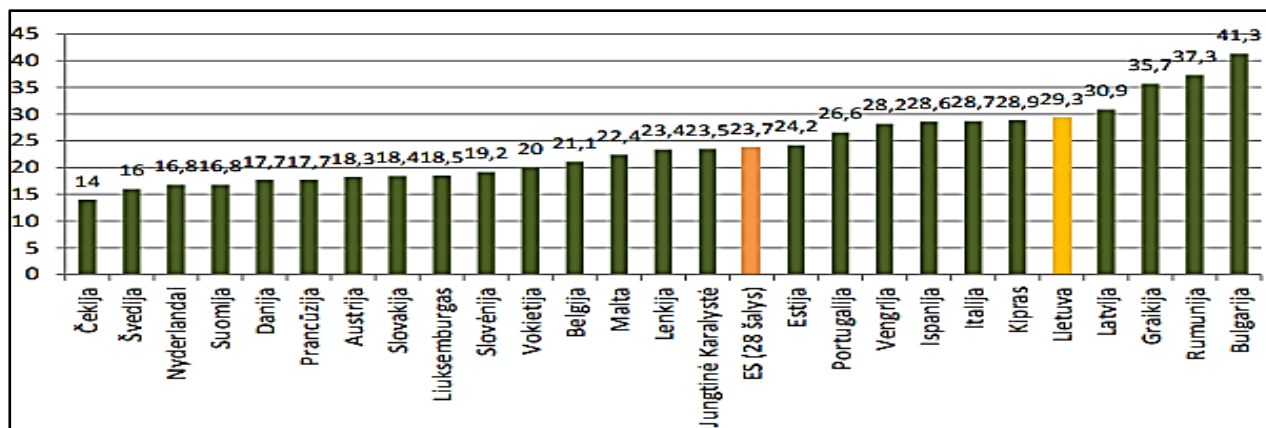
4 pav. Lietuvos darnaus vystymosi koncepcijos pagrindas (Šaltinis: VŠĮ „DVI-Darnaus vystymo iniciatyvos“; publikuota Buivydienės, 2016, p. 17)

Kadangi mūsų valstybė taip pat privalo laikytis pagrindinių principų – dokumentai, priimti tarptautiniu mastu, savalaikiai buvo perkelti ir į šalies nacionalinę teisę. Reikia pažymėti ir tai, kad be valstybės teisinio reguliavimo, vargu ar skiriama socialinė parama galėtų apsaugoti visuomenę. Todėl pirminėje Lisabonos strategijoje (žr. 2 ir 3 lenteles), parengtoje pasaulinės krizės metu, yra iškeliami ilgalaikiai tikslai valstybėms narėms, tai įrodo, kad ir socialinėje politikoje vykdomos korekcijos, formuojamas naujas požiūris ir lankstumu siekiama užtikrinti užimtumo bei darbo rinkos pusiausvyrą.

3 lentelė. ES socialinės politikos VI-VII raidos etapai ir jiems būdingi bruožai (Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis LR URM ir SADM duomenimis, EP informacija)

Laikotarpis	Socialinės politikos raidos etapai, pagrindinės sutartys	Pagrindiniai ES socialinės politikos raidos bruožai (prioritetinės sritys)
2007-2013	VI-asis etapas, Lisabonos strategijos papildymas, strategijos „Europa 2020“ priėmimas	Lisabonos strategijos iššūkiai socialinei politikai. Viena iš strategijos sričių - socialinės apsaugos modernizavimas kuriant aktyvią socialinės gerovės valstybę. 2010 priimtoje strategijoje „Europa 2020“ nustatyti penki pagrindiniai tikslai. Reikšmingas socialinis tikslas (iki 2020 m. 20 mln. žmonių išgelbėti nuo skurdo grėsmės). Parengta <i>Užimtumo ir socialinių inovacijų (EaSI) programa 2007–2013 m.</i> , bet jos yra vykdomos atskirai: 1) <i>PROGRESS</i> (Užimtumo ir socialinio solidarumo programa), kuri rėmė ES užimtumo, socialinės įtraukties, socialinės apsaugos, darbo sąlygų, kovos su diskriminacija ir lyčių lygybės politikos plėtrą ir koordinavimą; 2) <i>EURES</i> (Europos užimtumo tarnybos), Europos Komisijos ir valstybių narių valstybinių užimtumo tarnybų bendradarbiavimo tinklas, skatinantis darbuotojų judumą; 3) <i>mikrofinansų priemonė PROGRESS</i> , kuria siekiama didinti galimybę gauti mikrokreditus asmenims, norintiems pradėti arba plėsti smulkųjį verslą
2014-2020	VII-asis etapas, priimta rezoliucija dėl Europos socialinių teisių ramsčio (ESTR)	Nuo 2014 m. sausio mėn. šios programos tapo <i>trimis EaSI veiklos kryptimis</i> . <i>EaSI</i> nėra atskira programa (kartu su Europos socialiniu fondu [ESF] ir Europos prisitaikymo prie globalizacijos padarinių fondu [EGF] ji sudaro nuoseklų ES programų rinkinį). 2014–2020 m. skatinamas užimtumas, socialinė apsauga ir socialinė įtrauktis bei geresnės darbo sąlygos. Siekdama sukurti sąžiningesnę ir labiau socialinę Europą, EK pateikė komunikatą dėl Europos socialinių teisių ramsčio, kuriame nustatyta 20 pagrindinių principų ir teisių, kurie padėtų siekti geresnių darbo ir gyvenimo sąlygų Europoje

Kaip vieną ir svarbiausių atnaujintos Lisabonos programos principų (žr. 3 lentelę) Davulis (2012) pateikia „socialinės politikos, ekonomikos augimo bei užimtumo tikslų derinimą“. VI-ajame socialinės politikos raidos etape išryškėja ir strategijos „Europa 2020“ priėmimas ir joje vienas iš penkių pagrindinių tikslų yra socialinis tikslas - iki 2020 m. 20 mln. žmonių išgelbėti nuo skurdo grėsmės. Būtina akcentuoti tai, kad Eurostato 2015 m. duomenimis, ekonomikos ir užimtumo rodikliai mūsų šalyje gerėjo, bet skurdas nemažėjo. Žmonių, patiriančių skurdo riziką ar socialinę atskirtį, lygis 2015 m. siekė net 29,3 procento (2014 m. jis buvo 27,3 procento), kai ES 28 šalių vidurkis sudaro 23,7 proc. (žr. 5 pav.).

5 pav. Asmenys, patyrę skurdo riziką ar socialinę atskirtį 2015 m., proc. (Šaltinis: Eurostatas ir LRV 2016 m. ataskaita, 2017, p. 8)

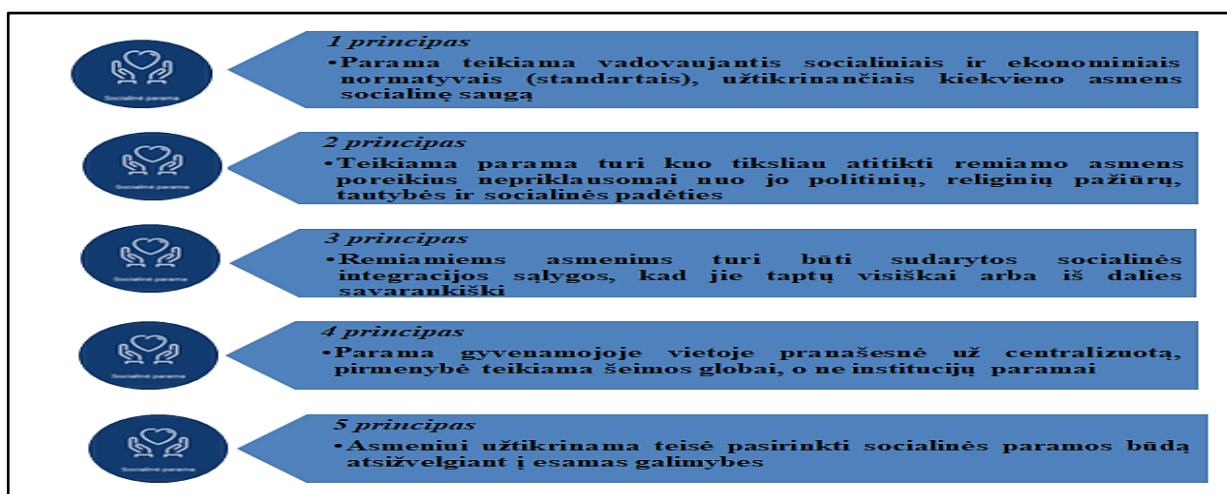
Tai vienas iš didžiausių rodiklių tarp visų ES valstybių narių (po Bulgarijos, Rumunijos, Graikijos ir Latvijos). Nors 2017-ieji EP buvo žmonių socialinio, ekonominio, fizinio saugumo ir lygybės didinimo metai, ekonomika kilo, bet tai nepajautė dauguma žmonių – teigė Vilija Blinkevičiūtė (2017, Nr. 51, p. 9). EP Moterų teisių ir lyčių lygybės komiteto pirmininkė pastebėjo, jog „[...] dėl ekonominės krizės padarinių net 120 mln. ES piliečių grėsia skurdas [...] Vyriausybės paragintos kurti veiksmingas minimalių pajamų sistemas – teikti tinkamą paramą skurstantiems, padėti išsivaduoti iš socialinės atskirties“. Siekiant sukurti labiau socialinę Europą 2014–2020 m., skatinamas užimtumas, socialinė apsauga, socialinė įtrauktis bei geresnės darbo sąlygos. ES veikla socialinėje politikoje yra labai plati – nuo koordinavimo, stebėjimo nacionalinės politikos veiksmų iki skatinimo dalintis gerąja patirtimi užimtumo, skurdo, socialinės atskirties, pensijų ir kitose srityse. Esamos problemos sąlygoja tikslingą finansinių išteklių (žr. 3 lentelę) panaudojimą ir įpareigoja valstybes nagrinėti socialines problemas (skurdą, pragyvenimo lygio skirtumus ir kt.)

Apibendrinant šį poskyrių galima teigti, kad ES socialinė politika, aprėpianti ekonominius ir socialinius aspektus yra susijusi su specifinių problemų sprendimu nacionaliniame lygmenyje ir tai galima įgyvendinti tik ilgalaikėje perspektyvoje. Kokia situacija Lietuvoje, kaip vyksta socialinės politikos teisinis reglamentavimas įsigilinsime 2.2 poskyryje.

2.2. Lietuvos piniginės socialinės paramos teisinis reguliavimas

Kaip teigia Bitinas ir Bitaitis (2014, p. 591), „piniginės socialinės paramos administravimas ir efektyvumo paieška tapo aktuali po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo ir išliko svarbi iki šių dienų“. Kadangi socialinės paramos sistema yra gerovės valstybės ir socialinės paramos sistemos integralioji dalis (žr. 1 ir 3 pav.), skiriant ją yra siekiama sumažinti skurdą, socialinę atskirtį nepritekliaus pasekmes gyventojų grupėse (šeimose), pagerinti vaikus auginančių šeimų finansinę padėtį. Todėl valstybės laiduojama socialinė parama turi būti ne tik nuosekliai teikiama nepasiturintiems asmenims (racionaliai naudojant turimus išteklius), bet ir nuolatos didinama paramą gaunančių piliečių motyvacija integruotis į darbo rinką, taip galimai išvengiant skurdo apraiškų šeimose.

Kuriant mūsų valstybės socialinę paramos sistemą, buvo siekiama teikti socialinę pagalbą (remti) įvairiomis (pinigine ir nepinigine) formomis piliečius (šeimias), kurie negali patys savimi pasirūpinti ir pagal kurių valstybė įsipareigoja rūpintis kiekvienu žmogumi (Bitinas, Tartilas ir Litvaitienė, 2011, p. 112). Jei 1990-1994 m. buvo daug pašalpų mokama neatsižvelgiant į šeimos gaunamų pajamų dydį, tai LRV 1994 m. gegužės 9 d. patvirtinus Socialinės paramos koncepciją ir iškėlus pagrindinius uždavinius Lietuvoje buvo įvestas remiamų asmenų (šeimų) pajamų ir turto įvertinimas – testavimas. Įvardinti penki socialinės paramos teikimo principai ir akcentuojama šalies savivaldybių atsakomybė už paramos teikimą savo teritorijoje (žr. 6 pav.). Būtina pažymėti ir tai, kad Lietuvos įstojimas į ES paspartino socialinės teisės įgyvendinimą bei tarptautinius šalies įsipareigojimus, nes pagal šalies Konstitucijos 138 straipsnį, kuriame nustatyta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – LRS), yra sudedamoji LR teisinės sistemos dalis.

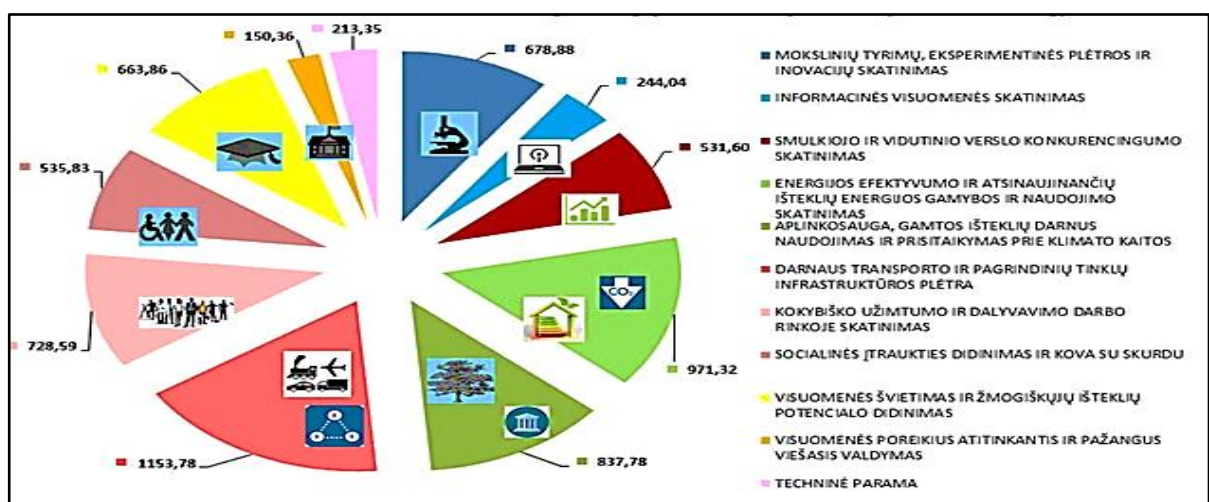

6 pav. Socialinės paramos teikimo Lietuvoje principai (Šaltinis: sudaryta autorės remiantis Koncepcija, 1994)

Analizuojamos temos kontekste galima daryti prielaidą, jog LRS ratifikuotose tarptautinėse sutartyse įtvirtintos socialinės teisės pagrindinės nuostatos turi įstatymo galią, o esant įstatymų ir šias

teisės įtvirtinančių sutarčių kolizijai¹⁶ turėtų būti taikomos tarptautinės sutarties nuostatos. Be to, Konstitucinės nuostatos (įteisinta IV skirsnio „Tautos ūkis ir darbas“ 52 straipsnyje) priimtose šalies piliečių referendumu ir įtvirtintos 1992 m. aukščiausiam šalies teisės šaltinyje pagal hierarchinę¹⁷ sistemą, laiduoja valstybės piliečių teisės gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės ir kitais įstatymų numatytais atvejais.

Ne ką mažiau svarbi yra ir Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, patvirtinta LRV 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1160 (LRV 2009 m. rugsėjo 16 d. nutarimo Nr. 1247 redakcija). Strategijoje suformuluoti du nauji prioritetai – tausojančias vartojimas ir vystomasis bendradarbiavimas – prioriteto „Skurdas pasaulyje ir darnaus vystymosi iššūkiai“ atitikmuo, atspindintis svarbiausius Lietuvos išipareigojimus ir skirtumą tarp išsivysčiusių bei besivystančių valstybių mažinimo srityse. Per ES 2014-2020 metams nustatytas finansavimo kryptis ir šalies institucijų tarpusavio veiklas Lietuva savo teritorijoje investavo lėšas iš ES fondų socialinės įtraukties didinimui ir kovai su skurdu (535,83 mln. Eur) bei siekė toliau šalyje skatinti darbuotojų užimtumą (728,59 mln. eurų) (žr. 7 pav., 1 priedą). Lietuvos aspektu socialinis vystymasis analizuojamas per darnaus vystymosi stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes (SSGG) (žr. 2-3 priedus) ir tik prioritetiniais socialinio vystymosi aspektais – užimtumo, skurdo ir socialinės atskirties problemoms nagrinėti. Tai antrina straipsnio „Demografinių veiksnių poveikis darniam vystymuisi“ autorė Ivanauskaitė (2012, p. 68-70), teigdama, jog „Lietuva yra pasirinkusi darnaus vystymosi kelią“ ir „socialiniai ir ekonominiai aspektai, plėtros išteklių tausojimas ir tvarkymas [...] yra ilgalaikė visuomenės vystymosi ideologija bei kompromisas [...] siekti visuomenės gerovės dabarties ir būsimoms kartoms“.

7 pav. 2014-2020 m. prioritetinės ES fondų investavimo sritys Lietuvoje ir skirtos lėšos, mln. Eur (Šaltinis: 2014-2020 metų investicijos Lietuvoje, prieiga internetu <http://www.esinvesticijos.lt/lt/finansavimas/apie-2014-2020-es-fondu-investicijas>)

¹⁶(lot. *collisio* – *susidūrimas*, teis. Įstatymų, reguliuojančių tuos pačius arba artimus visuomeninius santykius, prieštaravimas. Tarptautinių žodžių žodynas, 2008, p. 380).

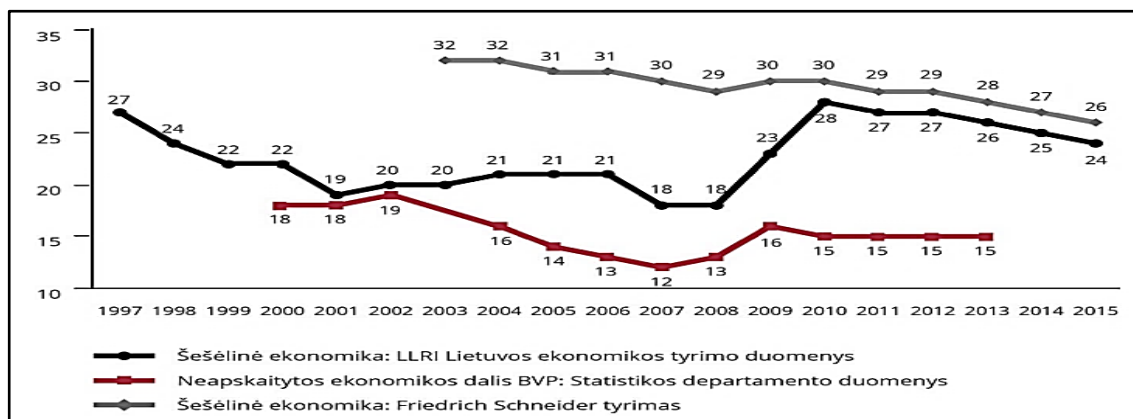
¹⁷(gr. *hierarcia* <*hieros* – *šventa* – sudaryta iš pakopų, susijusių pavaldumo ryšiais. Ten pat, 2008, p. 298).

Autorės teigimu (ten pat, p. 71) socialinis komponentas yra itin svarbus ekonomikai, nes jis aprūpina žmogiškaisiais ištekliais ir svarbiausia matyti ir gebėti suderinti visus komponentus ne tik visose veiklose, bet ir srityse (žr. 4 pav.). Todėl LRV ir LRS, siekdami šalyje nuosekliai formuoti socialinę politiką, vykdo svarbiausių įstatymų priėmimą ir savalaikį jų atnaujinimą.

2006 m. sausio 19 d. LRS priėmė Socialinių paslaugų įstatymą, kuriame įteisinta, jog socialinės paslaugos skirstomos į bendrąsias ir specialiąsias (žr. 3 pav.). Bendrosios socialinės paslaugos yra tokios, kurios teikiamos asmeniui ar šeimai, kurių gebėjimai savarankiškai rūpintis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime gali būti ugdomi ar kompensuojami atskiromis, be nuolatinės specialistų pagalbos teikiamomis paslaugomis. Prie šių paslaugų (bendrųjų) buvo priskiriamos informavimo, konsultavimo, sociokultūrinės paslaugos, taip pat transporto organizavimas, maitinimo organizavimas, aprūpinimas būtiniausiais drabužiais ir kita. Šio įstatymo (2006) 2 skirsnio 8 straipsnyje yra įtvirtinta ir specialiųjų socialinių paslaugų samprata, kurią sudaro socialinė priežiūra ir socialinė globa (visuma paslaugų, kurių dėka yra teikiama kompleksinė ir nuolatinė specialistų priežiūros pagalba). Tuo tikslu LRV 2006 m. lapkričio 15 d. savo nutarimu Nr. 1132 „Dėl socialinių paslaugų planavimo metodikos patvirtinimo“ patvirtino Socialinių paslaugų planavimo metodiką, kuria siekiama šalyje gerinti socialinių paslaugų kokybę didinant jų kompleksiskumą bei veiksmingumą, nustatyti veiksnius, turinčius įtaką gyventojų socialinės paramos poreikiams, socialinių paslaugų plėtros prioritetus. Pagal LRV 2006 metais patvirtintą Socialinę paslaugų planavimo metodiką (su vėlesniais įstatymo pakeitimais) socialinių paslaugų planavimo subjektai vietos ir šalies mastu, t. y. savivaldybės ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerija [SADM] ar jos įgaliota institucija, analizuodamos ir vertindamos gyventojų socialinių paslaugų poreikius (taip pat ir piniginės socialinės pašalpos teikimą) rengia socialinių paslaugų planus (toliau – Planas). Šiuos Planus rengia mūsų šalies teritorijoje esančių 60 savivaldybių administracijos padalinių, atsakingų už socialinių paslaugų planavimą bei jų organizavimo administravimą. Šių Planų pagalba yra įvertinama bendra mūsų šalies socialinė ekonominė ir demografinė situacija ne tik atskiroje savivaldybėje, bet ir konkrečioje seniūnijoje per gyventojų socialinių paslaugų poreikius sąlygojančius veiksnius (atskiras socialines grupes bei jiems tikslingų teikti socialinių paslaugų rūšis). Be to, socialinių paslaugų įstaigos nuolatos teikia Statistikos departamentui Oficialiosios statistikos darbų programos (OSDP) įgyvendinimui reikalingus duomenis apie jų teikiamas socialines paslaugas. Šioje dalyje ypač išryškėja tarpinstitucinis bendradarbiavimas, duomenų analizės įvairiais pjūviais ir realios galimybės savalaikiai vykdyti pokyčius. Reikia pažymėti tai, jog 2006 m. SADM, įgyvendindama LRV programą, iniciavo ir užsakė Socialinių tyrimų institutui atlikti mokslinį tyrimą „Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo monitoringas bei įvertinimas“. Atliktu tyrimu buvo siekiama nustatyti bei įvertinti kaip pajamų ir turto vertinimo principu teikiama piniginei socialinei paramai, laiduojanti nepasiturintiems gyventojams minimalias lėšas prasimaitinti bei

būtiniausioms komunalinėms paslaugoms apmokėti (kompensacijoms). Buvo pateiktos aktualios tyrimo išvados, jog didžiausią įtaką paramos gavėjų skaičiui bei paramos dydžiui turi valstybės remiamų pajamų didinimas, komunalinių paslaugų kainos bei gyventojų gaunamų pajamų kitimas. Šio atlikto tyrimo pagrindu buvo patobulintas Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas (LRS, 2003).

Be to, mūsų valstybė kiekvienais metais vykdo įsipareigojimus savo piliečiams, tai pabrėžiama 16-osios LRV programoje 2012-2016 m.: „*kiekvienas asmuo yra vertingas, todėl jis turi jaustis visavertis mūsų visuomenės narys, kad ir kokios jis būtų lyties, amžiaus, tautybės ir lytinės orientacijos*“ (2012, 1 skyrius, 6 punktas). Šioje programoje (LRS, 2012) taip pat akcentuojama, kad jei nuo 2009 m. pradžios realusis darbo užmokestis mažėjo, tai jis šiek tiek išaugo 2011 m., bet kainos didėjo sparčiau negu darbo užmokestis, todėl gyventojų perkamoji galia smuko (iš 2012 m. iš algos buvo galima įsigyti 12 proc. mažiau prekių negu 2008 m.). 2009 m. buvo sujaukta atlyginimų ir socialinių išmokų mokėjimo sistema, o 2010 m. buvo sumažintos pensijos, todėl sumažėjęs atlyginimas ir pensijos, sumažintos socialinės išmokos padidino skurdą. Mūsų šalyje 2017 m. pradžioje nuolatinių pagyvenusių (65 metų ir vyresnio amžiaus) žmonių buvo 550,2 tūkst., arba 19,3 proc., o palyginus šiuos skaičius su 2016 m. pradžia – šalyje pagyvenusių žmonių skaičius padidėjo 1,7 tūkst., arba 0,3 proc. (Lietuvos statistikos metraštis, 2017, p. 71). Reikia akcentuoti tai, kad nuoseklios 16-osios LRV pastangos davė apčiuopiamų rezultatų – ekonomika, nepaisant stiprių išorės sukrėtimų, šalyje plėtojama stabiliai. Nuo 2010 m. šešėlinė ekonomika mažėja, kuriamos naujos darbo vietos, didėja vidutinis darbo užmokestis ir sąlyginai mažėja nedarbas (žr. 8 pav., 4-5 priedus).

8 pav. Lietuvos šešėlinės ir oficialiai neapskaitytos ekonomikos dalis 1997-2015 m., procentinė išraiška nuo BVP (Šaltinis: Žukauskas, Lietuvos šešėlinė ekonomika, 2014, p. 8)

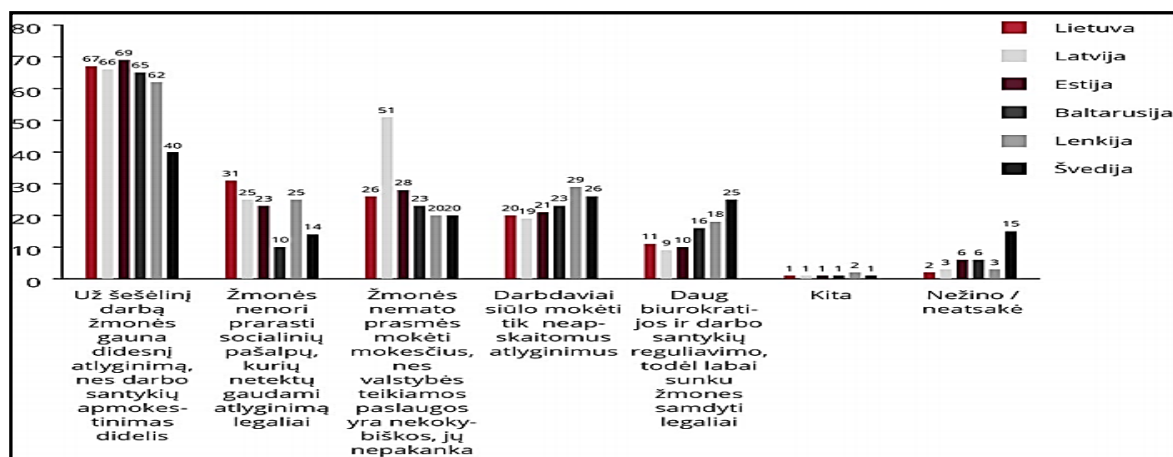
Nors nuo 2012 m. šalyje didinamas pensijinis amžius bei vidutinė mėnesio pensija (pagal rūšis), sąlyginai mažėjant pensijų gavėjų skaičiui, tolygiai mažėja išlaidos joms, išlaidos šalpos (socialinėms) pensijoms ir šalpos kompensacijoms (žr. 6-7 priedus), Siekiant mūsų valstybėje teikiamos piniginės socialinės paramos taiklumo ir veiksmingumo, racialesnio valstybės biudžeto lėšų panaudojimo, nuo 2012 m. pradėta piniginės socialinės paramos sistemos pertvarka ir kaip savarankiška funkcija

perduoda savivaldybėms (žr. 8 priedą) (išsamiau bus analizuojama 2.3 poskyryje). Būtina akcentuoti ir 2012 m. gegužės 15 d. LRS nutarimu Nr. XI-2015 patvirtintos Valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ – valstybės viziją ir raidos prioritetus bei įgyvendinimo kryptis iki 2030 metų. Kadangi šios strategijos metinių pažangos darbų įgyvendinimas (sudedamoji LRS teikiamos Vyriausybės veiklos ataskaitos dalis) yra įtraukiamas į Vyriausybės prioritetus (2017 m. LRV pirmas prioritetas „Šalies konkurencingumo didinimas“ ir 1.5. priemonė „Socialinės atskirties mažinimas“), tai yra reikšmingas procesas Strategijos rezultatams pasiekti, nes turi poveikį ne tik einamiesiems metams, bet ir ilgesniuoju laikotarpiu (žr. 4 pav.).

LRV 17-ajai programai būdinga tai, kad ši Vyriausybė (4 skirsnis „Skurdo ir regioninės atskirties įveikimas“ 111-121 punktai) vykdo strateginius programos „Lietuva 2030“ tikslus ir mano, kad skurdas yra tiesiogiai susijęs su darbo pajamomis, darbo santykiais. Pripažindama, kad ekonominė didelio nedarbo lygio ir emigracijos priežastis yra santykinai nedideli atlyginimai, ši Vyriausybė siekia padidinti gyventojų gaunamas pajamas tuo pačiu užtikrinant deramą socialinės apsaugos lygį (apie 178 tūkst. darbuotojų Lietuvoje (skaičiuojant kartu su mokytojais) yra mažiausiai apmokami). Nors valstybės sektoriuje dirba mažiau asmenų nei privačiame sektoriuje, 2016 m. neto vidutinis darbo užmokestis tarp sektorių skyrėsi tik 27,6 Eur (jis yra didesnis valstybės sektoriuje) (žr. 5 priedą). Todėl LRV programos įgyvendinimo laikotarpiu (2016-2020 m.) numatė taikyti mokestinių, finansinių ir reguliavimo priemonių rinkinį. Viena iš priemonių – LRS 2017 m. sausio 17 d. priimtas LR Valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo įstatymas (TAR, 2017, Nr. 1764), nuo 2017 m. vasario 1 d. pradantis šalyje sureguliuoti valstybės ir savivaldybių biudžetinių įstaigų, finansuojamų iš valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų, darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis, darbo apmokėjimo sąlygas ir dydžius, pašalpas ir kita. LRS priimtame įstatyme (su vėlesniais pakeitimais) (2017, Nr. XIII-198) galime išvelgti ne tik vieną iš socialinės apsaugos sričių – darbo apmokėjimų sąlygų sureguliovimą darbininkams, kvalifikuotiems darbininkams (pareigybės skirstomos pagal stažą ir lygius), bet ir tikslinį apmokėjimą įvairių sričių specialistams pagal šalyje galiojančią profesijų klasifikatorių (žr. 9 priedą). Tai įrodo gaunančių mažas pajamas stabilumo augimo stadiją, o kasmetiniu darbuotojų vertinimu bus siekiama taikyti ir paskatinimo (premių bei priemonių) galimybę. Žiniasklaidoje teigiama, kad dėl priimto įstatymo gali pakilti kai kurių ne per daugiausiai apmokamų biudžetinių įstaigų darbuotojų atlyginimai – specialistų darbo užmokestis turėtų didėti 10-37 Eur per mėnesį (Samoškaitė, 2017; Žilionis, 2017; Šliužas, 2017). Politiko Juozo Razmos teigimu (jį straipsnyje cituoja Samoškaitė, 2017), „ši aplinkybė gali labai lemti, kad darbuotojo atlyginimas labai priklausys nuo tos įstaigos vadovo“ ir, aišku, nuo biudžetinei įstaigai skiriamų asignavimų. Valstybės laiduojama apsauga įteisinta teisės akto 3 skyriaus 6 straipsnyje (TAR, 2017, Nr. 1764): „pareiginės algos bazinis dydis, atsižvelgiant į praėjusių metų vidutinę metinę infliaciją ir kitų vidutinio darbo užmokesčio viešajame sektoriuje dydžiui bei kitimui poveikį turinčių veiksnių įtaką“. Įstatymo

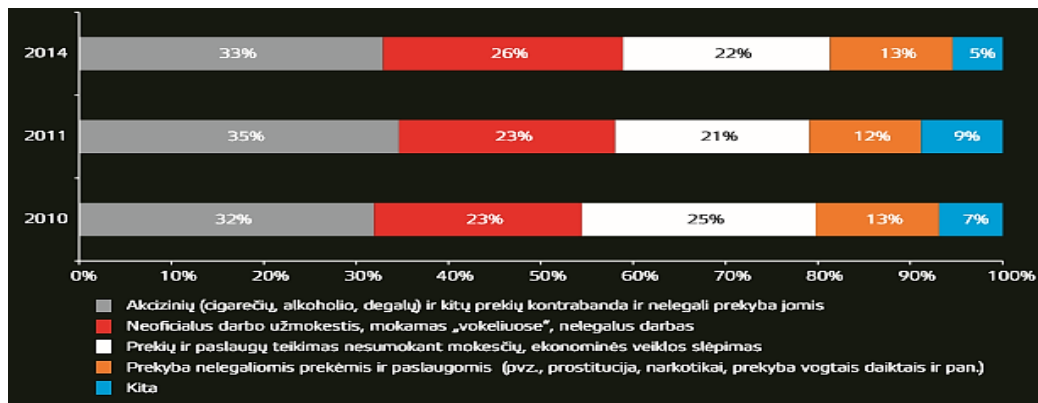
korekcijos sąlygojo nuo 2018 m. sausio 1 d. didinamą minimalią mėnesinę algą (toliau – MMA) darbininkams ir nežymiai turintį padidėti mažiausią stažą turinčių darbuotojų darbo užmokestį. Be to, iki 2018 m. rugpjūčio 31 d. LRV turi parengti etatinio mokytojų apmokėjimo sistemą. Iš vykdytos teisės aktų analizės ir žiniasklaidos nuomonės galime įžvelgti, kad pokyčiai teisinėje sistemoje (liečiantys šalies gyventojus) dar vyksta ir ko gero dar šiais metais bus ne paskutiniai.

Dar vienas labai svarbus aspektas šalies socialinėje politikoje dėl galima didesnių socialinės paramos išmokų mokėjimo paslaugų gavėjams yra nesureguliuota mokesčių sistema ir vis dar pasaulyje, kaip ir Lietuvoje, egzistuojanti šešėlinė darbo rinka. Tai patvirtina 2015 m. gegužės 22-birželio 15 d. vykdyta visuomenės nuomonės tyrimų kompanijos „Spinter tyrimai“ apklausa visose Baltijos šalyse, Lenkijoje, Švedijoje ir Baltarusijoje (žr. 9 pav.).

9 pav. Šešėlinio darbo priežastys Baltijos šalyse, Lenkijoje, Švedijoje ir Baltarusijoje (Šaltinis: Žukauskas, Lietuvos šešėlinė ekonomika, 2016, p. 19)

Net 31 proc. apklausoje dalyvavusių Lietuvos piliečių nenori prarasti socialinių pašalpų, kurių netektį gaudami atlyginimą dirbant oficialiai (su darbo sutartimi). Taip pat lietuvaičiai mano (net 67 proc. apklausoje dalyvavusių asmenų), kad mūsų valstybėje darbo santykių apmokestinimas yra didelis, o už šešėlinį darbą dirbantieji gauna didesnius atlyginimus. Nors mūsų valstybė suteikia piliečiams socialinę apsaugą, išryškėja ekonominės veiklos – šešėlinės ekonomikos veiksniai (reguliavimų ir mokesčių lygis (darbas be darbo sutarties); akcizinės prekės rinkoje (alkoholis, degalai) ir neigiami jų padariniai ekonomikai (įtaka valstybės finansams, skatinimas organizuoto nusikalstamumo ir korupcijos, prostitucijos) (žr. 10 pav.). Pagrindinė priežastis, kodėl dalis piliečių renkasi darbą be sutarties yra tai, kad jų legalios veiklos sąnaudos (sumokami mokesčiai) yra didesni už nelegalios veiklos sąnaudas (bausmės rizika, negaunamos socialinės garantijos ir kt.) (Žukauskas, 2012, p. 6–11). „Yra šešėlis [...]. Tačiau šešėlyje uždirbti pinigai labiau matomi iš vartojimo išlaidų, kurios yra didesnės. Tai atrodytu, kad gyvename geriau, nei rodo BVP“ - teigia Dalius Šimėnas (2017, Nr. 94 (4723)). Jam antrina Žukauskas, „šešėlinė ekonomika yra žmonių protestas ir svarbus simptomas, jog šalies ekonominė sistema veikia netinkamai“ (ten pat, p. 4).

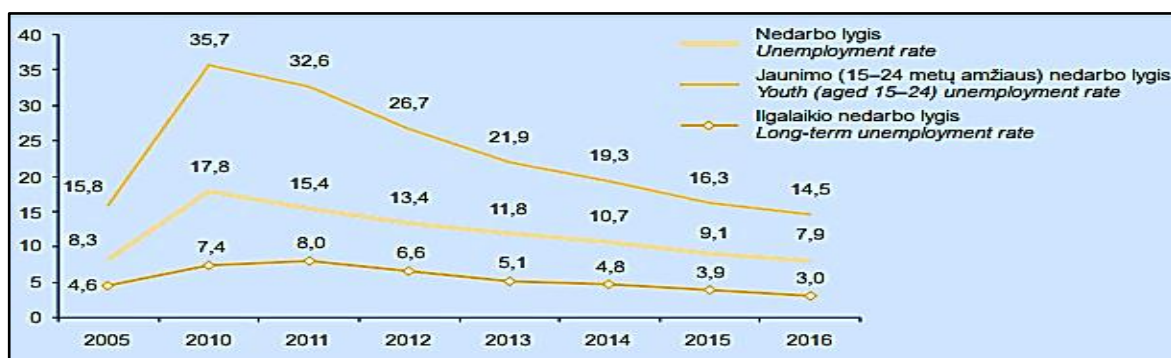

10 pav. Lietuvos šešėlinės ekonomikos struktūra ir jos dinamika 2010, 2011 ir 2014 m. procentine išraiška (Šaltinis: 28-asis Lietuvos laisvosios rinkos instituto [LLRI] tyrimas, publikuota Žukauskas, Lietuvos šešėlinė ekonomika, 2014, p. 10)

Išryškėja tai, jog šalies darnaus vystymosi koncepcijoje (žr. 3 pav.), tarp trijų pagrindinių koncepcijos dalių, yra ne iki galo sureguliuotas veikimo mechanizmas, pasireiškiantis ne tik mūsų valstybėje, bet ir pasauliniu lygiu (žr. 9 pav.). Išsamiau žvelgiant į Lietuvos valstybės šešėlinės ekonomikos struktūrą ir jos dinamiką 2010, 2011 ir 2014 m. (žr. 10 pav.), akivaizdu tai, jog neoficialus darbo užmokestis, mokamas „vokeliuose“, kaip ir nelegalus darbas, auga (nuo 23 proc. 2010 m. pakilo iki 26 proc. 2014 m.). Tai patvirtina ir Misiūnas (1999, p. 21–27), teigdamas, jog „didėjant skaičiui įmonių, dirbančių nepilnu pajėgumu bei išaiškėjant tam tikriems piknaudžiavimo atvejams, piliečiams gaunant socialinę paramą mūsų valstybėje taip pat išryškėjo [...] darbo užmokesčio „vokeliuose“ mokėjimas“. Mūsų LRV neturi tikslios informacijos apie realų piliečių užimtumą, šešėlinę ekonomiką, todėl realus užimtumas yra gerokai didesnis už nustatytą, o pašalpos bedarbiams ir kita parama mažas pajamas gaunantiems asmenims gali pasiekti ne tuos adresatus, kuriems šios paramos labiausiai reikia (ten pat, p. 26).

17-oji Vyriausybė mano, jog „dauguma pridėtinės vertės mokesčio (toliau – PVM) lengvatų nėra socialiai teisingos, duoda ribotą naudą galutiniam vartotojui ir didina valstybės biudžeto deficitą“ (LRS, 2016) todėl planuoja pirmiausia įvertinti jau esamų lengvatų tikslingumą bei riboti naujų PVM lengvatų atsiradimą. Siekis – sugriežtinti prekybos alkoholiu licencijų išdavimo tvarką bei įvesti draudimo sektoriaus specialų apmokestinimą, o peržiūrėjus gyventojų pajamų mokesčio lengvatas (socialinio teisingumo ir efektyvumo požiūriu), jas taikyti tik ekonomiškai ir socialiai pagrįstais atvejais (pvz., įmokoms į kaupiamuosius pensijų fondus). Šią valstybės socialinės politikos formavimo – įgyvendinimo galimybę patvirtina ir šalies situacija po įstojimo į ES, kai atsigaunant ekonomikai ir augant BVP, tenkančiam vienam šalies gyventojui, didėjant vidutiniam darbo užmokesčiui, valstybė sugebės daugiau suteikti socialinės apsaugos piliečiams ir skirs jas tiems, kam jos iš tiesų yra būtinos (žr. 4, 5 priedus). Guogio (2008, p. 27) teigimu, Lietuvos socialinės apsaugos – socialinės politikos (gerovės valstybės) modelis bendriausia prasme atitinka *bismarkinį, korporatyvinį – konservatyvųjį* tipą (žr. 1 lentelę, 1.1 poskyrių), nes šiam modeliui būdinga socialinių išmokų sistema, priklausanti

nuo dirbančiojo buvusiojo (ar esamo) dalyvavimo darbo rinkoje, ilgalaikio nedarbo (žr. 11 pav., 4, 5 priedus). Kadangi Lietuvoje mažėja ilgalaikio nedarbo lygis, didėja vidutinis mėnesinis darbo užmokestis ir auga BVP, tenkantis vienam gyventojui, galima prognozuoti, kad auga ir socialinei apsaugai skiriamos darbdavių bei apdraustųjų asmenų įmokos. Be to, nors Lietuvoje ilgalaikio nedarbo lygis (lyginant 2011 m., kai buvo aukščiausias ilgalaikio nedarbo procentas šalyje 8,0 proc.) 2016 m. sumažėjo iki 3,0 proc., galima taip pat numatyti prielaidą apie tikslingai įsisavintų ES fondų investavimo sričių ir tam skirtų investicijų tikslingumą (žr. 7 pav.).

11 pav. Nedarbo lygis Lietuvoje 2005, 2010-2016 m., proc. (Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis, 2017, p. 174)

Išsamiau gilinantis į socialinę apsaugą (paramą, suteikiamą piliečiams) reikia pažymėti, jog socialinė apsauga Lietuvoje yra skirstoma į dvi atskiras sritis – socialinis draudimas ir socialinė parama (Bitinas ir kt., 2011, p. 37). Socialinis draudimas nuo socialinės paramos skiriasi tuo, kad socialinio draudimo atveju lėšos yra surenkamos iš darbdavių ir dirbančiųjų, mokant socialinio draudimo įmokas, o socialinės paramos atveju piliečiams garantijas (apsaugą) laiduoja valstybė. Taip vyksta užtikrinimo procesas, kurio metu kiekvienas asmuo (šeima) (neturintis pakankamai lėšų pragyvenimui) gali gauti valstybės skiriamą socialinę paramą (žr. 3 pav.), kuri priklauso nuo gavėjo turinės padėties, išskyrus kai kuriuos atvejus (pvz., išmokos vaikams, transporto lengvatos ir kt.). Reikia pažymėti, kad socialinės apsaugos pajamos ir išlaidos skaičiuojamos pagal Europos integruotos socialinės apsaugos statistikos sistemą (ESSPROS) (žr. 10–12 priedus), kuri apima visas priemones, kurių imasi valstybė, savivaldybių arba privačios institucijos, siekdamos palengvinti namų ūkiams ir asmenims tenkančią tam tikrų rizikos veiksnių arba poreikių naštą (LR SADM duomenys, 2017).

Pagrindinis socialinės apsaugos finansavimo šaltinis – darbdavių socialinės įmokos, kurios 2016 m. sudarė 56,4 proc. visų socialinės apsaugos pajamų, antroje vietoje – valdžios sektoriaus įmokos (23,6 proc.), ir mažiausias procentas (19,2 proc.) tenka apdraustų asmenų socialinės įmokos (žr. 11 priedą). Palyginus su 2015 m., padidėjo darbdavių socialinės įmokos (13,9 proc.) ir apdraustų asmenų (22,1 proc.), o sumažėjo valdžios sektoriaus (3,4 proc.). Pagal ESSPROS sistemą socialinės apsaugos išlaidas sudaro socialinės apsaugos išmokos pinigais ir natūra, administracinės ir kitos išlaidos, susijusios su kitur nepriskirtos socialinės atskirties mažinimu (išlaidos būstui šildyti ir

vandeniui, socialinei šalpai, vienkartinei socialinei pašalpai remtiniems asmenims ir kt.) (LSD, 2017) (žr. 12 priedą). Analizuojant 2016 m. socialinės apsaugos išlaidas, kurios sudarė 6 mlrd. Eur (lyginant su 2015 m. padidėjo 1,8 proc.), vieno šalies gyventojų socialinei apsaugai 2016 m. buvo išleista 2081 Eur arba 63 Eur (3,1 proc.) daugiau nei 2015 m. Išlaidos socialinės apsaugos išmokoms sudarė 5,6 mlrd. Eur ir, palyginti su 2015 m., padidėjo 1,9 proc. Apie du trečdalius socialinės apsaugos išmokų buvo skirta išmokoms pinigais (2016 m. jos padidėjo 0,9 proc.).

Išsamiau apžvelgiant LSD pateiktą informaciją leidinyje „Lietuvos statistikos metraštis 2017“, pastebime, kad didžiausią socialinės apsaugos išmokų dalį sudaro išmokos senatvei (didėjančios kasmet) bei ligos ir (arba) sveikatos priežiūrai, nors iki 2014 m. kasmet didėjo ir lėšos kitur nepriskirtai socialinei atskirčiai kompensuoti. Pateikti to paties LSD duomenys pagal ESSPROS skaičiavimo metodikas nesutampa (žr. 12 pav. ir 12 priedą). Prielaida – biurokratinis valdymo mechanizmas „palieka“ keletą nesutapimų skaičiavimuose, kurie išsamiau šiame darbe nebus aptarinėjami.

	2005	2010	2014	2015
Iš viso ¹	2688,0	5094,4	5268,0	5524,2
Liga ir (arba) sveikatos priežiūra	811,1	1331,7	1498,9	1676,3
Negalia	277,6	512,3	494,5	506,6
Senatvė	1133,3	2058,2	2439,8	2449,7
Našlystė	101,7	157,1	157,1	162,1
Šeima ir (arba) vaikai	241,4	613,1	396,4	415,2
Nedarbas	78,4	221,3	122,6	189,2
Būstas	0,3	0,9	1,9	2,8
Kitur nepriskirta socialinė atskirtis	44,2	199,8	156,8	122,4

¹ Rodikliai apskaičiuoti pagal ESSPROS.

12 pav. Išlaidos socialinės apsaugos išmokoms pagal funkcijas 2005, 2010, 2014, 2015 m. (mln. Eur)
(Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis, 2017, p. 125)

Socialinės politikos įgyvendinimą šalyje kontroliuojančių institucijų veikla bei pažeidėjams taikoma administracinė atsakomybė. Būtina akcentuoti ir tai, kad socialinis draudimas Lietuvoje negali būti organizuojamas atskiro rajono ar atskiros savivaldybės mastu todėl, kad dėl skirtingo ekonominio potencialo neatsirastų labai didelių materialinių skirtumų nagrinėjant socialinius klausimus. Socialinės apsaugos sistema, apimanti visą Lietuvą, savo valdymo pobūdžiu yra ir centralizuota¹⁸ (SADM, VSDFV prie SADM su priklausančiais teritoriniais skyriais, VMI, LDB prie Socialinės apsaugos ministerijos, Valstybinė ligonių kasa prie Sveikatos apsaugos ministerijos) ir decentralizuota¹⁹ (Lietuvos 60-ties savivaldybių socialinės paramos skyriai) (Bitinas ir kt., 2011, p. 121–131)(žr. 8 priedą). Tokia viešojo valdymo sistemos visuma (nuo politikos formavimo, administravimo, įgyvendinimo ir pan.) turi savo vidinę logiką, nes socialinių apsaugos funkcijų perdavimas viešojo valdymo institucijoms tiesiogiai garantuoja tolygų išmokų perskirstymą ir siekiamybę, kad jokia gyventojų grupė neliktų nuošalyje nuo socialinio draudimo suteikiamų teisių (LRV, 2012). Todėl kaip

¹⁸ (lot. *centralis* – *vidurinis*, teis. kaupimas, sutelkimas vienoje vietoje (centre) valdžios, nedaugelyje centr. įstaigų. Tarptautinių žodžių žodynas, 2008, p. 122).

¹⁹(↗ de .. – lot. priešdėlis, reiškiantis atskirimą; ↗de.. + ↗centralizacija – dalies centrinės valdžios funkcijų perleidimas, priklausymas vietos organams. Ten pat, 2008, p. 145-146).

vieną iš svarbiausių institucijų, atliekančių kontrolės funkcijas, įvardinčiau Valstybinę darbo inspekciją [VDI] prie LR SADM, kurios specialistai tinkamai įvertino ekonominės krizės padarinius – nedarbo lygio augimą, darbdavių ir ieškančių darbo abipusį suinteresuotumą nelegaliam ir neteisėtam darbui (ypač statybos sektoriuje), išaugusias nedarbo išmokas, socialines pašalpas ir panašiai – sustiprino nelegalaus (neteisėto) darbo kontrolę (VDI, 2017, p. 37–38). Tiek LLRI, tiek VDI atskaitose ir tyrimuose fiksuojama tendencija augti nustatytiems nelegaliai (neteisėtai) dirbusiems asmenims (žr. 10 pav., 13 priedą). Kontroliuojančių institucijų nuomone, pagrindinės priežastys yra šios:

- ✓ mažas darbo užmokestis (piliečiai linkę pasididinti savo pajamas rinkdamiesi nelegalų darbą arba darbo užmokestį „vokeliuose“);

- ✓ valstybės parama (nedarbo išmokos, socialinė pašalpa ir kita) turi įtakos piliečių sprendimams dirbti ar nedirbti, ir tie atvejai prisideda prie skatinimo dirbti nelegaliai (kai valstybės parama yra panaši į darbo užmokestį, kurį žmogus galėtų gauti dirbdamas, motyvacija dirbti sumažėja, nes dirbdamas legaliai žmogus praranda valstybės paramą arba ji yra sumažinama);

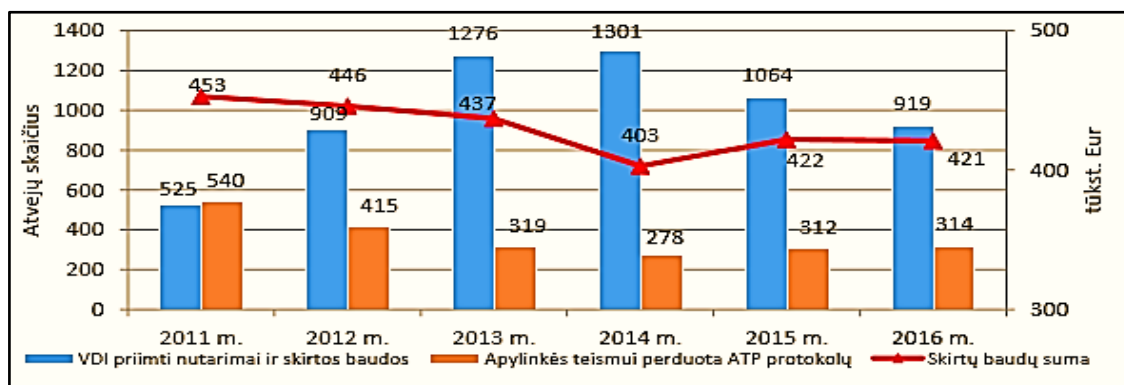
- ✓ piliečių siekis išlaikyti abu pajamų šaltinius (valstybės paramą ir nelegaliai gaunamą darbo užmokestį) – paskata dirbti nelegaliai ir slėpti oficialias pajamas dėl finansinių įsipareigojimų;

- ✓ įvairūs gyventojų finansiniai įsipareigojimai (tai mokėjimas vaikų išlaikymui, baudos, įvairūs įsiskolinimai kredito įstaigoms ir panašiai).

Piliečiai, vengdami vykdyti savo finansinius įsipareigojimus, dažniausiai vengia gauti legalias pajamas, todėl dirba nelegaliai, neregistravę veiklos, patys inicijuoja darbo užmokesčio gavimą „vokeliuose“. Todėl prie VDI teritorinių skyrių įkurtos darbo ginčų komisijos nagrinėja darbuotojų ir darbdavių santykius (90 proc. visų gautų prašymų yra susijusių darbo užmokesčio klausimais) (VDI, 2017, p. 44). Atvejų, susijusių su neteisėtos socialinės paramos skyrimo / išieškojimo, ataskaitose neužfiksuota.

Būtent todėl LRS, siekdamas užtikrinti šalyje teisingumo principo įgyvendinimą, skatindamas taikų valstybės ir žmogaus, visuomenės narių sugyvenimą, 2015 m. birželio 25 d. įstatymu Nr. XII-1869 patvirtino LR administracinių nusižengimų kodeksą (toliau – Administracinių nusižengimų kodeksas). Jame apibrėžiama, kokios įstatymų uždraustos veikos yra administraciniai nusižengimai, kokios nustatomos administracinės nuobaudos ir taikomos administracinio poveikio priemonės ir pan. Todėl, siejant Administracinių nusižengimų kodeksą su nagrinėjama MBP tematika, reikia pažymėti, kad LRS priimtame teisės akto XII skyriuje „Administraciniai nusižengimai, susiję su asmens darbo ir socialinėmis teisėmis“ išskyrė du straipsnius: 95 „Nelegalus darbas“ ir 107 „Neteisėtas socialinės globos teikimas“. Nuo 2018 m. sausio 1 d. nustatytos baudos darbdaviams ar kitiems atsakingiems asmenims už įdarbintus nelegalius darbuotojus sudaro nuo 1 000 iki 5000 Eur, o nusikaltus pakartotinai – nuo 5 000 iki 6 000 Eur. Analogiškas nusižengimų įteisinimas yra už socialinės globos teikimą piliečiams neturint licencijos ar nesilaikant licencijuojamos veiklos sąlygų. Tai bauda

juridiniams asmenims, kurie teikia socialinę globą, vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims, siekianti nuo 320 iki 1400 Eur už administracinį nusižengimą, o padarytą pakartotinai tų pačių asmenų – nuo 1 400 iki 3000 Eur. Belyka viltis, kad mūsų valstybėje, sugriežtėjus nuobaudas įteisinantiems dokumentams, kontroliuojančios institucijos galės dar efektyviau atlikti joms priskirtas funkcijas ir darbdaviai vengs nesankcionuotų veiklų, o darbuotojai išliks pilietiškai ir sieks didesnių, jiems valstybės laiduojamų socialinių apsaugos priemonių (žr. 10, 13 pav. ir 13 priedą).

13 pav. Per 2011 – 2016 m. VDI priimti nutarimai bei skirtos baudos darbdaviams Lietuvoje (atvejų skaičius / tūkst. Eur) (Šaltinis: VDI, 2017, p. 36)

Apibendrinant šį poskyrį galima teigti, kad mūsų šalyje, formuojant socialinę politiką, yra atsižvelgiama į kiekvieno šalies piliečio poreikius, jų apsaugą negalios, nedarbo ar kitos būtinos socialinės paramos (išmokos) atveju. Tai laiduoja ne tik ES pagrindiniai teisės aktai, bet ir pagrindinės kryptys (strateginiai tikslai, darnaus vystymosi koncepcija ir kt.), perkelti į nacionalinę teisę. Atsigaunant ekonomikai (kai didėja vidutinis darbo užmokestis; mažėja ilgalaikis nedarbas ir panašiai), valstybė gali suteikti daugiau socialinės apsaugos piliečiams ir siekti, kad šią paramą gautų tie, kam ji iš tiesų yra būtina. Atlikta mokslinių tyrimų analizė atskleidė realią situaciją šalyje ir įtakojo savalaikių nacionalinės teisės aktų atnaujinimo, naujų teisės aktų priėmimo svarbą bei pokyčių ir reformų vykdymą tose srityse, kur Vyriausybė ir kitos institucijos buvo išžvelgusios problemas.

Todėl ne ką mažiau svarbus yra ir kitas veiksnys – kodėl vis dėlto yra skiriama piniginė socialinė parama piliečiams? Kokius paramos gavėjo kriterijus turi atitikti šeima (pilietis)? Todėl kitame poskyryje bus išsamiau analizuojamas socialinės paramos funkcionavimas ir socialinės politikos, reformos, tiesiogiai susijusios su piniginės socialinės paramos teikimu nepasiturintiems asmenims.

2.3. Piniginės socialinės paramos sistemos funkcionavimas ir reformos

Kadangi piniginės socialinės paramos sistema yra gerovės valstybės ir socialinės paramos sistemos integralioji dalis (žr. 1 ir 3 pav.), skiriant ją yra siekiama sumažinti skurdą ir socialinę atskirtį nepritekliaus pasekmes labiausiai turinčiose gyventojų grupėse (šeimose) ir pagerinti vaikus

auginančių šeimų finansinę padėtį. Viena iš socialinės politikos reguliavimo veiksmų, nagrinėjama šiame darbe, yra pinigine socialine parama nepasiturintiems gyventojams. Todėl valstybės laiduojama pinigine socialine parama turi būti ne tik nuosekliai teikiama nepasiturintiems asmenims (racionaliai naudojant turimus išteklius), bet ir nuolatos didinama paramą gaunančių piliečių motyvacija integruotis į darbo rinką taip galimai vėliau išvengti skurdo apraiškų šeimose, nes apie 40 proc. Lietuvos gyventojų namų ūkių nuolat slegia rūpesčiai dėl sunkios materialinės padėties (LSD, 2017).

Reikia pažymėti tai, jog pinigine socialine parama yra skiriama ne tik darbo netekusiems asmenims, bet ir sunkiai besiverčiančioms šeimoms (asmenims) ar vienam gyvenančiam asmeniui (LRS, 2003, Nr. 73–335). Pagrindiniai kriterijai paramos gavėjams – nuosavybės teise turimo turto vertė turėjo neviršyti turto vertės normatyvo ir pajamos yra mažesnės už valstybės remiamas pajamas (toliau – VRP), kurios 2003 m. buvo 350 litų (arba 101,30 Eur), minimali socialinė pašalpa 50 litų (arba 14,48 euro), o maksimali – 350 litų (arba 101,3 Eur). Kiekvienas kartu gyvenantis pirmas asmuo pagal 2003 m. įstatymą gaudavo 100 proc. dydžio socialinę pašalpą, antrasis asmuo – 80 proc., trečias ir paskesni asmenys – 70 proc. dydžio socialinę pašalpą. Bendrai gyvenantys asmenys arba vienas gyvenantis asmuo turėjo teisę gauti būsto šildymo išlaidų, išlaidų geriamam bei karštam vandeniui kompensacijas. Svarbu, kad tai įvardijama kaip socialinės pašalpos ir kompensacijos, kurios pagal LR Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunantioms šeimoms įstatymo 6 skirsnio 21 straipsnio 1 punktą yra mokamos iš valstybės biudžeto specialios tikslinės dotacijos ir pervedamos savivaldybių biudžetams. Be to, šiame įstatyme (LRS, 2003) numatyti skaičiavimo išlaidų normatyvai (pagal naudingus plotus), pinigine socialine paramą gaunančios šeimos (vieno gyvenančio asmens) pareigos pateikti visą ir teisingą informaciją, įrodančią šeimos (vieno gyvenančio asmens) teisę gauti pinigine socialine paramą bei būtinus paramai gauti dokumentus. Socialinių paramos skyrių specialistai, administruojantys paramą, turėjo teisę ne tik tikrinti šeimos (vieno gyvenančio asmens) gyvenimo sąlygas, turimą turtą ir užimtumą, surašyti buities tyrimo aktą, kuriuo remdamasi savivaldybė priima sprendimą dėl šeimos (vieno gyvenančio asmens) teisės į pinigine socialine paramą, bet ir darbingus nedirbančius socialinės paramos gavėjus, nedalyvaujančius aktyviose darbo rinkos politikos priemonėse, pasitelkti visuomenei naudingiems darbams atlikti (LRS, 2003, 19 straipsnis). Pertvarkos buvo būtinos, nes socialinė paramos išmokos (socialinės pašalpos, vaiko išmoka) suma buvo ne žymiai mažesnė arba tokio paties dydžio kaip darbinės veiklos pajamos (Bitinas ir Bitaitis, 2012, p. 602). Tai plačiau MBP nebus aptariama, nes iki 2018 m. Lietuvoje dar įvyko pokyčių.

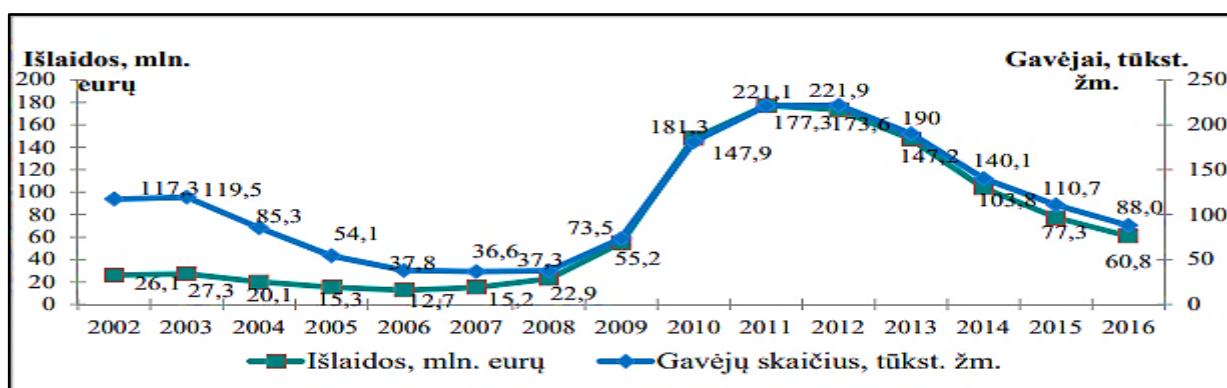
Todėl Socialinių tyrimų institutas 2006 m. šalyje atliko mokslinį tyrimą (žr. 2.2 poskyrį) dėl patobulinimo Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo (LRS, 2003). Atnaujinimo paskirtis – įvertinus nepasiturinčių šeimų ir vienu gyvenančių asmenų turtą ir pajamas, nustatyti valstybės teikiamos pinigines socialines paramas dydį, teikimo sąlygas, gavėjų teises ir pareigas bei finansavimo šaltinius. Be to, siekiant teikiamos pinigines

socialinės paramos taiklumo ir veiksmingumo bei racionaliesnio lėšų panaudojimo nuo 2012 m. sausio 1 d. pradėta piniginės socialinės paramos pertvarka: 2012–2013 metais piniginė socialinė parama (socialinė pašalpa ir būsto šildymo išlaidų, geriamojo ir karšto vandens išlaidų kompensacijos) teikiama įgyvendinant du modelius:

✓ kaip valstybinė (valstybės perduota savivaldybėms) funkcija (finansuojant iš valstybės biudžeto lėšų);

✓ kaip savarankiškoji savivaldybių funkcija penkiose (Akmenės, Panevėžio, Radviliškio, Raseinių ir Šilalės rajonų) bandomosiose (pilotinėse) savivaldybėse (finansuojant iš savivaldybių biudžetų lėšų).

Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo projekte Nr. XIP-3743 buvo numatyta, kad bandomosiose (pilotinėse) savivaldybėse piniginės socialinės paramos teikimas (kaip savarankiškoji savivaldybių funkcija) bus vykdomas trejus metus (nuo 2012 m. sausio 1 d. iki 2014 m. gruodžio 31 d.). Taip pat iki 2013 m. spalio 1 d. bus įvertintas piniginės socialinės paramos teikimo efektyvumas (vykdant savarankiškąją savivaldybių funkciją, bandomosiose (pilotinėse) savivaldybėse), peržiūrėti teisės aktai bei parengti atitinkamų teisės aktų, susijusių su piniginės socialinės paramos teikimo vieningu teisiniu reguliavimu visose savivaldybėse, pakeitimai. Šios reformos finansiniai rezultatai akivaizdūs: 5 bandomosiose (pilotinėse) savivaldybėse (2012 m. palyginus su 2011 m.) sumažėjo 14,3 proc. soc. pašalpos gavėjų skaičius (nuo 18,1 iki 15,5 tūkst. asmenų) ir 20,6 proc. vidutiniškai sumažėjo išlaidos socialinei pašalpai (arba 7,4 proc. socialinės pašalpos dydis, tenkantis vienam asmeniui), likusiose savivaldybėse padidėjo 0,5 proc. socialinės pašalpos gavėjų (LR SADM, 2017; Bitinas ir Bitaitis, 2012, p. 604) (žr. 14, 15 pav.).

14 pav. Socialinės pašalpos išlaidų ir gavėjų dinamika 60-yje Lietuvos savivaldybių 2002-2016 metais, mln. eurų/tūkst. žmonių (Šaltinis: LR SADM 2016 metų veiklos ataskaita, 2017, p. 9)

Įvertinus piniginės socialinės paramos sistemos pertvarkos gerąją praktiką ir rezultatus bandomosiose savivaldybėse, nuo 2014 m. sausio 1 d. socialinės pašalpos teikimas kaip savarankiškoji funkcija perduota ir kitoms Lietuvos teritorijoje esančioms 55 savivaldybėms. Įsigaliojus minėtiems įstatymo pakeitimams, savivaldybės piniginę socialinę paramą nepasiturintiems gyventojams teikia

kiekvienos savivaldybės tarybos nustatyta tvarka. Palyginti su 2015 m., socialinę pašalpą gavusių asmenų 2016 m. sumažėjo 20,5 procento (nuo 110,7 iki 88 tūkst. asmenų), socialinių pašalpų mokėjimo išlaidos sumažėjo 21,4 procento (nuo 77,3 iki 60,75 mln. Eur) Duomenų analizė leidžia teigti, jog mūsų valstybėje pradėta vykdyti pertvarka piniginės socialinės paramos teikimo srityje vis dar vyksta, nors paramos gavėjų ir lėšų poreikis joms yra sumažėjęs (žr. 15 pav.). Tam antrina Papirtis & Bitinas (2010, p. 53), išreikšdami pastebėjimus, jog reformuojant socialinės apsaugos sistemą reikėtų Vyriausybei „*imtis ne vien tradicinių paprasčiausių priemonių (mažinti išmokas ir didinti įmokas), bet ir pradėti naują kompleksinę socialinės saugos sistemos ir darbo teisės reformą, ypač daug dėmesio skiriant užimtumo didinimo priemonėms ...*“.

Number of recipients of social assistance benefit					Expenditure on social assistance benefit thousand EUR				
2012	2013	2014	2015	2016	2012	2013	2014	2015	2016
221 922	190 009	140 114	110 701	87 898	173 622,4	147 174,1	103 786,5	77 323,2	60 709,8

15 pav. Socialinės paramos išmokų gavėjų skaičius ir išlaidos socialinės paramos išmokoms (Šaltinis: Gruževskis, EMIN Context Report Lithuania. Developments in relation to Minimum Income Schemes, 2017, p. 7)

Šie pastebėjimai patvirtina ir darbo autoriaus įžvalgą (žr. 2.2. poskyrių, p. 34) dėl šalyje vykdomų pokyčių teisinėje sistemoje neišbaigtumo ir socialinio teisingumo šalyje neužtikrintumo, nes ne visi visuomenės nariai yra pasiekę tinkamą pragyvenimo lygį (dėl deramo dalyvavimo kultūriname gyvenime) ir gyvenimo kokybės pagerėjimą. Reikia pastebėti, kad per 2003-2018 m. laikotarpį Piniginės socialinės paramos gyventojams įstatymas (toliau – Įstatymas) buvo keistas net 30 kartų. Kaip teigiama studijoje „*Piniginės socialinės paramos reformos poveikio vertinimas*“ (2017, p. 5–8), Įstatymo pokyčiai skatino šalies savivaldybes taupyti paramos lėšas ir taip sutaupytas lėšas savivaldybės galėjo naudoti kitoms savivaldybės gyventojų reikmėms (socialinėje srityje) tenkinti (iki tol nepanaudotos dotacijos lėšos buvo gražinamos į valstybės biudžetą) ir galimai nagrinėti gilėjančias skurdo bei socialinės atskirties problemas. Tačiau tai nevyko (ten pat, p. 5) ir SADM siūlymu LRV padidino VRP nuo 2018 m. sausio 1 d. iki 122 Eur (iki tol buvo 102 Eur), socialinė pašalpa *vienam gyvenančiam asmeniui*, turinčiam teisę ją gauti, sudaro 100 procentų skirtumo tarp VRP vienam gyvenančiam asmeniui ir vidutinių vieno gyvenančio asmens pajamų per mėnesį. Todėl priimta naujoji Įstatymo redakcija (TAR, 2017, Nr. 20024) numato, jog darbingo amžiaus darbingiems, bet nedirbantiems asmenims, socialinės pašalpos dydis su laiku yra mažinimas:

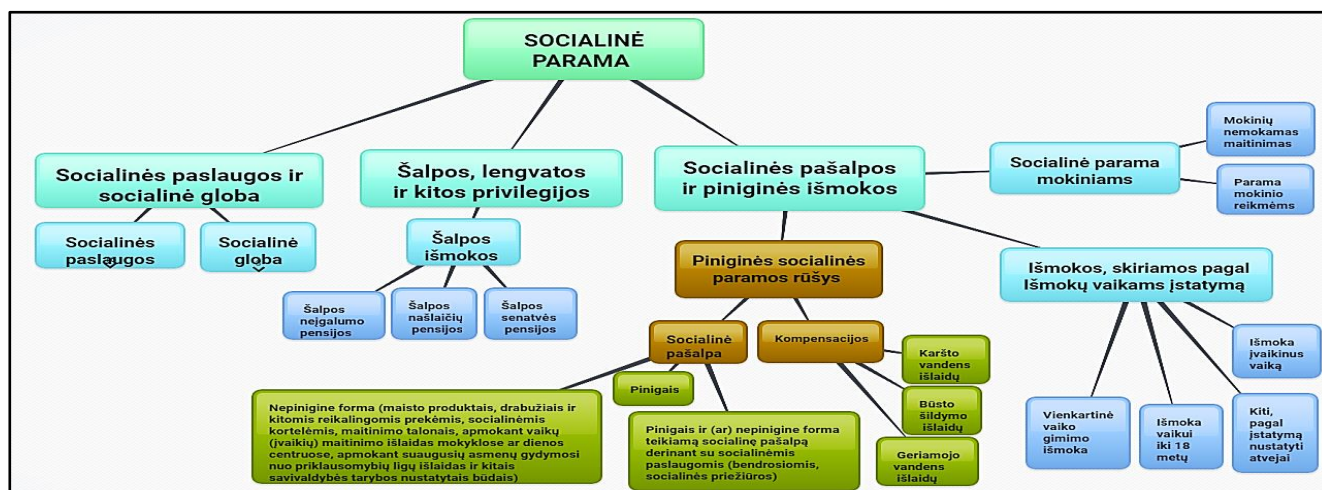
- ✓ 20 proc. – kai pinigine socialine pašalpa mokama nuo 12 mėnesių iki 24 mėnesių;
- ✓ 30 proc. – nuo 24 mėnesių iki 36 mėnesių;
- ✓ 40 proc. – nuo 36 mėnesių iki 48 mėnesių;
- ✓ 50 proc. – nuo 48 mėnesių iki 60 mėnesių;

✓ 50 proc. parama nepinigine forma skiriama asmenims, gavusiems pašalpą ilgiau kaip 60 mėnesių, kol asmenys nedirbs arba nedalyvaus savivaldybės organizuojamoje visuomenei naudingoje veikloje 12 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius.

Palaiapsniui mažinant piniginės paramos sumą (nuo 122 Eur iki 51 Eur per mėnesį), siekiama skatinti piliečius kuo greičiau rasti kitų lėšų pragyvenimui ir galimai išvengti šalyje ilgalaikio nedarbo (žr. 11 pav.). Bet šalies regionuose, kur tebėra aukšti nedarbo rodikliai, tai gali reikšti „*nelegalų menkai apmokamą darbą, emigraciją ar susitaikymą su skurdo situacija*“ (2017, p. 7). Todėl tai priklauso nuo kiekvienos savivaldybės viduje patvirtintų tvarkų (aprašų), parengtų vykdant piniginės socialinės paramos teikimo funkciją, kaip savivaldybėms priskirtą savarankišką funkciją. Be to, Įstatyme (TAR, 2017, Nr. 20024) įteisintos papildomos pašalpos, teikiamos pusę metų, skyrimas, įsidarbinus ilgalaikiams bedarbiams. Pašalpos dydis siekia 50 proc. vidutinio dydžio buvusios socialinės pašalpos, mokėtos per praėjusius 12 mėnesių iki įsidarbinimo. Būtina akcentuoti ir tai, kad buities ir gyvenimo sąlygų patikrinimo aktas yra vienas iš dokumentų teisei į piniginę socialinę paramą nustatyti (piniginės socialinės paramos gavėjų buities ir gyvenimo sąlygos tikrinamos pagal poreikį). Šis aktas rašomas kaip papildomas dokumentas, jei kyla įtarimų, kad paramos gavėjas netiksliai nurodė šeimos sudėtį, gaunamas pajamas arba tiriamas gautas skundas dėl piktnaudžiavimo parama.

LR SADM teikė aiškinamąjį raštą LRV ir 2017 m. spalio 11 d. nutarimu Nr. 833 (TAR, 2017, Nr. 16360) ir buvo inicijuotas Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo atskirų straipsnių pakeitimas. Pokyčio siekis – 17-osios Vyriausybės programos 117.14 papunkčio įgyvendinimo nuostatos: „*socialinėms reikmės valstybės savivaldybėms skirtos, tačiau neišleistos lėšos, gerbiant savivaldybių savarankiškumą, turi būti pirmiausia panaudotos tik kitoms giminėms socialinėms reikmėms*“. Aiškinamajame rašte yra akcentuojamos ir priemonės, numatančios užimtumo skatinimo ir motyvavimo paslaugų nedirbantiems ir socialinę paramą gaunantiems asmenims modelio sukūrimo ir įgyvendinimo svarbą. Įstatymo (TAR, 2017, Nr. 20024) 4 straipsnio pokytis nusako savivaldybėms suteiktų savarankiškų funkcijų svarbą – suteiktus teisinius pagrindus, kai socialinė parama savivaldybių nustatyta tvarka galima skirti kitais Įstatyme nenumatytais atvejais. Tai: vienkartinė, tikslinė, periodinė, sąlyginė pašalpa; apmokama skola už būstą; kompensuojamos išlaidos už didesnę karšto ir geriamojo vandens kiekį, negu šiame įstatyme nustatytas normatyvas; kompensuojamos šiame įstatyme nenurodytos būsto išlaikymo išlaidos ir kita. Numatoma galimybė šią paramą didinti, mažinti, skirti ne visiems bendrai gyvenantiems asmenims, sustabdyti, nutraukti ar atnaujinti jos mokėjimą. Svarstant klausimus dėl piniginės socialinės paramos skyrimo tvarkos, paramos gavėjų teisių ir pareigų nustatymo savivaldybių tarybų patvirtintuose aprašuose LRV rekomenduoja savivaldybėms pasitelkti bendruomenines organizacijas, bendrijas, seniūnaičius ir kitus suinteresuotus asmenis dėl piniginės socialinės paramos skyrimo tikslingumo.

Ne ką mažiau svarbus, neatsiejamas nuo šalyje vykdomos pertvarkos yra LR SADM ministro 2008 m. gegužės 29 d. įsakymu Nr. A1-172 „Dėl socialinės paramos šeimai informacinės sistemos (toliau – SPIS) nuostatų ir socialinės paramos šeimai informacinės sistemos duomenų saugos nuostatų patvirtinimo“ patvirtinti nuostatai. Šie nuostatai suteikia vienodą galimybę savivaldybėse registruoti, kaupti informaciją apie visoje Lietuvoje teikiamą socialinę paramą (socialines išmokas, kompensacijas, socialinę paramą mokiniams, socialines paslaugas ir kita) (žr. 16 pav.).

16 pav. Socialinės paramos teikimo būdai Lietuvoje po pertvarkos socialinės paramos srityje
(Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Konceptija (1994), Socialinių paslaugų katalogu (2006), Socialinių paslaugų įstatymu (2006, 2017), Šalpos pensijų įstatymu (2016), Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymu (2003, 2017), Išmokų vaikams įstatymu (2004, 2015))

Nuo 2018 m. sausio 1 d. yra realizuota galimybė patiems gyventojams naudotis elektroninių viešųjų paslaugų rinkiniu, t. y. gyventojai elektroniniu būdu gali per SPIS patys pateikti prašymus, susijusius su socialinės paramos gavimu. Privalumas – vienodai registruojama ir kaupiama informacija apie savivaldybėse teikiamą socialinę paramą, analizuojama informacija pagal savivaldybes, paramos rūšis bei paramos gavėjus, taip pat užkertamas kelias paramos gavimui keliose savivaldybėse vienu metu. SPIS paskirtis – užkirsti kelią paramos gavimui vienu metu keliose savivaldybėse ir siekti E. įtraukties bei prieinamumo (ypač dirbantiems asmenims) naudotis elektroninių viešųjų paslaugų rinkiniu (šiuo metu yra suteikta galimybė 26 prašymus pateikti E. būdu). Taip yra užtikrinamas ne tik paslaugos prieinamumas paramos gavėjams (galimybė pateikti duomenis per SPIS), bet ir stiprinamas tarpinstitucinis įstaigų bendradarbiavimas (VSDFV, VDI, VMI, darbo biržos ir pan.), socialinių paslaugų plėtra bei visuomenės informuotumas. Valstybė SPIS palaikymui išleido per 7 milijonų eurų, bet ne visos šalies savivaldybės turi pakankamai žmoniškųjų išteklių informacijai apdoroti ir priimti sprendimus dėl išmokų paskyrimo (Raseinių rajono savivaldybė, 2018). Pagal piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymą (2003; 2017) gyventojams taip pat yra kompensuojamos būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens išlaidos (žr. 3, 16 pav.). Pagrindiniai kriterijai gauti valstybės skiriamas kompensacijas – šeimos (asmens) gaunamos pajamos ir turimas

turtas. Dėl kompensacijų piliečiai turi kreiptis į deklaruotos gyvenamosios vietos arba kur nuomojamas būstas savivaldybės administracijos Socialinės paramos skyrių (dokumentus priimama ir rajono seniūnijos) arba prašymą-paraišką kompensacijoms gauti (su būtinomis dokumentų kopijomis) elektroniniu būdu pateikti per SPIS (SADM informacija, 2017). Svarbu, jog būsto šildymo išlaidų kompensacija teikiama nepriklausomai nuo šildymo būdo, t. y. nuo to, kokios rūšies kuru (malkomis, anglimi, dujomis ir pan.) gyvenamosios patalpos šildomos. Įstatyme (2003; 2017) yra numatyti kompensavimo normatyvai ir savivaldybei priklausančių socialinių skyriaus specialistai, vykdamai paramos skyrimą šeimai (asmeniui), turi vadovautis šiais normatyvais:

- ✓ geriamojo vandens išlaidų dalis, viršijanti 2 procentus šeimos (asmens) pajamų;
- ✓ karšto vandens išlaidų dalis, viršijanti 5 procentus šeimos (asmens) pajamų;
- ✓ būsto šildymo išlaidų dalis, viršijanti 10 procentų skirtumo tarp šeimos (asmens) pajamų ir VRP šeimai (asmeniui) dydžio.

Norint sužinoti, ar kompensacijos priklauso šeimai (asmeniui), galima pasinaudoti Būsto šildymo išlaidų kompensacijos skaičiuokle, esančia SPIS, nes išsamiau kompensacijų (geriamo ir karšto vandens, būsto šildymo išlaidų) apskaičiavimo metodika šiame darbe nebus nagrinėjama.

Prie piniginių išmokų, dar vienos iš socialinės pašalpos iš piniginės išmokos rūšies, galima priskirti ir *socialinę paramą mokiniams* (LRS, 2006; 2017) bei *išmokas vaikams*, skiriamas pagal LR išmokų vaikams įstatymą (LRS, 2004; 2015) (*žr. 16 pav.*). Šių Įstatymų priėmimo ir atnaujinimo pagrindai – valstybės siekis garantuoti socialinį saugumą vaikus auginančioms šeimoms ir kartu paremti šeimas, kurios augina mokyklinio amžiaus vaikus. Nuo 2009 m. sausio 1 d. įsigaliojus Socialinės paramos mokiniams įstatymo pakeitimui – socialinė parama mokinio reikmėms įsigyti ir nemokamo maitinimo skyrimas visiems mokiniams (pradinukams ir priešmokyklinukams iš nepasiturinčių šeimų) sąlygojo jautriausios visuomenės dalies (vaikų ir mokinių) minimalių sąlygų gerinimą. Būtina pažymėti, kad nuo 2018 m. sausio 1 d. ši parama yra skiriama atsižvelgiant į VRP (ji turi būti mažesnė kaip 1,5 VRP arba 183 Eur vienam šeimos nariui per mėnesį). Akcentuotina, jog dėl socialinės paramos mokiniams skyrimo gali kreiptis ne tik vienas iš mokinio tėvų ar kitų bendrai gyvenančių pilnamečių asmenų, globėjų (rūpintojų), bet ir ugdymo įstaiga (mokykla), jei socialinė parama mokiniui būtina ir mokinio tėvai, globėjai (rūpintojai) nesikreipia dėl šios paramos. Maitinimas mokiniams yra skiriamas nuo mokslo metų pradžios (arba pareiškėjo kreipimosi dienos) iki mokslo metų pabaigos pagal detalesnę kiekvienos šalies savivaldybės tarybos patvirtintą Socialinės paramos mokiniams teikimo aprašą.

Jei mokinių maitinimas yra vykdomas iki kiekvienų mokslo metų pabaigos ir pareiškėjų dokumentai vis (pasikeitus situacijai šeimoje) atnaujinami, tai pagal naujos redakcijos Išmokų vaikams įstatymą (LRS, 2004, 2015), įsigaliojusį mūsų šalyje nuo 2018 m. sausio 1 d., įteisintos išmokos vaikui („vaiko pinigų“) mokėjimas visiems vaikams. Pateikti prašymą šiai išmokai gauti galima elektroniniu

būdu per SPIS sistemą www.spis.lt. arba nuvykus į savivaldybės seniūniją. Lengvėja biurokratinė našta pareiškėjams, nes papildomų dokumentų jiems teikti nereikia (pagal Viešuose registruose esančią informaciją juos patikrina patys savivaldybės darbuotojai). Universali išmoka (kiekvienam vaikui skiriant 0,79 bazinės socialinės išmokos dydžio, t. y. 30 eurų) pagal Įstatymą skiriama nuo gimimo dienos iki 18 metų ir vyresniems, jeigu jie mokosi pagal bendrojo ugdymo programą, bet ne ilgiau, iki jiems sukaks 21 metai. Tai įrodo, kad mūsų valstybė siekia remti vaikus auginančias šeimas ir taip mažinti vaikų skurdą bei pajamų nelygybę tarp šeimų.

Dabartinės viešojo administravimo tendencijos rodo, kad gerai valdomos socialinės paslaugos (taip pat ir socialinė parama) tada, kai plačiau dalyvauja piliečiai, įsijungia nevyriausybinės organizacijos, seniūnijos ir kitos institucijos. Tada vyrauja subsidarumas, skaidrumas, nešališkumas, prieinamumas, bendradarbiavimas bei efektyvumas (Bitinas ir Bitaitis (2014); Burkšienė, Dvorak ir kiti, (2017)). Tai patvirtina ir LRV 2012 m. vasario 7 d. nutarimas Nr. 171 „Dėl Viešojo valdymo tobulinimo 2012–2020 metų programos patvirtinimo“, kur numatyti esminiai viešojo valdymo pokyčiai dėl viešojo valdymo proceso efektyvumo didinimo ir geresnio visuomenės poreikių tenkinamo. Siekiant užtikrinti visuomenės poreikius atitinkančią paslaugų kokybę (šiuo atveju paramos teikimą) tiek valstybės, tiek savivaldybių lygiu, reikia nuolat vertinti paslaugų kokybę ir stebėti, kaip paslaugų teikėjai laikosi įsipareigojimų teikti tam tikros kokybės paslaugas, kaip kinta paslaugų vartotojų poreikiai ir kokie jų lūkesčiai. „Lietuvos viešasis sektorius ateityje bus priverstas spręsti tokias esmines problemas, kurioms dabar neskiriama pakankamai dėmesio“ (Burkšienė, Dvorak ir kiti, 2017, p. 81), nes tik aktyvus ir didesnis viešųjų elektroninių paslaugų pasirinkimas vartotojams gali užtikrinti sėkmingą gerovės visuomenės kūrimo procesą šalyje.

Apibendrinant šį skyrių galima teigti, kad ES socialinė politika, aprėpianti ekonominius ir socialinius aspektus yra susijusi su specifinių problemų sprendimu, išryškėjančiu nacionaliniame lygmenyje. Nuolatos valdžios institucijų inicijuojami tyrimai, apklausos, rengiamos studijos ir numatytų veiklų įgyvendinimo ataskaitos šalyje sąlygoja savalaikį nacionalinių teisės aktų atnaujinimą. Prieigos prie elektroninių viešųjų paslaugų rinkinių (šiuo atveju sistema SPIS) suteikia vienodą galimybę šalies teritorijoje esančių savivaldybių darbuotojams ne tik registruoti, kaupti informaciją, bet ir skirti piniginę socialinę paramą tiksliniams joms gavėjams. Tarpinstitucinis įstaigų ir organizacijų bendravimas ir bendradarbiavimas, jų motyvacija ir siekis prisidėti prie paramos (ne) skyrimo tikslingumo įrodo, kad šią paramą turi gauti tie savivaldybėje gyvenantys piliečiai, kam ji iš tiesų yra būtina. Pokyčiai ir vykdomos reformos šalyje (per išvelgiamas probleminės apraiškas teisės aktuose) inicijuoja tolimesnio gerovės visuomenės kūrimo proceso šalyje tobulinimą. Rezultatas – formuojant socialinę politiką, yra žvelgiama į kiekvieno šalies piliečio poreikius, jų apsaugą negalios, nedarbo, našlystės, senatvės ar kitos būtinos socialinės paramos (piniginių išmokų) atveju.

3. PINIGINĖS SOCIALINĖS PARAMOS TEIKIMO RASEINIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖJE GYVENANTIEMS ASMENIMS NUOMONĖS TYRIMAS

Šiame skyriuje apžvelgiamas KTU mokslininkų 2015 m. vykdytas tyrimas (pirminė respondentų apklausa) dėl visuomenės nuomonės socialinės politikos srityje. Analizuojant sąlygas, būdingas vidurio Lietuvos savivaldybei, aprašomas socialinės politikos įgyvendinimas Raseinių rajono savivaldybėje. Ypatingas dėmesys yra skiriamas socialinės apsaugos išmokoms (piniginei socialinei paramai). Per taikomą antrinę duomenų analizės metodą – grupinį anketavimą raštu (respondentų – pasirinktos įmonės darbuotojų ir ekspertų – socialinės paramos skyriaus specialistų) – identifikuojamos ne tik sociologinio tyrimo problemos, bet ir per išvalgas, ieškant galimai alternatyvių sprendimo būdų, yra sukonkretinami pasiūlymai bei pateikiamos rekomendacijos socialinės politikos (srities socialinė parama) įgyvendinimo tobulinimui ne tik savivaldybėje, bet ir regione.

3.1. Tyrimo metodologija

Tyrimo tipas ir jo pasirinkimą sąlygojantys veiksniai. Trims tyrimams atlikti buvo pasirinkti kokybiniai tyrimo metodai, orientuoti į praktinės problemos sprendimą. Šiais tyrimais siekiama per respondentų patirtis, ieškant tam tikrų bruožų, galutiniame etape pateikti ne tik išvadas, bet ir rekomendacijas suinteresuotoms šalims. Tik išanalizavus mūsų valstybės piliečių **visuomenės nuomonę** (pirminė respondentų apklausa) pagal KTU (2015) mokslininkų inicijuotą apklausą – sociologinį tyrimą „*Pilietiškumo ir socialinės gerovės vertinimai Lietuvoje*“ ir darbo autoriui praktiškai įsigilus į realią situaciją šalyje apie valstybės teikiamą socialinę apsaugą (taip pat ir socialinę paramą), buvo toliau vykdoma antrinė respondentų apklausa. Todėl kiti du kokybiniai tiriamieji – taikomieji tyrimai dviem etapais (dalimis) buvo atlikti šalies teritorijos administracinio vieneto – Raseinių rajono savivaldybės – lygiu. Pirmoje dalyje apklausiami savivaldybėje veikiančių **įmonių darbuotojai** (respondentai, tiesiogiai (ne) susiję su socialinės paramos gavimu), o antroje – **ekspertai** (respondentai – Socialinės paramos skyriaus specialistai, administruojantys ir įgyvendinantys socialinę politiką rajone ir galimai patys (ne) susiję su socialinės paramos gavimu).

Tyrimo tikslas. Per socialines demografines charakteristikas (amžius, darbo patirtis, išsilavinimas ir kita) atskleisti visuomenės ir Raseinių rajono savivaldybės gyventojų (respondentų), dalyvavusių tyrime, nuomonę (suvokimą) įvairiais socialiniais politikos klausimais ir taip nustatyti, ar jie (respondentai) yra socialinės paramos gavėjai. Taip pat išsiaiškinti kokius jie (respondentai, šiuo atveju ekspertai) įžvelgia trūkumus, tobulintinas informacinės SPIS sritis.

Tyrimo uždaviniai:

1. atskleisti gyventojų (respondentų) suvokimą ir nuomones apie valstybės teikiamos socialinės

apsaugos svarbą, išryškinti respondentų socialinę padėtį per pateikiamus demografinės charakteristikos, socialinės padėties klausimus;

2. naudojant Microsoft Excel ir SPSS programinio paketo (*Statistical Package for the Social Sciences*) teikiamas galimybes sistemiškai apibendrinti respondentų duomenis siekiant vizualizacijos apdoroti statistinę informaciją, susisteminti atvirus klausimus pagal aktualius atsakymus;

3. pateikti siūlymus, kaip efektyviau organizuoti socialinės politikos įgyvendinimą savivaldybėje, kad rajono gyventojai objektyviau suvoktų valstybės teikiamos socialinių apsaugos svarbą ir būdami pilietiškai siektų išgyvendinti negatyvaus reiškinio – darbo rinkos šešėlio egzistavimą savivaldybėje.

Tyrimo siekis – gilinantis į darbo problemos sukonkretinimą (piniginė socialinė parama), ypatingą dėmesį rengiant anketą – klausimyną skirti jau 2015 m. KTU mokslininkų vykdytos pirminės apklausos anketos klausimams. Respondentams (ekspertams) – skirti daugiau su darbo specifika susijusių atvirų klausimų nuomonėms apie teigiamus/neigiamus pastebėjimus konkrečiose situacijose; tobulintas darbo sritis, išryškėjusias darbo veikloje ir pan.

Tyrimo organizavimas ir jo vykdymo etapai. Sociologinis tyrimas buvo vykdomas keliais etapais:

Tyrimo planavimo eiga ir pirminės išvalgos:

1. 2017 m. gegužės mėn., preliminariai pasirinkus MBP tematiką (sritis – socialinė politika) pagal rekomenduojamą jos aprašą, buvo atliktas pirminis žvalgomojo (stebėjimo) pobūdžio vizitas siekiant gauti leidimą atlikti tyrimą ir suderinti procedūras viešose įstaigose. Tai viešajame valdyme dalyvaujančių viešųjų įmonių ekspertai: VMI, VSDFV bei rajono savivaldybės socialinės paramos skyrius. Analizės kriterijus, įtakojęs pasirinkti pirminį žvalgomojo tyrimo metodą, yra tas, jog ši pasirinkimo galimybė padėtų realiai atspindėti tyrimą ir argumentuotai pateikti patį tyrimo ciklą: *teorija – faktai – teorija*. Kardelis pažymi, kad ši funkcija parodo, kaip turi būti panaudoti tyrimo metodai. Smith & Glass (1987), kuriuos cituoja Kardelis (2007), pateikė tokią socialinės teorijos paradimą – postulavimo nuomonę: „*tyrimą galima pradėti neturint aiškios nei teorijos, nei hipotezės*“. Tiesiog renkami duomenys apie tai, kas gali dominti tyrėją (stebima, renkama įvairi informacija, vėliau analizuojama, sisteminama, interpretuojama);

2. reikia pažymėti, kad tiesioginis biurokratinis valdymo mechanizmas bei struktūrinė įstaigų hierarchija žodinės, kaip pirminės ir patikimos informacijos nesuteikė, todėl vėliau vykdyti tyrimą nebuvo realios galimybės (specialistai studentą „nukreipė“ kuo toliau nuo savęs). Jie rekomendavo skambučiu susisiekti su kitame rajone esančiais skyrių vadovais (Kauno VMI direktoriumi, Šilalės VSDFV direktoriumi, o šie apsilankymo įstaigose metu atostogavo) bei rajono Savivaldybės administracijos direktoriumi. Pokalbio fragmentai – „*motyvuoto prašymo ar pažymos nepalikite – nepriimsime*“, „*netrukdykite*“, „*gaukite leidimą*“ ir panašiai;

3. diskutuojant su pilietiškais rajono gyventojais apie galimą MBP tematikos pasirinkimą, išryškėjo galimas sociologinio tyrimo atlikimas keliose rajono įstaigose, kur galimai egzistuoja darbo rinkos šešėlis. Žinant, kad 2015 m. mūsų šalyje vyko sociologinis tyrimas, siekta panaudoti pirminės apklausos klausimus ir „išgvildenti“ analizuojamą tematiką tiesioginio vartotojo – darbuotojo aspektu;

4. 2016-2017 m. m. vykstant antrosios studijų pakopos moduliui „Socialinių tyrimų metodai“ bei 2017-2018 m. m. moduliui „Viešosios politikos analizė“ buvo siekiama studijų metu įsigilinti ne tik į tyrimų metodologijas, bet ir vykdyti parengiamuosius darbus galvojant apie preliminaros MBP temos pasirinkimą. Todėl, aktyviai konsultuojantis su studijų modulių dėstytojais, buvo įgyvendintas projektinio tyrimo klausimynas bei parengta schema (žr. 14, 16 priedus). Pilotinis (žvalgomasis) tyrimas – anoniminė apklausa pirmiausia buvo atlikta individualioje įmonėje, tiksliau su dviem įmonės darbuotojais (žr. 14 priedą), kurie vykdo individualią veiklą statybos sektoriuje, t. y. „legaliai“ įsigyja verslo liudijimus ir mokėdami mokesčius valstybei vykdo įvairius darbus, naudojami valstybės teikiama socialine apsauga. Kaip teigiama straipsnyje „Kuo skiriasi individuali veikla pagal verslo liudijimą nuo individualios veiklos pagal pažymą? (2017)“, „verslo liudijimą turintys verslininkai savo klientams turi išrašinėti čekius už atliktus darbus ir gautus pinigus [...] čekis nėra privalomas. Jis išrašomas tik klientui pareikalavus [...] verslo liudijimas „nusiperkamas“ į priekį tam tikram laikui. Tai gali būti ir viena diena, ir metai. Individuali veikla vykdoma nuolatos. Ją galima tik įregistruoti ir išregistruoti“. Pilotinis (žvalgomasis) tyrimas atskleidė, jog respondentams pateikti tyrimo klausimai buvo aiškūs, laiko sąnaudos – minimalios (apie 8 min.). Pasiteisinus vykdyto tyrimo respondentų apklausai (jų anketavimas bus priskaičiuotas prie visų respondentų, dalyvavusių sociologiniame tyrime, rezultatų), buvo nuspręsta tęsti anketavimą (šiuo atveju grupinį) įstaigoje, kur galimai egzistuoja darbo rinkos šešėlis ir darbuotojai yra tiesiogiai (ne) susiję su piniginės socialinės paramos gavimu.

Tyrimo klausimyno, skirto respondentams (įmonių darbuotojams), sudarymo specifika.

Rengiant tyrimo klausimyną (*antrinė respondentų apklausa*) buvo laikytasi bendrųjų anketos reikalavimų (Kardelis, K., 2007, p. 93–97), t. y. pirmiausia buvo motyvuotai, logiškai respondentams paaiškinta, dėl ko atliekamas tyrimas, akcentuojamas apklausos anonimiškumas bei pateikiami klausimų blokai (išryškinant kiekvieno teiginio bei vieno atsakymo kiekvienoje eilutėje svarbą). Tyrimo klausimyną sudarė grupė tarpusavyje susijusių klausimų, į kuriuos norima gauti respondentų atsakymus. Šią klausimyno anketą galima suskirstyti į 4 pagrindines dalis (klausimų blokus):

1 dalis – respondentų nuomonė ir patirtis, susijusi su įvairiais socialinės politikos klausimais (pateikti konkretūs teiginiai ir galimas vienas atsakymas kiekvienoje teiginio eilutėje). Siekiama sužinoti, kas turėtų pasirūpinti žmogumi tam tikrose gyvenimo situacijose, kokia respondentų nuomonė dėl visuomenės gerovės, požiūris į socialinės apsaugos sistemą Lietuvoje ir pan.;

2 dalis – socialinės demografinės charakteristikos, kurių dėka sužinoma ne tik respondento lytis, amžius, bet ir išsilavinimas;

3 dalis – identifikuoti respondentų darbinę / šeimyninę padėtį. Šioje klausimų grupėje tikimasi, kad respondentai nurodys vidutines mėnesio pajamas (pajamų dydį, gaunamą į „rankas“), namų ūkio asmenų skaičių bei kaip darbuotojui yra pervedamas darbdavio mokamas darbo užmokestis;

4 dalis yra skiriama respondentų socialinei padėčiai identifikuoti ir išryškinti respondentų poreikį naudotis rajono socialinės paramos skyriaus teikiamomis paslaugomis ir parama.

Būtina pažymėti, jog tyrimo anketoje yra pateikiami tik uždari klausimai, kurių pranašumas, pasak Kardelio (2007), yra tas, jog: kai yra alternatyvų, lengviau pasirinkti, be to, tyrėjui nereikia klasifikuoti atsakymų ir tai padeda išvengti subjektyvumo; lengviau ir kokybiškiau apdoroti duomenis; didesnis klausimyno patikimumas; lengviau lyginti ir gretinti duomenis. Apibendrinant tyrimo klausimyno sudarymo specifiką, reikia išskirti tai, jog šiame klausimyne, turinčiame išryškinti galutinio rezultato duomenis, tarp visų klausimo blokų (grupių) buvo „įpinti“ (tolygiai paskirstyti dėl neigiamų reiškinio išryškimo) net 5 uždaro tipo klausimai, nusakantys šešėlinio darbo prielaidas, būtinas pagrįsti šiame darbe. Prielaida – galbūt apdorojant rezultatus išryškėtų piliečių nenoras prarasti pinigines socialines pašalpas, kurių jie netektų, jei gautų atlyginimą dirbdami oficialiai (su darbo sutartimi) (*žr. 9 pav.*).

Tyrimo klausimyno, skirto respondentams (ekspertams), sudarymo / tobulinimo specifi­ka. Pasiteisinus tyrimo klausimynui (*žr. 3.2 poskyrių*) tarp UAB ir IĮ respondentų ir atsižvelgus į MBD išanalizuotus teisės aktus, studijas, ataskaitas ir kitus dokumentus, buvo nuspręsta patobulinti jau sudarytą anketą (*žr. 14 priedą*) respondentams (darbo srities žinovams – ekspertams) praplečiant ją keliais atvirais klausimais. Dviem asmenims, susijusiems su socialinės paramos gavimu, bet ne darbu analizuojamame rajono Skyriuje, buvo vykdytas pilotinis (žvalgomasis) tyrimas, kuris atskleidė, jog respondentams (ekspertams) parengti atviri klausimai yra aktualūs ir suprantami, užtikrina konfidencialumą. Be to, anketoje palikta pakankamai vietos nuomonei konkrečiu atveju išsakyti.

Pirmasis etapas (dalis). Tyrimo planavimas respondentams (įmonių darbuotojams), imties tūris ir pasirinkimo būdai. Siekiant išanalizuoti dabartinę situaciją Raseinių rajono savivaldybėje, buvo pasirinkti šioje savivaldybėje veikiančių įmonių (UAB, IĮ) darbuotojai ir pasirinktos dvi skirtingo tipo įmonės todėl, kad abiejose yra mokami mokesčiai valstybei, darbuotojai naudojami valstybės teikiama socialine apsauga ir *galimai gali* būti mokami neapskaitomi atlyginimai. Kadangi dvi pasirinktos įmonės (vienoje vidutinis darbuotojų skaičius per mėnesį yra 24 asmenys, kitoje – 2 asmenys) teikia įvairias paslaugas rajono gyventojams statybos sektoriuje, yra reali tikimybė, kad darbo užmokestis mokamas „vokeliuose“. Taikant apklausą raštu buvo vykdomas grupinis darbuotojų anketavimas. Apklausos motyvas – tyrimo anketą įmonių darbuotojai užpildo vienu metu, savarankiškai, o anketavimas vykdomas respondentų darbo vietoje, t. y. vienu laiku, prieš darbo pradžią, minimaliai sugaištant 8-12 minučių. Irenos Luobikienės (2010, p. 58) nuomone, *grupinės anketinės apklausos privalumas* tas, jog yra užtikrinamas ne tik pakankamas atrankos dydis, bet ir 100

procentinis anketų gražinimas. Be to, pagal respondentų reakciją buvo galima ne tik kontroliuoti situaciją (sekti atsakymo eigą), bet ir preliminariai nagrinėti problemos reikšmingumą (įpinti klausimai per kelias klausimų grupavimo – išdėstymo metodikas) ir galimai atlikti pirmines išvalgas dėl darbo rinkos šešėlio. *Grupinės anketinės apklausos trūkumas* – aplinkos įtaka (vienu metu apklausiami ir įmonės vadovas, ir buhalterijos darbuotojai, ir darbininkai, kiti darbuotojai), laiko limitas (dėl respondentų reakcijos, mąstymo ypatumų tyrimo klausimus kai kurie užpildė skubotai) bei anonimiškumo užtikrinimas (respondentai būkštauja, kad jų asmenybė gali būti identifikuota, gali atsirasti atsakymų patikimumo, neatsakytų klausimų tikimybė) (ten pat, p. 58).

Tyrimo organizavimas ir tyrimo etika:

1. Žinant, kad mūsų valstybėje populiariausia ir paklausiausia iš ekonomikos veiklų yra statybos sritis, tyrimo tikslui pasiekti buvo orientuojamasi į rajono savivaldybėje esančią įstaigą, atliekančią statybos darbus (statybos paslaugas, įvairius remonto darbus ir pan.). Šiame sektoriuje gali dirbti specialistai – darbo jėgos atstovai, turintys kvalifikaciją, ir nekvalifikuoti darbininkai (*žr. 9, 15 priedus*). Statybos sektoriaus darbų privalumas – darbo jėgos paklausa ne visada priklauso nuo darbo sezoniškumo (galimi darbai ir lauke, ir rekonstruojamose patalpose), o darbo užmokestį „sąlygoja“ atliktų darbų sudėtingumas;

2. siekiant apklausti pasirinktos įstaigos darbuotojus (yra įstaigos buveinė ir patalpos), buvo iš anksto apsilankyta įstaigoje. UAB vadovas buvo supažindintas su studento rengiamo MBP tematika bei susistemintų duomenų aprašymu studento MBP. Siekiant taupyti laiką („objektuose darbai nelaukia“) suderinta grupinio anketavimo galimybė 2017 m. gruodžio mėn. (anksti ryte). Išskirtinis tyrimo organizavimo bruožas – labai supratingas įstaigos vadovas, nes vertina studentus, siekiančius žinių ir aukštojo mokslo, „žino, kaip svarbu motyvuotam studentui atlikti kokybišką anketavimą“, nes „jo vaikai yra taip pat studentai“. Pagirtinas UAB vadovo dėmesys respondentų skaičiui – žinodamas, jog „reikia apklausti visus įstaigos darbuotojus (nuo valytojos iki įstaigos vadovo)“, operatyviai suteikia papildomą informaciją ir iš anksto suderinamas kitas laikas, t. y. kai „kiti įstaigos darbuotojai sugrįš iš objektų kituose (Lietuvos) rajonuose“;

3. socialinio tyrimo grįžtamojo ryšio (rezultatų analizės) įstaiga nepageidavo, gal dėl to, kad anketavimas vyko anonimiškai. Įrodančių dokumentų (patvirtinimo, kad rengiamas MBP, pažymos apie studijas, KTU rekomendacijos ir pan.) įstaigai pateikti nereikėjo – užteko žodinio patvirtinimo.

Antrasis etapas (dalis). Tyrimo planavimas respondentams (ekspertams). Siekiant išanalizuoti ekspertų (respondentai – Socialinės paramos skyriaus specialistai, administruojantys ir įgyvendinantys socialinę politiką rajone ir galimai patys (ne) susiję su socialinės paramos gavimu) nuomones analizuojamos MBP pagrindimui, buvo nuspręsta *dar kartą kreiptis* (praeinant biurokratinio aparato valdymo hierarchinę sistemą) į Raseinių rajono savivaldybę. 2018 m. vasario mėn. su rajono Savivaldybės administracijos direktoriumi suderinus studento rašytinį motyvuotą prašymą dėl leidimo

atlikti kokybinį tyrimą 2018 m. kovo mėn. bei vykdyti Socialinės paramos skyriaus (toliau – Skyriaus) specialistų apklausą, pagaliau buvo sulaukta palankaus sprendimo – pritarimo. Reikia pažymėti, kad Skyriuje šiuo metu dirba 13 specialistų (su vedėju), tarp jų – 1 specialistui suteiktos nėštumo ir gimdymo atostogos.

Tyrimo vykdymas ir grįžtamasis ryšys. Būtina pastebėti, jog taikant apklausą raštu Skyriaus specialistams taip pat buvo vykdomas visų skyriaus darbuotojų grupinis anketavimas. Motyvas – tyrimo anketą valstybės įstaigos darbuotojai užpildo vienu metu respondentų darbo vietoje darbo pradžioje (efektyviai panaudojamas iš anksto suderintas laikas). Tyrime sutiko dalyvauti 9 specialistai iš 11 skyriaus specialistų (be Skyriaus vedėjo), arba 81,82 proc. skyriaus dirbančiųjų. Pildydami tyrimo apklausos klausimyną ir atsakydami į atvirus jiems pateiktus klausimus, specialistai užtruko nuo 12 iki 15 minučių. Socialinio tyrimo grįžtamojo ryšio (rezultatų analizės) nei Skyrius, nei rajono Savivaldybė nepageidavo, nors leidimas atlikti tyrimą vyko raštu.

Pirmojo etapo (dalies) ir antrojo etapo (dalies) tyrimo duomenų kodavimas, suvedimas ir apdorojimas. Pirmame etape buvo apklausti 26 (22 vyrai ir 4 moterys) respondentai (įmonės darbuotojai), o antrame etape – 9 respondentai (specialistai – ekspertai) (9 moterys). Esant nevienodam pasiskirstymui pagal lytį (22 vyrai ir 13 moterų) ir darbo specifiką (26 dirbantieji ir galimai esantys paramos gavėjai, o 9 specialistai yra socialinio darbo ekspertai), rezultatų analizavimas (stratifikavimas) pagal lytį bei darbo specifiką nebus vykdomas. Koduotė nuo 1 iki 26 numerio bus taikoma pirmame etape apklaustiems respondentams, o koduotė nuo 1 iki 9 numerio – antrame etape apklaustiems respondentams. Loginės analizės būdu gauti tyrimo anketų atsakymų klausimai suvedami į Microsoft Excel bei SPSS programinį paketą (ryšiui tarp kintamųjų nustatyti), tyrimo rezultatai vizualizuojami įvairiomis formomis (lentelių, paveikslų, grafikų, diagramų ir pan.), lyginami tarpusavyje (Luobikienė, 2010, p. 81–87).

3.2. Tyrimo rezultatų analizė

3.2.1. Lietuvos visuomenės nuomonė apie socialinę politiką

Iš dalies įsigilinus į socialinės apsaugos finansavimo šaltinius ir išsiaiškinus, jog mūsų valstybė vieno gyventojų apsaugai išleido 63 Eur arba 3,1 proc. daugiau nei 2015 m., o išmokos pinigais padidėjo 0,9 proc. (lyginant 2016 m. su 2015 m.), belieka aptarti 2015 m. KTU mokslininkų inicijuotos apklausos – sociologinio tyrimo „*Pilietiškumo ir socialinės gerovės vertinimai Lietuvoje*“ rezultatus. Atliktu tyrimu siekiama išsiaiškinti visuomenės, t. y. 1 119 asmenų (individue), turinčių 18 metų ir vyresnių Lietuvos namų ūkių gyventojų, dalyvavusių apklausoje, nuomonę apie pagrindinius

socialinės politikos principus, ištirti konkrečias jų patirtis ir nuomones, susijusias su Lietuvoje vykdoma socialine politika (žr. 17 pav.).

SD2/Amžiaus grupės			SP4.3/Asmeniškai jaučiasi saugus netekus darbo		
Kinta- mojo vertė	Kategorija	Asmenų (individu) skaičius /Procentas nuo dalyvavusių apklausoje	Kinta- mojo vertė	Kategorija	Asmenų (individu) skaičius/ Procentas nuo dalyvavusių apklausoje
1	18-24 metų	98 8.8%	1	Labai saugus/-i	4 0.4%
2	25-34 metų	204 18.2%	2	Saugus/-i	70 6.9%
3	35-44 metų	165 14.7%	3	Nei saugus/-i, nei nesaugus/-i	199 19.7%
4	45-54 metų	200 17.9%	4	Nesaugus/-i	467 46.2%
5	55-64 metų	177 15.8%	5	Labai nesaugus/-i	271 26.8%
6	65 metų ir vyresni	275 24.6%	8	Nežinau, sunku pasakyti	108
Suminė statistika			Suminė statistika		
Galioja atvejai		1119	Galioja atvejai		1011
Trūkstanti atvejai		0	Trūkstanti atvejai		108

17 pav. Lietuvoje 2015 m. vykdytos apklausos respondentų amžius ir jų saugumas netekus darbo (skaičius /proc.) (Šaltinis: LiDA, Socialinė politika V, 2015 m. kovas-balandis, 2 leidimas)

Reikia akcentuoti, kad 2015 m. vykdytoje apklausoje dalyvavo piliečiai iš 10 apskričių (Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių, Utenos ir Vilniaus). Net 24,6 proc. visų apklausoje dalyvavusių asmenų buvo 65 metų ir vyresni, 18,2 proc. – 25-34 metų, o nuo 18 iki 24 metų – 8,8 proc. (žr. 17 pav.). Netekę darbo jaučiasi nesaugūs 46,2 proc. (arba 467 individai), labai nesaugūs – 271 individas (arba 26,8 proc.), nežino arba jiems sunku pasakyti – 108 individai. Todėl įdomus asmenų (individu) pasiskirstymas atsakant jiems į suformuluotus klausimus būsto, gyvenamosios aplinkos, orios senatvės, skurdo mažinimo, nedarbo problemos sprendimo bei socialinės apsaugos sistemos teikiamos apsaugos. Kaip pasiskirstė atsakymai pagal vertinimo kategorijas (nuo 1 iki 8) taikant intervalinę skalę – skaičių seką matome 17 priede (žr. 17 priedą). Analizuojant apsirūpinimo būstu, orios senatvės, nedarbo problemos bei skurdo mažinimo atvejus („nepritariu, visiškai nepritariu“) procentas ir asmenų (individu) skaičius yra didžiausias (siekia nuo 74,9 proc. iki 85,4 proc.), abejingi, neturintys nuomonės („nei pritariu, nei nepritariu“) yra 38,0 proc. Į pateiktą klausimą „Ar patenkintas socialinės apsaugos sistema Lietuvoje?“ (pažymint kintamąsias vertes nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia, kad esate labai nepatenkintas/-a, o 5 – labai patenkintas), vidurkį pasirinko 475 asmenys (individai) iš 965, nes 77 asmenys (individai) neatsakė, nepasirinko jiems pateikto klausimo variantų. Tai patvirtina, kad esama socialinės apsaugos sistema apklaustieji asmenys (individai) yra nei patenkinti, nei nepatekinti. Prielaida – ne visi apklaustieji asmenys (individai) naudojami jiems valstybės suteikiamomis socialinėmis pašalpomis (įvairiomis išmokomis). Be to, 17 priede tik mažas dalis (nuo 22 iki 83 asmenų (individu) arba nuo 1,96 proc. iki 7,4 proc.) neatsakė į jiems pateiktus klausimus. Tai leidžia manyti, jog socialinės apsaugos sritys (nedarbas ir su juo susijęs skurdas, gyvenamoji aplinka ir arėjanti senatvė) yra aktualios mūsų valstybės piliečiams. Išsamiau gilinantis į socialinę apsaugą ir taikant koreliacinės analizės metodą buvo siekiama įvertinti statistinio ryšio stiprumą tarp pasirinktų kintamųjų, t. y. į koreliacinę analizę įtraukti aštuoni kintamieji: SP5.1/Lietuvoje sėkmingai sprendžiama nedarbo problema; SP5.4/Lietuvoje sėkmingai užkertamas kelias darbuotojų išnaudojimui; SP16.4/Teisinga visuomenė, kurioje žmonių gyvenimo lygio skirtumai

yra nedideli; SD1/Respondento lytis; SD2/Amžiaus grupės; SD4/Aukščiausias respondento pasiektas išsilavinimo lygis; SD7/Respondento darbinis statusas ir SD14/Respondento pagrindinis užsiėmimas. Vykiant koreliacijos analizę (naudota kortelė „ANALYSIS“) išryškėjo tai, jog ir 18 paveiksle, lyginant su 17 priedu, maža dalis (nuo 5 iki 139 asmenų arba nuo 0,45 proc. iki 12,4 proc.) neatsakė į jiems pateiktus klausimus/nepasirinko atsakymų varianto. Didžiausias procentas – 12,4 proc., arba 139 asmenys, nenurodė darbinio statuso, bet teigiamai vertino atsakymo variantą dėl sėkmingai užkertamo kelio darbuotojų išnaudojimui (koreliacinis koeficientas 0,025, $p < 0,05$), beveik visi, t. y. 1 109 iš 1 119 asmenų, nurodė pagrindinį užsiėmimą pagal amžiaus grupes. Neigiami koreliaciniai ryšiai (žr. 18 pav.) buvo išžvelgti lyginant pasirinktus kintamuosius: SD14 ir SD4 (-0,126, $p < 0,001$), SD2 ir SD4 (-0,161, $p < 0,001$), SP5.1 ir SP16.4 (-0,116, $p < 0,001$) bei SP5.4 ir SP16.4 (-0,116, $p < 0,001$).

Kintamieji:	SP5.1 Lietuvoje sėkmingai sprendžiama nedarbo problema SP5.4 Lietuvoje sėkmingai užkertamas kelias darbuotojų išnaudojimui SP16.4 Teisinga visuomenė, kurioje žmonių gyvenimo lygio skirtumai yra nedideli SD1 Respondento lytis SD2 Amžiaus grupės (LIDA 2) SD4 Aukščiausias respondento pasiektas išsilavinimo lygis SD7 Respondento darbinis statusas SD14 Respondento pagrindinis užsiėmimas							
	SP5.1 Lietuvoje sėkmingai sprendžiama nedarbo problema	SP5.4 Lietuvoje sėkmingai užkertamas kelias darbuotojų išnaudojimui	SP16.4 Teisinga visuomenė, kurioje žmonių gyvenimo lygio skirtumai yra nedideli	SD1 Respondento lytis	SD2 Amžiaus grupės (LIDA 2)	SD4 Aukščiausias respondento pasiektas išsilavinimo lygis	SD7 Respondento darbinis statusas	SD14 Respondento pagrindinis užsiėmimas
SP5.1 Lietuvoje sėkmingai sprendžiama nedarbo problema	-	0.405	-0.100	0.018	0.044	-0.076	-0.007	0.014
SP5.4 Lietuvoje sėkmingai užkertamas kelias darbuotojų išnaudojimui	0.405	-	-0.116	0.005	0.013	-0.085	0.025	0.008
SP16.4 Teisinga visuomenė, kurioje žmonių gyvenimo lygio skirtumai yra nedideli	-0.100	-0.116	-	-0.070	-0.043	-0.009	0.014	-0.019
SD1 Respondento lytis	0.018	0.005	-0.070	-	0.154	0.005	-0.073	0.081
SD2 Amžiaus grupės (LIDA 2)	0.044	0.013	-0.043	0.154	-	-0.161	-0.001	0.508
SD4 Aukščiausias respondento pasiektas išsilavinimo lygis	-0.076	-0.085	-0.009	0.005	-0.161	-	0.033	-0.126
SD7 Respondento darbinis statusas	-0.007	0.025	0.014	-0.073	-0.001	0.033	-	-0.042
SD14 Respondento pagrindinis užsiėmimas	0.014	0.008	-0.019	0.081	0.508	-0.126	-0.042	-

18 pav. Lietuvoje 2015 m. vykdytos apklausos asmenų (individų) pasiskirstymas analizuojant su socialine apsauga susijusius klausimus ir taikant koreliacinės analizės metodą (Šaltinis: LiDA, Socialinė politika V, 2015 m. kovas-balandis, 2 leidimas)

Šiuo atveju paklaida nuo visų apklausoje dalyvavusių respondentų buvo statiškai maža, nustatytas ryšys tarp kintamųjų buvo silpnas ir pasirinkti klausimai neįtakoją analizės vertinimo kriterijų (užsiėmimas – išsilavinimo (SD14 ir SD4), amžius – išsilavinimo (SD2 ir SD4), nedarbo problemos sprendimas – teisingos visuomenės, kurioje žmonių gyvenimo lygio skirtumai yra nedideli (SP5.1 ir SP16.4)). Būtina akcentuoti, jog prieš tai išvardintų kintamųjų pasirinkimu buvo bandoma išžvelgti, ar gali turėti įtakos užsiėmimas ar respondentų amžius išsilavinimui; ar jie pritaria/nepitaria pasirinktiems teiginiais apie darbuotojų išnaudojimą bei ištyškinti galimus nedidelius gyvenimo lygio skirtumus. Nepasiteisinus vykdytai koreliacijai (tarp koreliuojamų kintamųjų (žr. 18 pav.)), toliau buvo vykdytas kintamųjų suskirstymas į priklausomus ir nepriklausomus kintamuosius. Šiuo skirstymu buvo siekiama detalesnio paaiškinimo (žr. 18 priedą), kaip suskirstyti kintamieji galėtų sietis su nagrinėjamu reiškiniu, ir bandoma išžvelgti galimas priežastis/aplinkybes, kaip jie patys (tarpusavyje) galėtų būti vienas su kitu susiję (pvz., kas galėtų įtakoti respondento gyvenimo kokybę, kad dar labiau mažėtų

nedarbas ir jie būtų patenkinti mūsų valstybės teikiamomis socialinės apsaugos priemonėmis (socialine parama ir pan.)?). Todėl kitais paveikslais, taikant koreliacinės analizės metodą, yra siekiama nustatyti asmenų, dalyvavusių apklausoje užsiėmimą, išsilavinimą. Reikia akcentuoti, kad 19 paveiksle išryškėja respondentų darbinis statusas: 91,4 proc. apklaustųjų (arba 950 asmenų) yra samdomi darbuotojai; 5,3 proc. (arba 55 asmenys) – dirba/dirbo savarankiškai, bet neturėjo sau dirbančių darbuotojų. Šis skaičius (55) sąlygoja, kad asmenys dirbo pagal patentą (individuali veikla).

SD7/Respondento darbinis statusas		
Kintamojo vertė	Kategorija	Asmenų (individų) skaičius /Procentas nuo dalyvavusių apklausoje
1	Samdomas/-a darbuotojas/-a	950 91.4%
2	Dirbu/dirbau savarankiškai, bet nėra man dirbančių darbuot.	55 5.3%
3	Dirbu/dirbau savarankiškai, bet turiu man dirbančių darb.	16 1.5%
4	Dirbu/dirbau šeimos versle	18 1.7%
0	Neatsakinėta (WORK = 3)	64
9	Nėra atsakymo	16
Suminė statistika		
Galioja atvejai	1039	
Trūkstami atvejai	80	

19 pav. Lietuvoje 2015 m. vykdytos apklausos asmenų (individų) darbinis statusas (Šaltinis: LiDA, Socialinė politika V, 2015 m. kovas-balandis, 2 leidimas)

Išsamiau nagrinėjant asmenų pasiektą išsilavinimą (žr. 18 priedą), tyrimas atskleidė, kad 182 asmenys, arba 16,3 proc. nuo apklausoje dalyvavusių asmenų (individų), yra įgiję vidurinį išsilavinimą, 15,4 proc., arba 171 asmuo, – aukštąjį universitetinį, baigė bakalauro studijas. Nenurodė išsilavinimo/neatsakė 5 asmenys (arba 0,45 proc. apklaustųjų) – tai sąlyginai mažas procentas. Toliau vykdant koreliacinės analizės metodą buvo siekiama įvertinti statistinio ryšio stiprumą tarp pasirinktų kintamųjų, t. y. į koreliacinę analizę įtraukti keturi kintamieji: SD4/Aukščiausias respondento pasiektas išsilavinimo lygis; SD12/Dirba/dirbo valstybinėje įstaigoje/privačioje bendrovėje; SD11/Dirba/dirbo pelno siekiančioje ar privačioje bendrovėje; SD25/Respondento padėtis visuomenėje. Vykdytoje koreliacinėje analizėje galima matyti, kad kintamųjų reikšmės: respondento padėtis visuomenėje – aukščiausias respondento pasiektas išsilavinimo lygis (SD25 ir SD4); dirba/dirbo pelno siekiančioje ar pelno nesiekiančioje organizacijoje – aukščiausias respondento pasiektas išsilavinimo lygis (SD11 ir SD4), yra vienas su kitu statiškai susiję kintamieji, nes didėjant asmenų (individų) išsilavinimo lygiui, didėja galimybė dirbti pelno nesiekiančioje organizacijoje. Tai sudaro prielaidą realaus darbo užmokesčio (atlyginimo) didėjimui ir išryškino teigiamą koreliaciją tarp kintamųjų SD25 ir SD4 (koeficientas 0,249, $p < 0,001$); SD11 ir SD25 (koeficientas 0,223, $p < 0,001$). Išsamiau gilinant, ar asmenys (individa) per pastaruosius metus yra gavę socialinę išmoką (žr. 20 pav.) (tikrinant numatytą prielaidą 53 psl.), paaiškėjo, jog „taip“ atsakė 49,6 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų, „ne“ pažymėjo 49,3 proc.

SD40 / Ar per pastaruosius vienerius metus yra gavęs kokią nors socialinę išmoką?			
Reikšmė	Žymė	Asmenų (individų skaičius)/procentas nuo dalyvavusių apklausoje	
1	Taip	555	49.6%
2	Ne	552	49.3%
8	Nežinau	12	1.1%
Suminė statistika			
Galioja atvejai		1107	
Trūkstami atvejai		12	

20 pav. Lietuvoje 2015 m. vykdytos apklausos asmenų (individų) pasirinkimas dėl socialinės išmokos gavimo (Šaltinis: LiDA, Socialinė politika V, 2015 m. kovas-balandis, 2 leidimas)

Beveik tolygus procentinis pasiskirstymas tarp socialinių išmokų (ne) gavėjų įrodo dar „sujauktos atlyginimų ir socialinių išmokų mokėjimo“ sistemos netobulumą. Reikia pastebėti, jog KTU mokslininkų atliktas tyrimas išsamiau nenagrinėjo paramos gavėjų socialinės išmokos rūšies (žr. 3 ir 16 pav.).

Apibendrinant visuomenės nuomonę galima teigti, kad yra „neišsenkamos“ galimybės analizuoti jau vykdytos pirminės apklausos analizės duomenis (šiuo atveju publikuotos LiDA). Statistiniai duomenys, suformuluoti klausimai, vykdoma koreliacinė (galima ir regresinė) analizė, galimos išvalgos leidžia jau inicijuotas apklausas įvairiais pjūviais/aspektais (ypač siejant su nagrinėjama tematika) stebėti ir vykdyti sąlygojančių veiksnių sąsają. Būtent todėl esamą situaciją dėl darbo užmokesčio didėjimo, motyvacijos siekti aukštesnio išsilavinimo ar valstybės suteikiamos socialinės apsaugos įvairiose gyvenimo situacijose (ligos, negalios, finansinių sunkumų ir kt.) MBP darbo autorius toliau bandys apžvelgti per vykdytą detalesnę (antrinę) apklausą Raseinių savivaldybėje.

3.2.2. Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomonė apie piniginę socialinę paramą

Pirmojo etapo (dalies) ir antrojo etapo (dalies) tyrimo duomenų analizė. Atliktas tyrimas atskleidė (žr. 4 lentelę), kad Skyriuje dirba aukštąjį išsilavinimą turintys specialistai (5 baigę bakalauro studijų programą, 3 – magistro studijų programą ir 1 ekspertas, turintis aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą).

4 lentelė. Respondentų ekspertų amžius, išsilavinimas, darbo stažas Skyriuje ir socialinė padėtis
(Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis respondentų užpildytomis tyrimo anketomis)

<i>Koduotė</i> (respondento eksperto)	<i>SDC2 / Kiek metų Jums sujėjo per paskutinį gimtadienį (pasirinkimo galimybė intervalinėje skalėje)</i>	<i>SD3 / Aukščiausias pasiektas išsilavinimo lygis (tik vienas atsakymas)</i>	<i>SDC4 / Kiek laiko dirbate Skyriuje (įrašykite metus)</i>	<i>DSP2 / Ar Jūs/ jūsų šeimos nariai yra socialinės paramos gavėjai (tik vienas atsakymas: „Taip“, „Ne“)</i>
1	Nuo 55 iki 64 metų	<i>Aukštasis universitetinis, įgytas baigus bakalauro studijas</i>	22	Ne
2	Nuo 55 iki 64 metų	<i>Aukštasis universitetinis, įgytas baigus bakalauro studijas</i>	4	Ne
3	Nuo 35 iki 44 metų	<i>Aukštasis neuniversitetinis arba koleginis</i>	6	Ne
4	Nuo 25 iki 34 metų	<i>Aukštasis universitetinis, įgytas baigus bakalauro studijas</i>	6	Ne
5	Nuo 55 iki 64 metų	<i>Aukštasis universitetinis, įgytas baigus bakalauro studijas</i>	20	Ne
6	Nuo 45 iki 54 metų	<i>Aukštasis universitetinis, įgytas baigus bakalauro studijas</i>	14	Ne
7	Nuo 55 iki 64 metų	<i>Aukštasis universitetinis, įgytas baigus magistro studijas</i>	9	Ne
8	Nuo 55 iki 64 metų	<i>Aukštasis universitetinis, įgytas baigus magistro studijas</i>	23	Ne
9	Nuo 55 iki 64 metų	<i>Aukštasis universitetinis, įgytas baigus magistro studijas</i>	14	Ne
Iš viso:	1 – nuo 25 iki 34 metų; 1 – nuo 35 iki 44 metų; 1 – nuo 45 iki 54 metų; 6 – nuo 55 iki 64 metų.	1 – aukštasis neuniversitetinis; 5 – aukštasis (bakalauras); 3 – aukštasis (magistras).	Vidurkis darbo metų skyriuje – 13,1 metų	9 darbuotojai nėra socialinės paramos gavėjai

Siekiant išsiaiškinti respondentų (ekspertų) amžių pagal intervalinę pasirinkimo skalę, išryškėjo turima darbuotojų kompetencijų branda – net 6 darbuotojų amžius yra nuo 55 iki 64 metų, didžiausias darbo stažas – 23 metai. Todėl analizės duomenys (išsilavinimas, amžius, darbo stažas skyriuje) atskleidžia suformuoto kolektyvo brandą, kvalifikaciją ir patirtis. Būtina pastebėti, kad visi apklausoje sutikę dalyvauti ekspertai ir jų šeimos nariai nėra socialinės paramos gavėjai. Būtina pastebėti, specialistai pragyvena iš gaunamo darbo užmokesčio, kuris didėjant išsilavinimui ir užimamoms pareigoms (visi turi vyriausiojo specialisto pareigybę) proporcingai didėja. Tai patvirtina (žr. 18 priedą) ir vykdytos koreliacinės analizės statistinio ryšio stiprumas visuomenės nuomonės tyrime.

Vienas iš pirmųjų atvirų klausimų, pateiktų respondentams (ekspertams), buvo apie informacinę sistemą SPIS (žr. 19 priedą), tapusią prieinamą visuomenei nuo 2018 m. sausio 1 d. Skyriaus specialistai, dirbantys su SPIS, atskleidė ne tik teigiamus / neigiamus pastebėjimus, bet ir nurodė tobulintinas sukurtos sistemos sritis. Jie pastebėjo, jog pirmiausia SPIS teikiamos galimybės yra platesnės ne tik dėl gaunamo platesnio informacijos srauto (11 informacinių sistemų), mažinančio administravimo išlaidas, bet ir dėl skiriamos socialinės paramos efektyvumo (mažėja laiko sąnaudos priimant rašytinius prašymus iš paramos gavėjų, spartėja duomenų susirinkimo/kontroliavimo funkcijos, ryškėja bendradarbiavimas su kitomis šalies savivaldybėmis, nors ne visos laiku suvedė duomenis į sistemą). Vieną iš svarbiausių trūkumų respondentai (specialistai) nurodė SPIS tobulinimą, nes sukurta programa „*stringa, genda, per mažas galingumas*“. Taip pat pageidavo paprastesnės, aiškesnės svetainės struktūros, kuri „*pakankamai sudėtinga*“ ir ne vienerius metus skyriuje dirbančiam darbuotojui, nors „*atsižvelgiant į savivaldybių pasiūlymus, SPIS nuolat ir sistemingai tobulinama*“. Šiuos faktus Raseinių rajono savivaldybės internetinio puslapio „Naujienu“ skiltyje „Vaiko pinigai neveluos, jei prašymai bus pateikti laiku“ (2018, vasario 15) patvirtino ir rajono Savivaldybės administracijos Švietimo ir socialinių reikalų departamento Socialinės paramos skyriaus vedėja Loreta Laugalienė, teigdama, jog „*SPIS pradėjo veikti tik po sausio 15 dienos ir tai su labai dideliais trikdžiais. Iki tos dienos visas darbas buvo sustojęs – nebuvo galima įvesti nė vienos rūšies išmokų [...] darbuotojai turėjo suvesti ne tik išmokas vaikams, bet ir kompensacijas už būsto šildymą, karštą ir geriamąjį vandenį, socialines išmokas, šalpos pensijas ir kita. Tai labai komplikavo visą darbą [...]*“. Prielaida – tobulinti sukurtas sistemas reikia, nes ekspertams, dirbantiems su specializuotomis programomis ir numatantiems skirti socialinę paramą jos gavėjams, būtina surinkti / patikrinti (šiuo atveju asmenų, išvykusių ES, galimas įsidarbinimas) pateikiamą informaciją.

Lietuvoje įvykus planuotai pertvarkai piniginės socialinės paramos srityje (žr. 2.3 poskyrių), šalies piliečiai (ypač auginantys nepilnamečius vaikus) galėjo neišeidami iš namų (taikant IRT technologijas) per valstybės sukurtą sistemą SPIS elektroniniu būdu pateikti prašymus socialinei paramai gauti. Todėl prie sukurtos sistemos prisijungus didesniai vartotojų/pareiškėjų srautui, padidėjo ir šalies savivaldybių Socialinių paramos skyrių darbuotojų darbo krūvis. Ne išimtis ir

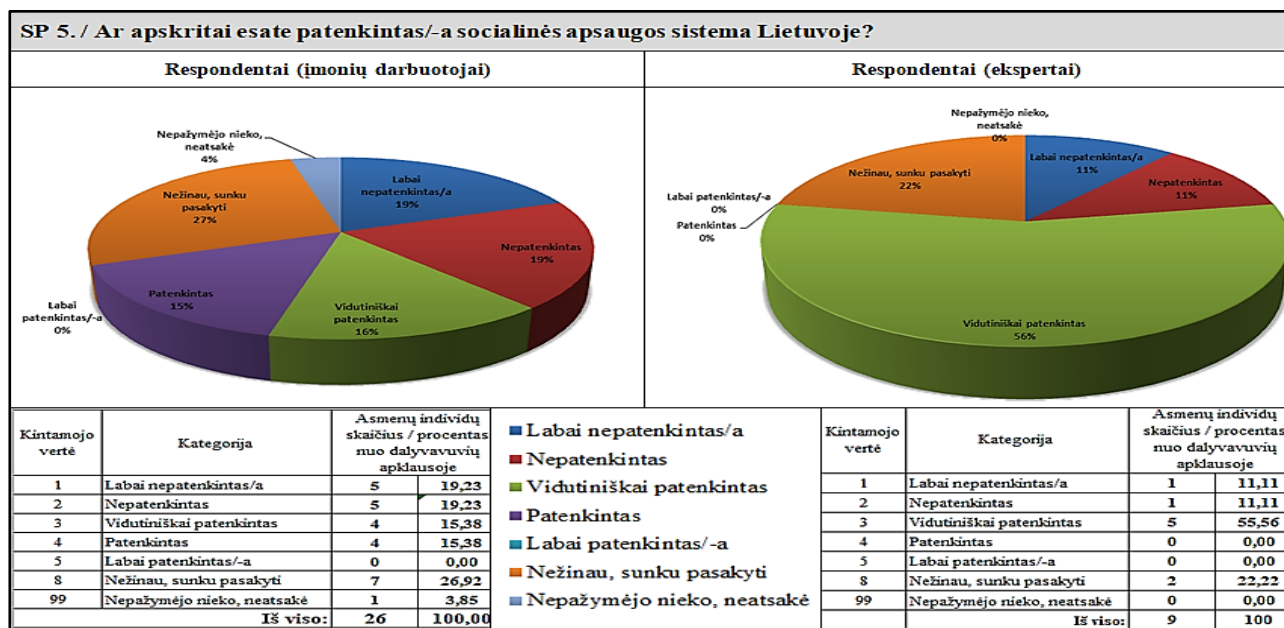
Raseinių rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus specialistai, susidūrę su šia situacija. Atliktame tyrime išryškėjo poreikis Skyriui turėti atskirą specialistą, vykdančią raštvedybos informacijos srauto sistemimą ir archyvavimą, nes viešuose registruose esančią informaciją tikrina patys Skyriaus darbuotojai, o suformuotos bylos saugomos ilgai. Vykstant tarpinstituciniam įstaigų susirašinėjimui (nuo pateiktos informacijos operatyvumo, faktų objektyvumo ir tikslumo) išaiškėja ar piniginės socialinės išmokos pasieks tuos paramos gavėjus, kuriems ji iš tiesų yra būtina. Tai, kad tikslingai vyko Piniginės socialinės paramos įstatymo atskirų punktų atnaujinimas (pataisos), pastebėjo ir Skyriaus specialistai (ekspertai), kurie patvirtintino ir 2.3 poskyryje MBP autoriaus aprašytą teigiamą finansinių rezultatų apžvalgą per 2012-2016 metų laikotarpį (mažėjo socialinių pašalpos gavėjų skaičius ir joms skiriamos išlaidos). „Sugriežtėjus“ 2012-ųjų metų įstatymo pataisoms, „soc. pašalpas pradėjo gauti tie asmenys, kuriems ji tikrai reikalinga“, „negauna tie, asmenys, kuriems ji nepriklauso“, „[...] reikia atitikti tvarkos aprašo sąlygas“, „[...] sumažėjo piktnaudžiavimo socialinėmis pašalpomis atvejų“ ir kt. (žr. 18 priedą).

Respondentams (ekspertams) pateiktas klausimas „Ar turite realią galimybę prisidėti prie socialinės paramos politikos formavimo?“ atskleidė, jog net 6 respondentai iš 9 sutikusių dalyvauti tyrime (arba 66,67 proc.), turi realią galimybę prisidėti prie socialinės politikos formavimo. Tai ekspertai gali įgyvendinti teikdami pasiūlymus/rekomendacijas Raseinių rajono savivaldybei (rengiant ir tobulinant savivaldybėje įgyvendinamus tvarkos aprašus, taisykles ir kitus poįstatyminius aktus) ir LR SADM. Kadangi socialinė parama apima ne tik piniginę socialinę paramą, bet ir kitas paramos rūšis (žr. 3, 16 pav.), per pateiktus kitus tyrimo klausimus respondentams (ekspertams) buvo siekiama atspindėti jų nuomonę dėl Vyriausybės 2018 m. sausio 1 d. nustatyto VRP 122 Eur per mėnesį (LR SADM, 2018) paramos gavėjams ir galimai išryškėjančių piktnaudžiavimo atvejų šioje srityje (žr. 20 priedą). Ekspertų nuomonės pateiktais klausimais išsiskyrė. Vieni nurodė, kad padidėjęs VRP turėtų minimaliai tenkinti paramos gavėjų poreikius ir motyvuoti juos susirasti geriau apmokamą darbą, kiti mano, kad nustatytas VRP dydis yra realiai per mažas, nes „neužtikrina orų pragyvenimą“, „yra daug mažesnis už skurdo rizikos lygį“. Šių ekspertų nuomonę (dėl socialinės atskirties, skurdo ir nelygybės) patvirtinta ir Jūratė Imbrasaitė (2017) straipsnyje „Ar socialinė politika svarbiau už ekonomiką?“ perteikdama 2017 m. ES Komisijos rekomendacijas – pagrindinį iššūkį Lietuvos valdžios institucijoms. Būtina pastebėti, kad nuo 2012 iki 2015 metų Lietuvoje 7,5 proc. išaugo santykis tarp turtingiausių ir vargingiausių namų ūkių, ir šis rodiklis yra vienas didžiausių ES (žr. 2.1 poskyrių ir 5 pav.) dėl to, kad nėra tinkamai reaguojama į iššūkius dėl mažų išlaidų socialinei apsaugai. Autorės teigimu (2017), „augančios nelygybės sąlygomis reikalingas naujas šalies vidaus politikos modelis, kuriame socialinė politika užimtų centrinę vietą ekonomikos politikoje [...] socialinės politikos priemonėms naudojami visų šalies gyventojų pinigai, todėl ypač svarbu, kad ji būtų efektyvi“. Nors šalies Vyriausybėje vyko įstatymų, susijusių su socialinės paramos teikimu, korekcijų, respondentai

(ekspertai) (žr. 18 priedą) patvirtino, jog „*nesąžiningas žmogus visada ras kaip pasinaudoti teisės aktu spragomis, nes visų gyvenimo situacijų nesudėsi į teisės aktus*“. Tai pilietinės visuomenės bruožų (tolerancijos, demokratijos, pareigos sau ir kitiems) stoka. S. Tijūnaitienė straipsnyje „Neturtas kaip mylimas brolis“ (2017, Nr. 42 (9148), p. 3) perteikia kalbinto aukštąjį išsilavinimą turinčio Antano mintis apie „išgyvenimą“ ir priverstinės išankstinės pensijos pasirinkimą su sąlyga, kad ją gaunantis asmuo (pensija sudaro 170 Eur) niekur oficialiai nedirbs. „*Ir nedirbu [...] oficialiai nedirbu [...] todėl neoficialiai dirbu sargu už porą šimtų eurų vokelyje, kitaip negaliu, nes iki senatvės pensijos prarasčiau ir tuos varganus 170 eur [...]. Nesuprantu, kodėl valdžia verčia žmogų imtis neteisėtų veiksmų, kad jis galėtų išgyventi?*“. Straipsnio autorė perteikia ir Jūratės, vienos iš rajono seniūnijos gyventojos, mintis: „*[...] darbdavys vėluoja išmokėti algą – tylime, nes bijome, gauname vokelyje, – tylime, nes bijome. Vyrauja baimės politika ir trūksta atsakomybės [...] nes rajone, dažniausiai visi tik už minimalią algą ir dirba, įstatymus darbdaviai apeiti moka: negalima nuo šių metų liepos 1 d. (nuo 2017-07-01) kvalifikuotų specialistų priimti dirbti už minimalią algą, tai primokės 5 eurus ir jau ne minimali*“. Bet kuriuo atveju svarbiausia, kaip pats asmuo, siekiantis pasinaudoti pinigine socialine parama, suvokia save piliečio (gebančio keistis, sąžiningo ar pasyvaus stebėtojo) „vaidmenyje“, kokius pagrindinius tikslus sau kelia ir kokias pareigas mano esą būtina vykdyti.

Kadangi komisijos, veikiančios konkrečioje seniūnijoje (žr. 26 priedą) analizuoja asmenų, siekiančių pasinaudoti pinigine socialine parama, prašymus ir aiškinasi, ar būsiami paramos gavėjai rodo aktyvias asmenines pastangas turėti pastovų pajamų šaltinį bei integruotis į darbo rinką, sprendimai ir praėjusių mėnesių veiklos ataskaitos pagrindžia paramos (ne) skyrimo tikslingumą (Raseinių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2013-09-30 d. įsakymas Nr. (5.3)A1-763). Komisijų darbo kokybės užtikrinimą bei sprendimų objektyvumą patvirtino respondentų (ekspertų) nuomonė (žr. 21 priedą). Jei visuomenės nuomonė (žr. 17 priedą) buvo, kad jie (641 respondentas arba 61,5 proc. nuo visų apklausoje dalyvavusių asmenų) yra patenkinti socialinės apsaugos sistema Lietuvoje, tai Raseinių rajono savivaldybės respondentų (įmonių darbuotojų ir ekspertų) (žr. 23 pav.) nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė. „*Nežino*“, „*sunku pasakyti*“ ir nepažymėjo nieko, neatsakė bei „*patenkinti*“ šia sistema yra po 8 respondentus (įmonių darbuotojus), arba po 30,77 proc. visų respondentų (įmonių darbuotojų), o nepatenkinti – 10 respondentų (įmonių darbuotojų), arba 38,46 proc. respondentų (įmonių darbuotojų). Respondentų (ekspertų) nuomonė išsiskyrė, nes jie yra patenkinti socialinės apsaugos sistema Lietuvoje (mano 5 ekspertai arba 55,56 proc. visų apklausoje dalyvavusių ekspertų), „*nežino*“, „*sunku pasakyti*“ ir „*nepatenkinti*“ esančia sistema po 2 respondentus (ekspertus), arba po 22,22 proc. visų respondentų (ekspertų). Respondentų pasirinkimas analizuojamu klausimu pirmiausia patvirtina jų suvokimą (požiūrį) apie socialinės politikos svarbą tarp atskirų visuomenės grupių, o respondentų nuomonės neturėjimas („*nežinau*“, „*sunku pasakyti*“) bei

neapsisprendimas (neatsakymas, nieko nepažymėjimas) visuose tyrimo metu pateiktuose klausimuose atspindi informacijos sklaidos ribotumą ir nepakankamumą (žr. 23 pav., 7 lentelę).

23 pav. Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomonė dėl socialinės apsaugos Lietuvoje (Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis 2018 m. atlikto tyrimo respondentams (įmonės darbuotojams ir ekspertams) duomenimis)

Suvokimas, kad didžioji dalis socialinių išmokų bei paslaugų yra finansuojama iš mokesčių mokėtojų (žr. 10–11 priedus) įmokų ir vykstančio tolimesnio proceso (socialinių apsaugos išlaidų perskirstymas pagal funkcijas) (žr. 12 priedą) svarba atspindi galimą piliečių sąmoningumą. Todėl 7 respondentai (ekspertai) (77,78 proc. visų apklausoje dalyvavusių) pritarė valstybės siekiui mažinti mokesčius ir skirti daug mažiau lėšų socialinėms išmokoms ir paslaugoms, o 2 respondantai (ekspertai) (22,22 proc.) neturėjo nuomonės šiuo klausimu (žr. 24 pav.). Šis pasirinkimas patvirtina ir realias respondentų (ekspertų) galimybes prisidėti prie tikslingos piniginės socialinės paramos savivaldybėje gyvenantiems paramos gavėjams skyrimo (žr. 3.2.3 poskyrių).

SP 3. / Didelė dalis socialinių išmokų ir paslaugų yra finansuojama iš mokesčių. Jeigu valdžia turėtų rinktis, ar didinti mokesčius ir skirti daugiau lėšų socialinėms išmokoms ir paslaugoms, ar mažinti mokesčius ir skirti mažiau lėšų socialinėms išmokoms ir paslaugoms, kurį variantą ji turėtų pasirinkti?

Respondentai (įmonių darbuotojai)			Respondentai (ekspertai)		
Kintamojo vertė	Kategorija	Asmenų individų skaičius / procentas nuo dalyvavusių apklausoje	Kintamojo vertė	Kategorija	Asmenų individų skaičius / procentas nuo dalyvavusių apklausoje
1	Valdžia turėtų sumažinti mokesčius ir skirti daug mažiau lėšų socialinėms išmokoms ir paslaugoms	7 26,92	1	Valdžia turėtų sumažinti mokesčius ir skirti daug mažiau lėšų socialinėms išmokoms ir paslaugoms	1 11,11
2		1 3,85	1		11,11
3		5 19,23	5		55,56
4		2 7,69	0		0,00
5	Valdžia turėtų padidinti mokesčius ir skirti daug daugiau lėšų socialinėms išmokoms ir paslaugoms	4 15,38	5	Valdžia turėtų padidinti mokesčius ir skirti daug daugiau lėšų socialinėms išmokoms ir paslaugoms	0 0,00
8	Nežinau, sunku pasakyti	7 26,92	8	Nežinau, sunku pasakyti	2 22,22
Iš viso:		26 100,00	Iš viso:		9 100,00

24 pav. Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomonė valdžios pasirinkimo galimybių formuojant socialinę politiką Lietuvoje (Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis 2018 m. atlikto tyrimo respondentams (įmonių darbuotojams ir ekspertams) duomenimis)

Kitoks respondentų (įmonių darbuotojų) pasirinkimas apie socialinės politikos formavimą Lietuvoje (žr. 24 pav.), kur 15 apklaustųjų (57,69 proc.) pritaria, jog „valdžia turėtų sumažinti mokesčius ir skirti daug mažiau lėšų socialinėms išmokoms ir paslaugoms“, 7 respondentai (26,92 proc.) neturi nuomonės (sunku pasakyti, nežino) ir 4 (15,38 proc.) mano, kad „valdžia turėtų padidinti mokesčius ir skirti daug daugiau lėšų socialinėms išmokoms ir paslaugoms“.

Būtina pastebėti, kad Lietuvoje mažėjant ilgalaikio nedarbo lygiui (11 pav. ir 2.2 poskyrių), palaipsniui didėjant vidutiniam mėnesiniam darbo užmokesčiui (žr. 5 priedą) bei Vyriausybei padidinus VRP, šalyje vyksta aktyvios piliečių ir žiniasklaidos diskusijos ne tik socialinės gerovės tema, bet ir dėl rajonuose įkurtų socialinių centrų, juose įdarbintų darbuotojų, „suformuoto“ didžiulio socialinių paslaugų tinklo ir teikiamų paslaugų kokybės (Telešienė (2015, p. 293–303), Papirtis (2010, p. 37–58), Tijūnaitienė (2017, Nr. 4(9110)). Straipsnių autoriai teigia, jog „[...] daugumai Lietuvos žmonių gyvenimas blogėja, o ne gerėja, ir jiems apskritai sunku puoselėti viltis dėl pasaulio ateities“ (Telešienė, 2015), „[...] daugelyje valstybių ilgėja gyvenimo trukmė, mažėja vyresnio amžiaus ir jaunimo užimtumas [...] natūralu, kad esant biudžeto deficitui valstybės siekia [...] mažiau dėmesio skirti ir kitoms socialinėms problemoms spręsti“ (Papirtis, 2010). Būtent todėl respondentams (įmonių darbuotojams ir ekspertams) buvo pateikti klausimai dėl jų saugumo atskirose gyvenimo situacijoje ir paprašyta nurodyti, kas turėtų pasirūpinti žmogumi, kai jam prireikia pagalbos (žr. 22–23 priedus).

Tyrimo metu pastebėta, jog respondentai (ekspertai) tikisi (žr. 22 priedą), jog valstybė turėtų pasirūpinti žmogumi tam tikrose gyvenimo situacijose: negalios atveju (77,78 proc.), sulaukus pensijos (66,67 proc.), netekus darbo (55,56 proc.), ligos atveju (44,44 proc.) ir gimus vaikui (33,33 proc.). Jų nuomone, pats žmogus turėtų imtis iniciatyvos gimus vaikui (66,67 proc.), netekus darbo (44,44 proc.), ligos atveju ir sulaukus pensijos (po 11,11 proc.). Taip pat respondentų (ekspertų) teigimu bendruomenės nariai, nevyriausybines organizacijas galėtų pagelbėti asmeniui negalios atveju (11,11 proc.), o pagalbos iš artimųjų tikisi ligos atveju (44,44 proc.), sulaukus pensijos (22,22 proc.) ir negalios atveju (11,11 proc.).

Į pačią klausimą respondentų (įmonių darbuotojų) pasirinkimas atsakymo variantuose išsiskyrė (žr. 22 priedą). Jų manymu, pirmiausia pats žmogus turėtų pasirūpinti šiose gyvenimo situacijose: gimus vaikui (84,62 proc.), netekus darbo (53,85 proc.), ligos atveju (50,00 proc.), sulaukus pensijos (38,46 proc.) ir negalios atveju (7,69 proc.). Valstybė turėtų pasirūpinti žmogumi sulaukus pensijos (53,85 proc.), netekus darbo (38,45 proc.), negalios atveju (34,62 proc.), ligos atveju (23,08 proc.) ir gimus vaikui (7,69 proc.). Artimųjų pagalbos respondentai (įmonių darbuotojai) tikisi pirmiausia negalios (38,46 proc.) ir ligos (23,08 proc.) atvejais bei gimus vaikui (7,69 proc.). Bendruomenės nariai, nevyriausybines organizacijas galėtų pagelbėti ligos ir netekus darbo (po 3,85 proc.). „Nežino, sunku pasakyti“ respondentai (įmonių darbuotojai) nurodė negalios atvejį (19,23 proc.) ir sulaukus pensijos (7,69 proc.). Apibendrinant 22 priede pateiktas respondentų nuomones dėl didžiausios

atsakomybės naštos įvairiose gyvenimo situacijose respondentai (ekspertai) pirmumą teikė valstybei, o po to tik pačiam asmeniui. Tuo tarpu respondentai (įmonių darbuotojai) pirmumą (didžiausią atsakomybę) prisiima sau, ir tik po to laukia paramos iš valstybės.

„Ar Jūs asmeniškai jaučiatės/jaustumėtės saugus/-i šiose gyvenimo situacijose?“ (žr. 23 priedą), „labai saugūs, saugūs“ yra tiek respondentai (įmonių darbuotojai), tiek respondentai (ekspertai) gimus vaikui (30,77 proc. ir 44,44 proc.), ligos atveju (3,85 proc. ir 33,33 proc.), sulaukus pensijos (11,54 proc. ir 22,22 proc.). „Nesaugumas, labai nesaugumas“ respondentai labiausiai jaučia negalios atveju (77,56 proc. ekspertų ir 69,23 proc. įmonių darbuotojų), netekus darbo (88,89 proc. ekspertų ir 65,38 proc. įmonių darbuotojų), ligos atveju (44,44 proc. ekspertų ir 42,31 proc. įmonių darbuotojų) bei sulaukus senatvės (33,33 proc. ekspertų ir 38,46 proc. įmonių darbuotojų). Apibendrinant 18 ir 19 prieduose pateiktas diagramas, galime numanyti, jog labiausiai pasitiki valstybe darbuotojai, turintys aukštąjį išsilavinimą bei ne vienerius metus toje pačioje įstaigoje kvalifikuotą darbą dirbantys specialistai. Šių specialistų motyvacija, galimybė „išreikšti save“ teikiant pasiūlymus ar rengiant teisės aktus, dalyvaujant komisijų veiklose ir kt., įtakoja įstaigos veiklos rezultatų kokybę (rezultate mažėja tiek paramos gavėjų, tiek lėšų poreikis joms, atsiranda naujos paramos teikimo formos).

Įvairiuose teisės aktuose galime atrasti siektinus Lietuvos socialinės politikos tikslus dėl visuomenės gerovės užtikrinimo (nedarbo problemos sprendimas, teisingas apmokėjimas už darbą, skurdo mažinimas ir kt.). Atliktas tyrimas taip pat atskleidė Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomones/suvokimus šiuo klausimu (žr. 24 priedą). Respondentai (ekspertai) „nepritaria“, jog Lietuvoje yra užtikrinama ori senatvė, sėkmingai sprendžiama nedarbo problema ir užtikrinamas teisingas apmokėjimas už darbą (nepritarimas kiekvienam teiginio pasirinkimui buvo net po 66,67 proc. visų respondentų (ekspertų)). Kad už šešėlinį darbą žmonės gauna didesnę atlyginimą ir yra darbo santykių apmokestinimas didelis bei žmonės nenori prarasti socialinių pašalpų, kurių netektų dirbdami pagal darbo sutartis ir gaudami atlyginimą legaliai – „visiškai pritaria“ po 22,22 proc. visų respondentų (ekspertų)). „Neturi nuomonės“ 66,67 proc. visų respondentų (ekspertų) dėl esamos socialinės apsaugos sistemos ir 44,44 proc. visų respondentų (ekspertų) dėl sukurtos palankios gyvenamosios aplinkos šeimai. Tai sąlyginai aukšti neapsisprendimo/nuomonės neturėjo rodikliai analizuojamais pasirinkimais. Žymiai mažesni pasirinkimo procentai buvo tarp respondentų (įmonių darbuotojų), kur „nepritarimas“ išryškėjo skurdo mažinimo (50,00 proc.), nedarbo sprendimo (46,15 proc.), teisingo apmokėjimo už darbą (38,46 proc.), palankios gyvenamosios aplinkos (23,08 proc.) srityse. Kad už šešėlinį darbą žmonės gauna didesnę atlyginimą – „visiškai pritaria“ net 30,77 proc. visų respondentų (įmonių darbuotojų), todėl jiems galimai sunku pastebėti (numatyti) valstybės siektinus tikslus dėl orios senatvės (65,38 proc.), skurdo mažinimo (38,46 proc.) bei teisingo apmokėjimo (26,92 proc.). Tyrimas atskleidė, jog šiems siekiams „visiškai nepritaria“ respondentai (įmonių darbuotojai). Būtent todėl 25 priede yra pateikiamos respondentų (įmonių darbuotojų)

vidutinės mėnesio pajamos (atskaičius mokesčius ir kitus atskaitymus), amžius, išsilavinimas bei jų nuomonė apie šalies socialinę politiką. Taip pat tyrimo metu išryškėjo, jog vidutinės mėnesio pajamos nurodė visi 26 apklausoje dalyvavę respondentai (įmonių darbuotojai), bet dėl dalies darbo užmokesčio „vokeliuose“ mokėjimo ir laikotarpio – neatsakė, t. y. nieko nepažymėjo po 2 respondentus (įmonių) darbuotojus. Prielaida – galimai darbo užmokesčio dalį darbdavys „moka vokeliuose“, nes respondentų (ekspertų) nuomonė (44,44 proc. „*visiškai pritariu, pritariu*“) pasisakė dėl žmonių nenoro prarasti socialines pašalpas, kurių netektų gaudami atlyginimą legaliai.

Į respondentams (įmonių darbuotojams) pateiktą klausimą „*Ar Jūs / Jūsų šeimos nariai yra socialinės paramos gavėjai?*“ pasirinko „*ne*“ – 21, o „*nežinau*“ – net 5 apklaustųjų įmonių darbuotojai, kurių 4-5 asmenų namų ūkių šeimose auga vaikai nuo 13 iki 16 metų. Nors 1 respondentui (įmonių darbuotojui ar jo šeimos nariams) teko pasinaudoti Raseinių rajono savivaldybės Socialinės paramos skyriaus paslaugomis, o 25 pasirinko variantą „*ne*“. Todėl paskutinis klausimas, užduotas respondentams (įmonių darbuotojams), turėjo atspindėti teikiamų paslaugų kokybę Skyriuje (pažymint kintamąsias vertes nuo 1 iki 5, kur 1 reiškia, kad esate „*labai nepatenkintas/-a*“, o 5 – „*labai patenkintas*“, 8 – „*nežinau, sunku pasakyti*“). Vienas respondentas, susidūręs su teikiamomis Skyriaus paslaugomis buvo labai patenkintas, 6 – „*nepatenkinti*“, o 19 „*nežino, sunku pasakyti*“. Iš vienos pusės būtų galima numatyti (stratifikavimas pagal lytį MBP nėra vykdomas), kad vyrai mažiau domisi paramos gavėjo ir kitomis socialinės apsaugos sistemos suteikiamomis garantijomis ir Skyriaus paslaugomis, nes moterys tvarko finansinius mokėjimus ir kitus dokumentus, bet iš kitos pusės išryškėja informacijos sklaidos poreikis tarp atskirų visuomenės grupių (būtina akcentuoti, kad po 2018-01-01 visi namų ūkiai su vaikais yra piniginės socialinės paramos gavėjai).

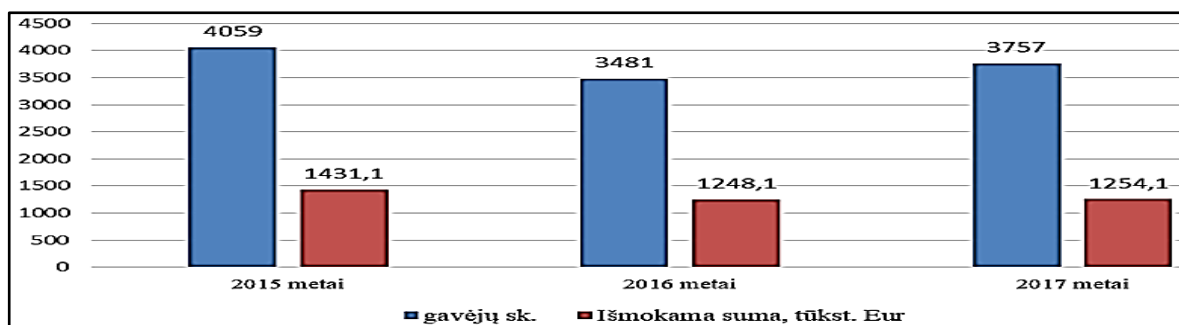
Apibendrinant pirmojo ir antrojo etapų (dalių) tyrimų duomenis galima teigti, jog savivaldybės lygmenyje išryškėja specifiniai Socialinės paramos įstatymo įgyvendinimo bei su juo susijusių pašalpų ir kitos paramos skyrimo ypatumai. Respondentų (ekspertų) išvalgos, patirtys, gebėjimai dirbti su įvairiomis informacinėmis sistemomis ir duomenų bazėmis, galimybės prisidėti rengiant įvairius teisės aktus dėl socialinės paramos (tame tarpe ir piniginės) tikslingo skyrimo paramos gavėjams, atspindi socialinės politikos organizavimo ir įgyvendinimo piliečiams svarbą Raseinių rajono savivaldybėje. Darbdavių suinteresuotumas „apeiti“ įstatymus ir mokėti minimalią algą dirbantiesiems asmenims išryškina rajono piliečių poreikį valstybės laiduojamai socialinei apsaugai (pasirūpinimu tam tikrose gyvenimo situacijose – pirmiausia pats asmuo prisiima atsakomybę sau, o tik po tikisi paramos iš valstybės). Todėl Raseinių rajono savivaldybėje išryškėja piliečių siekiai ir į socialines pašalpas, ir galimai gauti neapskaitomą darbo užmokestį („vokelius“). Įmonių darbuotojų (apklausos respondentų) suvokimas, nuomonės neturėjimas aktuliais socialinės politikos klausimais (ypač dėl piniginės paramos šeimoms, auginančioms vaikus iki 21 metų) atskleidžia informacijos sklaidos poreikio trūkumą. Kadangi atlikti tyrimai detaliau nenagrinėjo socialinių pašalpų, piniginių išmokų

bei kitos piniginės paramos rūšių, šiame kontekste yra tikslinga atlikti SSGG analizę savivaldybiniu lygiu.

3.2.3. Piniginės socialinės paramos teikimo SSGG analizė

Trumpa informacija apie įstaigas, susijusias su socialinės politikos įgyvendinimu bei piniginės socialinės paramos teikimu Raseinių rajono savivaldybėje. Raseinių rajono savivaldybės administracijos Švietimo ir socialinių reikalų departamento Socialinės paramos skyrius (toliau – Skyrius) yra vienas iš Raseinių rajono savivaldybės tarybos, tvirtinant rajono Savivaldybės administracijos struktūrą, įsteigtų skyrių (žr. 26 priedą). Skyriaus tiesioginis pavaldumas ir atskaitingumas nustatytas Socialinių reikalų departamento direktoriui, o skyriaus nuostatuose, patvirtintuose administracijos direktoriaus 2011 m. spalio 19 d. įsakymu Nr. (5.4)A₂-438P (Raseinių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2016 m. vasario 1 d. įsakymo Nr. A₂-39 P redakcija), nustatyti skyriaus tikslai, uždaviniai, vykdomos funkcijos, numatytos teisės bei skyriaus veiklos organizavimas. Reikia pažymėti, jog įsteigtas Skyrius įgyvendina rajono Savivaldybėje valstybinę bei savivaldybės apsaugos politiką, prisideda prie savivaldybės strategijos, tikslų ir uždavinių formavimo socialinio darbo, socialinės paramos, socialinių paslaugų teikimo, administruoja socialinių paslaugų teikimą rajone, rengia ir įgyvendina socialines programas, organizuoja ir teikia piniginę paramą rajono gyventojams, rūpinasi socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra ir t. t. Siekiant užtikrinti nuoseklų Skyriaus darbuotojų atliekamą darbą pagal jiems priskirtas funkcijas, Raseinių savivaldybėje yra vykdomas planavimas pagal Savivaldybės tarybos 2015 m. vasario 23 d. sprendimu Nr. TS-44 „Dėl Raseinių rajono savivaldybės 2015-2017 m. strateginio veiklos plano patvirtinimo“ patvirtinto Raseinių rajono savivaldybės 2015-2017 m. strateginio veiklos plano 3 programos „Sveikatos apsaugos, socialinės paramos ir socialinių paslaugų teikimo programos“ priemonės ir joms įgyvendinti kiekvienais metais skiriamas lėšas (žr. 27 priedą).

Lyginant 2013 m. su 2017 m., piniginės paramos gavėjų skaičius ir skiriamos lėšos Raseinių rajono savivaldybėje proporcingai mažėjo (žr. 25 pav. ir 5 lentelę).

25 pav. Piniginės paramos gavėjų skaičius ir išmokėtos lėšos Raseinių rajono savivaldybėje (Šaltinis: Raseinių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2017 m. ataskaita, 2018, p. 150)

Šį mažėjimą nulėmė kelios priežastys: šalyje gerėjanti ekonominė padėtis, nuo 2012 m. teikiama pinigine socialine parama kaip savarankiškoji savivaldybės funkcija ir prie kiekvienos seniūnijos sudarytos Socialinės paramos teikimo komisijos, svarstančios teisingą paramos paskyrimą, efektyvi veikla. Be to, kaip teigiama rajono Savivaldybės administracijos direktoriaus 2015 ir 2017 metų ataskaitose (p. 113–117; p. 147–157), paramos gavėjų skaičiaus mažėjimą nulėmė ir Raseinių rajone mažėjantis nedarbo lygis: 2013 m. jis buvo 11 proc., 2014 m. – 9,6 proc., 2015 m. – 9,2 proc.

5 lentelė. Socialinės pašalpos gavėjų skaičius ir lėšų panaudojimas 2013-2017 m. (Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Raseinių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2015 ir 2017 m. veiklos ataskaitomis)

Išmokos pavadinimas	2013 m.		2014 m.		2015 m.		2016 m.		2017 m.	
	Gavėjų skaičius	Suma, Eur	Gavėjų skaičius	Suma, Eur	Gavėjų skaičius	Suma, Eur	Gavėjų skaičius	Suma, Eur	Gavėjų skaičius	Suma, Eur
Socialinės pašalpos ir jų administravimas	2 603	1 564 585	2 083	1 311 399	1910	1 199 218	1620	993 858	14 60	1003441
Kieto kuro kompensacijos ir jų administravimas	1 151	123 407	1 182	140 205	1 442	103 324	1 673	116 892	1 635	99 488
Būsto šildymo išlaidų ir išlaidų karštam, geriamam vandeniui kompensacijos	2 060	242 325	1735	182 605	685	127 840	621	114 115	613	129 805
Kredito, paimto daugiabučiam namui atnaujinti (modernizuoti) ir palūkanų apmokėjimas už asmenis, turinčius teisę į būsto šildymo išlaidų kompensaciją	–	–	–	–	43	599	55	23 275	49	21 403
Iš viso:	4 802	1 930 317	4 147	1 634 209	4 059	1 430 981	3 481	1 248 140	3 757	1 254 137

Būtina pastebėti, kad savivaldybėje 2015 m. pradėtas daugiabučių namų atnaujinimo (modernizavimo) projektas kompensuoja atnaujintų daugiabučių namų gyventojų, turinčių teisę į kompensaciją ir palūkanų apmokėjimą už asmenis, turinčius teisę į būsto šildymo išlaidų kompensaciją. Per 2017 m. kreditas jau kompensavo 8 atnaujintų daugiabučių namų, turinčių teisę į kompensacijas, išlaidas (ten pat, 2018, p. 150). Šią teisę turi asmenys ir šeimos, kuriems rajono Savivaldybės Ekonomikos ir ūkio departamento Vietinio ūkio ir turto valdymo skyrius pasiūlo pasinaudoti būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensacija ir asmuo ne trumpiau kaip vieniems metams sudaro būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos sutartį. Tai nauja parama, rajono Savivaldybėje įsigaliojusi nuo 2015 m. sausio 1 d., ir kol kas savivaldybėje nėra labai populiarė, nes ja pasinaudojo labai mažai asmenų (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensacijų mokėjimas 2015-2017 m. (Šaltinis: Raseinių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2017 m. veiklos ataskaita)

Išmokos pavadinimas	2015 m.		2016 m.		2017 m.	
	Gavėjų skaičius	Suma, Eur	Gavėjų skaičius	Suma, Eur	Gavėjų skaičius	Suma, Eur
Būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensacijų mokėjimas	3	54	3	1 274	15	1 834

Reikia pažymėti ir tai, kad iš rajono Savivaldybės biudžeto lėšų yra taip pat mokama ir kita pinigine socialine parama. Tai pašalpos asmenims, nukentėjusiems nuo gaisro ar kitų ekstremalių įvykių, vienkartinių pašalpų mokėjimas rajono gyventojams, atsidūrusiems sunkioje materialinėje padėtyje ar sunkių ligų atvejais, mirusiųjų transportavimo išlaidos, sveikų vaikų išlaikymas gydymo įstaigose, šeimynos dalyvių išlaikymas, vienkartinės išmokos įsikurti, vienkartinės išmokos nėščioms moterims ir kt. (žr. 7 lentelę). Raseinių savivaldybėje yra įregistruota viena šeimyna, auginanti 7 vaikus (ir globojamus), kurių socialinė globa yra finansuojama iš rajono Savivaldybės biudžeto. Kadangi nuo 2014 m. rajono Socialinės paramos skyrius yra atsakingas ir už ES paramos maisto produktų dalinimą bei administravimą, per 2017 metais vykusius 6 dalinimus išdalinti 22 492 maisto paketai (Raseinių r. savivaldybės administracijos direktoriaus 2017 m. veiklos ataskaita, p. 115).

7 lentelė. Kitos piniginės socialinės paramos mokėjimas iš rajono Savivaldybės biudžeto lėšų 2013-2017 m. (Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Raseinių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2015 ir 2017 m. veiklos ataskaitomis)

Išmokos pavadinimas	2013 m.		2014 m.		2015 m.		2016 m.		2017 m.	
	Gavėjų skaičius	Suma, Eur	Gavėjų skaičius	Suma, Eur	Gavėjų skaičius	Suma, Eur	Gavėjų skaičius	Suma, Eur	Gavėjų skaičius	Suma, Eur
Vienkartinės pašalpos, nukentėjusiems nuo gaisro ar kitų ekstremalių įvykių pašalpos	195	19 289	223	24 936	307	34 747	338	3 8950	296	34 982
Mirusiųjų transportavimo išlaidos, sveikų vaikų išlaikymas gydymo įstaigose	48	1 101	62	1 680	48	951	82	3 646	59	2 897
Šeimynos dalyvių išlaikymas	1	10 948	1	8 631	2	8 818	1	11 264	1	11 924
Iš viso:	244	31 338	286	35 247	357	44 516	421	53 860	356	49 803

Dokumentų analizė atskleidė, jog visi piniginės socialinės paramos skyrimo būdai, skyrimo terminai, dydžiai yra įteisinti Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimo Raseinių rajono savivaldybėje tvarkos apraše, patvirtintame rajono tarybos 2018 m. sausio 25 d. sprendimu Nr. TS-18 „Dėl Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimo Raseinių rajono savivaldybėje tvarkos aprašo patvirtinimo“. Socialinės pašalpos yra skiriamos Skyriaus sprendimu vadovaujantis pagrindiniais principais (žr. 6 pav.) ir ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo prašymo – paraiškos ir visų reikalingų dokumentų gavimo dienos. Įgyvendinant Socialinės paramos skyriaus funkcijas, per vienerius metus yra užvedama daug paramos gavėjų ir kitų bylų (ilgo saugojimo). Bylos kaupiamos, bet tam reikia pakankamai didelių patalpų, atitinkančių saugojimo reikalavimus (ten pat, p. 160).

Būtina pastebėti, kad sureguliuoti mokesčių politiką (ekonominis vystymasis), kaip ir efektyviai įgyvendinti neatsiejama nuo jos socialinę politiką (socialinis vystymasis) (žr. 4 pav.) yra vieni iš svarbiausių Lietuvos darnaus vystymosi koncepcijos pagrindų, nuosekliai formuojamų ir pritaikomų prie nuolat kintančių gyvenimo sąlygų. Todėl esamų socialinių problemų (pragyvenimo lygio skirtumas, skurdas, socialinė atskirtis, mažėjanti bedarbystė ir pan.) savalaikis sprendimas įpareigoja

mūsų valstybę siekti gerovės valstybės ir socialinės apsaugos santykio subalansuotumo (žr. 1 pav.) ir atsižvelgti į savarankiškų, savivaldybėms perduotų funkcijų, rekomendacijas/specifinius bruožus (žr. 8 priedą). Todėl, siekiant sistemiškai apibendrinti analizuojamus (teorinius ir demografinius) duomenis apie pinigines socialinės paramos teikimą ir galutiniame MBP etape pateikti siūlymus konkrečioms institucijoms dėl efektyvaus proceso užtikrinimo Raseinių rajono savivaldybės gyventojams, buvo būtina atlikti SWOT (*Strengths* – privalumai, *Weaknesses* – trūkumai, *Opportunities* – galimybės, *Threats* – pavojai) analizę (Raipa, 2002, p. 274–292). Reikia akcentuoti ir tai, kad SWOT schema leidžia išsamiai apibendrinti bet kurios įstaigos (skyriaus) išorinių ir vidinių strateginių aplinkos veiksnių rezultatus, būtinus išsamesnei duomenų analizei.

8 lentelė. Socialinės paramos (tame tarpe ir piniginės) bei socialinių paslaugų teikimo Raseinių r. savivaldybės gyventojams SWOT analizė (Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Raseinių rajono savivaldybės plėtros iki 2020 metų strateginiu planu, rajono Savivaldybės 2017 m. socialinių paslaugų planu, savivaldybės 2015-2017 m. strateginiu veiklos planu)

<i>Strengths</i> – privalumai STIPRYBĖS	<i>Weaknesses</i> – trūkumai SILPNYBĖS
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Rajono Savivaldybė palaiko ryšius su socialiniais-ekonomineis partneriais, kaimyninėmis savivaldybėmis, bendruomenėmis, nevyriausybėmis organizacijomis ir užsienio šalių miestais-partneriais; ✓ Sustiprėję rajono Savivaldybės viešųjų įstaigų gebėjimai rengti paraiškas ir pritraukti ES struktūrinės paramos ir kitų tarptautinių fondų paramos lėšas; ✓ Kasmet pritraukiamas finansavimas iš kitų šaltinių – ES paramos bei kitų fondų lėšos, rėmėjų lėšos ir kt.; ✓ Viešojo administravimo įstaigų diegiamos pažangios viešųjų paslaugų teikimo naujovės ir todėl vis daugiau darbuotojų naudojami įvairiomis elektroninėmis paslaugomis, įvairiais valstybiniais registrais, elektroniniu parašu; ✓ Savivaldybėje strateginis planavimas orientuotas į valstybės viziją ir darnią plėtrą; ✓ Socialinės paramos skyriuje dirba kvalifikuotas personalas, turintis ilgametę darbo patirtį; ✓ Ūkio subjektų skaičiaus Raseinių rajone didėjimas rodo palankias verslo plėtros sąlygas ir perspektyvas, teigiamą ekonominę aplinką. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Vis dar yra viešųjų paslaugų (sveikatos, socialinės apsaugos) institucijų, įstaigų pastatų, statytų prieš kelias dešimtis metų, nebeatitinkančių sanitarinės higienos normų; ✓ Interneto svetainė nėra laikoma prioritetine informavimo priemone, informaciją dažnai tenka rinkti ir atnaujinti pačiam skyriui, sunkiai kelią skinas elektroninės paslaugos; ✓ Keičiasi teisės aktai, daugėja funkcijų, todėl darbuotojams trūksta dalykinių seminarų; ✓ Socialinės paramos skyriui neužtenka patalpų bylų archyvavimui, trūksta bylų saugojimui pritaikytų lentynų.
<i>Opportunities</i> – galimybės GALIMYBĖS	<i>Threats</i> – pavojai GRĖSMĖS
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pasinaudojant 2014-2020 metų ES struktūrinių ir kitų fondų parama, bus galima intensyviau modernizuoti rajono Savivaldybės socialinės sritys įstaigų materialinę bazę; ✓ Telkti specialistų (pedagogų, socialinių pedagogų, psichologų ir kt.) komandas ir vykdyti prevencinį darbą su socialinės rizikos vaikais ir jų šeimomis; ✓ Vykdyti prevencines programas, siekiant didinti gyventojų sąmoningumą, kultūrą ir toleranciją; ✓ Teikti įvairias socialines paslaugas dienos užimtumo centruose; ✓ Siekiant užtikrinti Raseinių rajono gyventojams teikiamų socialinių paslaugų įvairovę, įtraukti nevyriausybines organizacijas į socialinių paslaugų ir socialinės paramos teikimą; ✓ Teikti pasiūlymus, rekomendacijas dėl informacinių sistemų ir su jomis susijusių duomenų bazių tobulinimu. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Auga poreikis ne tik piniginei socialinei paramai, bet ir socialinėms paslaugoms; ✓ Neigiamas Raseinių rajono gyventojų migracijos saldo, rodantis, kad didesnis skaičius Raseinių rajono gyventojų randa palankesnes socialines ir ekonomines sąlygas kituose Lietuvos miestuose ar užsienyje; ✓ Augantis socialinių rizikos šeimų skaičius, vaikų, paliktų emigravusių tėvų, skaičius; ✓ Teisės aktų, reglamentuojančių darbo apmokėjimą atnaujinimas (darbo kodekso), naujų sistemų įteisimas (etatinis mokytojų darbo apmokėjimo modelis) ir kt. atspindi iki galo nesureguliuotą šalies teisinę sistemą (darnaus vystymosi pagrindą).

Socialinės politikos įgyvendinimo galimybės. Teikiant socialinę paramą (tame tarpe ir piniginę) rajono Savivaldybėje gyvenantiems nepasiturintiems gyventojams yra svarbu ne tik jos prieinamumas

(suvokimas ir supratimas, jog tai neišvengiama ir būtina), bet ir šios paramos skyrimo tikslingumas, efektyvumas. Išmatuoti galutinį pinigines paramos rezultatą (naudą) dėl paramos gavėjo poreikių patenkinimo yra sudėtinga, todėl svarbu, kad skiriamos pinigines išmokos užtikrintų paramos gavėjams būtinas gyvenimo ir veiklos galimybes, motyvuotų jų siekius aktyviai įsijungti į augančios darbo rinkos poreikius. Reikia pripažinti tai, kad teisinis reglamentavimas išryškina paramos gavėjų statusą, socialinės ekonominės sąlygos atspindi paramos dydį, o organizacinės priemonės įtvirtina ne tik aktyvios ekonominės veiklos sąlygų gerinimą, socialinių ryšių vystymą, bet ir veiksmų bei aplinkybių, susijusių su socialine rizika, atskirose šeimose prevenciją. Sukūrimas saugios socialinės aplinkos, teikiančios kokybiškas viešąsias sveikatos, socialinės apsaugos (piniginės socialinės paramos ir kitas) paslaugas atspindi ir strategiškai pagrįstos paramos šeimai (vieno gyvenančio asmens), funkcionavimo svarbą. Todėl susisteminius išvalgas, įvertinus esamą situaciją (SWOT / SSGG) (žr. 8 lentelę) ir ieškant galimai alternatyvių sprendimo (*galimybės – stiprybės / privalumai*) būdų, kitame poskyryje bus pateikiami pasiūlymai ir rekomendacijos, kaip efektyviau vykdyti pinigines socialinės paramos teikimą Raseinių rajono savivaldybėje.

3.3. Pasiūlymų ir rekomendacijų pateikimas

Rekomenduoti²⁰ ir teikti pasiūlymus, kaip nagrinėti ***Piniginės socialinės paramos teikimą*** Raseinių rajono savivaldybėje gyvenantiems asmenims, galima šioms institucijoms:

Raseinių rajono savivaldybės tarybai, vykdančiai savivaldybiniu lygiu teisinį reglamentavimą socialinės paramos (tame tarpe ir pinigines) srityje:

✓ atsižvelgti į respondentų (ekspertų) teikiamus pasiūlymus ir išvalgas savalaikiai tobulinant Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimo Raseinių rajono savivaldybės tvarkos aprašą ir kitus teisės aktus, susijusius su tikslingu ir efektyviu paramos skyrimu rajono savivaldybėje gyvenantiems asmenims;

✓ įpareigoti Raseinių rajono savivaldybės administraciją internetiniame puslapyje <http://www.raseiniai.lt/> skiltyje „Socialinė parama“ viešinti ne tik būtiniausių skyriaus informaciją (kontaktus, nuostatus, veiklos planą 2017 metams, laisvas vietas globos įstaigose), bet ir nuolatos atnaujinti esamą informaciją (2018 m. gegužės mėn. dar nepatalpintas Socialinių paslaugų veiklos planas 2018 metams) bei piliečių informatyvumui, sąmoningumui didinti viešinti rajono Savivaldybės tarybos priimtus sprendimus, susijusius su pinigines socialinės paramos teisiniu reguliavimu (ypač dėl naujų pinigines paramos rūšių tiksliniams paramos gavėjams įteisinimo).

²⁰ (lot. *recommendare* – duoti rekomendaciją, palankiai atsiliepti, siūlyti, patarti, ką daryti, kaip elgtis, Tarptautinių žodžių žodynas, 2008, p. 635)

Rajono verslininkams, fiziniams, juridiniams asmenims ir asmenims, savo veiklą vykdančioms pagal verslo liudijus, pažymas. Atsakingai vykdyti šalyje ir savivaldybėje galiojančius teisės aktus dėl piliečių įsitraukimo į darbo rinką, motyvuoti juos dėl valstybės suteikiamos socialinės apsaugos (ligos, artėjančios senatvės atvejais) svarbos užtikrinimo. Nustatyti, darbo sutartimi įteisinti bei laiku sumokėti darbo užmokestį darbuotojui, kuris atitiktų ne tik turimą darbuotojo kvalifikaciją, bet ir darbo sutartimi sulgytas būtinausias darbo sąlygas ir papildomas darbo veiklas.

Raseinių rajono ir miesto seniūnijoms bei šiose įstaigose dirbantiems darbuotojams, dalyvaujantiems Socialinės paramos teikimo komisijų veikloje. Bendradarbiauti su rajono socialinės paramos Skyriaus specialistais, seniūnijose įsikūrusių ūkio subjektų vadovais ir siekti ne tik aktyviau inicijuoti paramos gavėjų viešųjų darbų veiklas, bet ir motyvuoti juos (paramos gavėjus) dėl saugesnių darbo sąlygų (didėjančio darbo užmokesčio) pastoviam / nuolatiniame darbe užsitikrinimo. Detaliau įžvelgti ir numatyti tuos atvejus, kai parama jos gavėjams yra būtina, o šeima dėl jos nesikreipia (ypač dėl mokinių maitinimo ugdymo įstaigose užtikrinimo).

VMI Raseinių ir VSDFV Šilalės skyriaus įstaigose dirbantiems darbuotojams. Išryškėjus kai kurių šių darbuotojų neveiklumui, atsainumui, kruopščiai atlikti joms LRS ir LRV pavestas funkcijas teikiant šalies piliečiams viešąsias paslaugas ir atsižvelgti į motyvuotų klientų (šiuo atveju studentų) poreikį dėl bendradarbiavimo vykdant sociologinius tyrimus ir pan. Efektyvinti nelegalaus darbo (darbo be darbo sutarčių bei pagal verslo liudijimus) apraiškų kontrolę.

Raseinių rajono savivaldybės administracijos Švietimo ir socialinių reikalų departamento Socialinės paramos skyriui. Siekti išlaikyti ne tik kolektyvo brandą, bet nuolatos kelti kvalifikaciją darbo su SPIS ir kitomis duomenų bazėmis srityse. Operatyviai teikti argumentuotus pasiūlymus / prašymus suinteresuotoms institucijoms (nuo administracijos iki jai nepavaldžių skyrių, pvz., VMI, VDI, VSDFV ir pan.) bendradarbiauti dėl specifinių (negatyvių) bruožų, išryškėjusių neteisėtai skiriant / gaunant piniginę paramą sustabdymo / išieškojimo bei galimų atvejų (atskirų aplinkybių) įteisimo.

Apibendrinant šį skyrių galima teigti, kad per atliktus kokybinius tyrimus ir viešojoje erdvėje pateiktą informaciją apie Raseinių rajono savivaldybėje teikiamą socialinę paramą (tame tarpe ir piniginę), išryškėjo specifiniai įgyvendinamos socialinės politikos ypatumai. Jų yra ir teigiamų, ir neigiamų. Detalizuojant teigiamus aspektus pirmiausia reikėtų akcentuoti teikiamų paslaugų (nuo SPIS iki viešojoje erdvėje prieinamų dokumentų formų pildymo ir pateikimo) prieinamumą, kokybišką paramos skyrimo komisijų darbą (mažėja paramos gavėjų skaičius ir lėšos joms), darbuotojų (respondentų ekspertų) motyvaciją. Neigiamus ypatumus šioje dalyje išryškina tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir juose dirbančių (kai kurių darbuotojų) atsakingumo, motyvacijos stoka bei nepakankamo kontrolės mechanizmo funkcionavimas.

IŠVADOS

1. Nuolat vykstantys demografiniai ir ekonominiai pokyčiai Europos Sąjungoje ir valstybėse, priklausančiose ES, išryškina valdžių poreikį visapusiškai nagrinėti visuomenės poreikius ir interesus. Kadangi socialinė politika apima platų visuomenės interesų srautą, reguliavimas šioje teisinėje sistemoje yra būtinas.

2. Lietuvos, kaip valstybės ir ES narės, tarptautiniai įsipareigojimai, dalyvavimas tarptautinės darbo organizacijos veiklose (nagrinėjant socialinę apsaugą; socialinį dialogą ir trišalį bendradarbiavimą), vykdymas darnaus vystymosi koncepcijos pagrindu – politikos vystymosi gairių (*aplinkosauga-ekonomika-socialinis vystymasis*), tobulinimo solidarumo mechanizmo ir kita, įrodo vykstančių pokyčių šalies ekonomikoje bei socialinėje apsaugoje „suvaldymą“, bet vis dar neužbaigtą nuoseklų, ilgalaikį procesą.

3. Socialinei politikai nagrinėjant daugelį uždavinių ir numatant konkrečias priemones, susijusias su piliečių socialine apsauga (nedarbas, našlystė, senatvė ir kita), skiriama pinigine socialine parama ir kitomis socialinėmis išmokomis (pašalpomis) piliečiams, atspindi socialinės apsaugos sąsają su „gerovės valstybe“. Formuojamas socialinės apsaugos modelis ir vykdomas teisinis reguliavimas ši santykį išryškina bei atskleidžia makrolygmens (sąlygos ir galimybės) ir mikrolygmens (individo poreikiai) reguliavimą pagal esamas finansines valstybės galimybes (atsigaunant ekonomikai didėja įdarbinamas, mažėja ilgalaikis nedarbas, didėja MMA, VRP ir kitos galimybės).

4. Lietuvos valstybės socialinėje politikoje yra būtinas ne tik veiklų tęstinumas (nuoseklus strategijos įgyvendinimas, savalaikis nacionalinių teisės aktų atnaujinimas), bet ir prieinamumo prie IRT vartotojams sklaida. Piliečiams suteikiamų informacinių sistemų (tokių kaip SPIS) prieiga pagerina ne tik viešosios institucijos darbuotojų, dirbančių su įvairiomis sistemomis, veiklą, bet ir vykdo tarpinstitucinį bendravimą ir bendradarbiavimą, taip suteikiant realią galimybę kontrolės funkcijoms įgyvendinti. Būtina tobulinti socialinės paramos administravimą sistemoje ir siekti, kad pinigine socialine parama būtų naudojama tik pagal paskirtį.

5. Tarpinstitucinis įstaigų bendradarbiavimas, teisinis reglamentavimas bei kontrolės mechanizmo veikimas (ypač administracinių nuobaudų skyrimo / išieškojimo srityje) mums įrodo, jog socialinės problemos yra aktualios mūsų valstybėje, nes šalies piliečiai yra vis dar yra nepatekinti socialinės apsaugos sistema valstybėje. Piliečių motyvacija vienu metu „išlaikyti“ ir valstybės teikiamą paramą, ir „dalyvauti“ darbo rinkos šešėlio veiklose parodo vis dar ne iki galo „nesureguliuotą“ realaus pragyvenimo poreikį ir gyvenimo sąlygas šalyje. Kol kas tai neskatina paramos gavėjų motyvacijos keisti gyvenimo būdą, nors šešėlinės ekonomikos apraiškos yra ir pasauliniu lygiu.

6. Apibendrinant savivaldybiniu lygiu vykdytų kokybinių tyrimų rezultatus galima teigti, jog teisinis reglamentavimas (sprendimai, aprašai, tvarkos, komisijų veikla ir kt.) pateikia teisingą ir

tikslingą socialinės paramos skyrimą tiems paramos gavėjams (šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims), kam ji iš tiesų būtina. Naujos paramos rūšies (būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensacija) įteisinimas Raseinių rajono savivaldybėje, atspindi paramos gavėjų poreikį, bet nepakankamą informacijos sklaidą viešojoje erdvėje.

7. Socialinės paramos skyriaus specialistų ilgametės darbo patirtys, motyvacija ir siekiai tobulėti (darbas su įvairiomis informacinėmis programomis, duomenų bazėmis) atspindi gyventojų suvokimą gyventi geresnėmis sąlygomis, nei tai suteikia valstybė. Todėl piniginės paramos gavėjų skaičiaus mažėjimą ir joms skiriamus asignavimus nulėmė Raseinių rajone mažėjantis nedarbo lygis, didėjančios verslo plėtros sąlygos, ES struktūrinės paramos ir kitų lėšų iš fondų pritraukimas.

8. Piniginės paramos teikimo sistema yra taikli, jei ją gauna piliečiai atitinkantys paramos gavėjo reikalavimus. Būtent todėl kai kurie nepasiturintys gyventojai (vieni gyvenantys asmenys) galimai siekia įgyti ir paramos gavėjo, ir neįteisinto darbo sutartimi veiklos, pajamų šaltinius. Galima kvalifikacijos stoka, sąmoningumo nebuvimas („dabar gyvenu šia diena ir apie senatvę negalvoju“), suvokimas, jog valstybės ir darbdavio įteisinti dydžiai (augantis VRP ir MMA), parama ne pinigais (maisto produktų, drabužių, avalynės ir išdalinimas) bus vis tiek suteikiama, išryškina piktnaudžiavimo parama, nelegalaus darbo atvejus bei augantį socialinės rizikos šeimų skaičių.

REKOMENDACIJOS

Atlikus tyrimus ir išanalizavus duomenis, MBP autorius siūlo šias rekomendacijas:

Raseinių rajono savivaldybės tarybai:

1. įsiklausius į argumentuotas ir būtinas Socialinės paramos skyriaus specialistų rekomendacijas, nuosekliai tobulinti rajono teritorijoje galiojančius teisės aktus (tvarkas, aprašus ir kita) dėl piniginės socialinės paramos taiklumo nepasiturinčioms ir daugiavaikėms šeimoms;
2. siekiant, kad savivaldybėje sąlyginiai mažėtų piniginės paramos gavėjų skaičius ir lėšos šioms išlaidoms, nuosekliai vykdyti investicijas Raseinių krašte ir taip kurti naujas darbo vietas;
3. parengti prevencinių priemonių programų dėl rajono piliečių motyvacijos didinimo siekiant socialinės gerovės valstybės ir socialinės apsaugos tarpusavio sąsajos sklaidos rajono savivaldybės internetiniame puslapyje ir siekti šių programų prieinamumo ne tik viešojoje erdvėje, bet ir dažniausiai lankomose vietose (ligoninėse, vaistinėse, bibliotekose ir pan.).

Raseinių rajono savivaldybės administracijos Švietimo ir socialinių reikalų departamento Socialinės paramos skyriui:

1. inicijuoti ir teikti siūlymus SPIS sistemos kūrimo administratoriams (SADM ir sistemą sukūrusiai įstaigai) dėl informacinės sistemos (suteikti E. prieigos ir įtraukti daugiau paramos teikime / skyrime galinčių dalyvauti institucijų) bei administravimo (SPIS stringa) tobulinimo veiklų;
2. inicijuoti ir teikti siūlymus rajono Savivaldybės administracijai bei tarybai dėl kokybiško darbo efektyvumo gerinimo sąlygų užtikrinimo.

VMI Raseinių skyriui ir VSDFV Šilalės skyriui:

1. kruopščiai atlikti joms LRS ir LRV pavestas funkcijas dėl kokybiškų viešųjų paslaugų teikimo šalies piliečiams užtikrinimo;
2. sklandžiau plėtoti tarpinstitucinį įstaigų bendradarbiavimą ir bendradarbiavimą efektyvinant nelegalaus darbo apraiškas įstaigose, įmonėse ir pan.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Bitinas, A. (2011). *Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas*. Vilnius: Leidykla „Mes“.
2. Bitinas, A., Bitaitis, D. (2014). *Piniginės socialinės paramos pertvarka: esminiai pokyčiai ir tendencijos*. Socialinių mokslų studijos, 2014, Nr. 3, t. 6, (p. 590–610). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
3. Bitinas, A., Tartilas, J., Litvaitienė, J. (2011). *Socialinės apsaugos teisė*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
4. Burkšienė, V., Dvorak, J., Burbulytė-Tsiskarishvili, G. (Eds.)(2017). *Viešosios paslaugos: iššūkiai kuriant gerovės visuomenę*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
5. Cairns, W. (1999). *Europos Sąjungos teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas.
6. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (2000). Red. Keinys, S. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
7. Danny, P. (1998). *Įvadas į pagrindinius socialinės apsaugos principus*. Vilnius: Eugrimas.
8. Davulis, G. (2012). Socialinės politikos principai Europos Sąjungoje ir Lietuvoje. „*Societal Innovations for Global Growth*“, Nr. 1(1).
9. Deviatnikovaitė, I. (2009). *Administracinė teisė: kategorijos, apibrėžimai, užduotys*. Vilnius: Justitia.
10. Dromantienė, L. (2008). *Socialinės Europos kūrimas*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
11. Economic Studies and Analyses. (2009). Pruša, L. (Pruša Ladislav). *Solidarity and Equivalence in the State Benefits System*. ACTA VŠFS, 2/2009, Vol. 3 (pp. 124–136). Praha: University of Finance and Administration.
12. Europos socialinė chartija (pataisyta) (1961) [žiūrėta 2018 02 18]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.E9D707A8677E>.
13. Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra (2002). Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., (Eds.). (Spec. red. Čičinskas, J., red. Kaminskienė, D., Savickienė, G.). Vilnius: Margi raštai.
14. Gruževskis, B., Orlova, L. U. (2012). I. Sociologija ir socialinė politika. Sąvokos „gyvenimo kokybė“ raidos tendencijos. *Socialinis darbas (Social work)*, Nr. 11(1), (p. 7–18).
15. Guogis, A. (2008). Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos. *Socialinis darbas*, Nr. 7 (2).
16. Išoraitė, M. (2007). *Socialinių paslaugų administravimas*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
17. Ivanauskaitė, T. (2012). Demografinių veiksnių poveikis darniam vystymuisi. *Informacijos mokslai*, Nr. 62, (pp 67–80).
18. Ivanauskienė, V., Gončarova, N. (2017). Socialinių paslaugų benamiams įgyvendinimas Lietuvoje. Benamių vyrų patirtys. *Tiltai*, Nr. 1, (p. 45–60).
19. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Liucijus.
20. Krankalis R., Damskytė J. (2012). Piniginės socialinės paramos administravimo ypatumai atokiame kaimiškajame rajone: Akmenės rajono atvejo analizė. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Nr. 3 (27). (p. 27–36).
21. Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA)(2015). *Socialinė politika V*. 2015 m. kovas - balandis, 2 leidimas.
22. Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“. Valstybės pažangos taryba. *Žin.*, 2012, Nr. 61–3050.
23. Lietuvos statistikos departamentas (2017). Lietuvos statistikos metraštis 2017 (*Statistical Yearbook of Lithuania 2017*) [žiūrėta 2018 02 28]. Prieiga per internetą <https://osp.stat.gov.lt/statistikos-leidiniu-katalogas?publication=28260>.
24. Lietuvos statistikos departamentas (2017). Socialinė apsauga Lietuvoje 2016 (*Social Protection in Lithuania 2016*).
25. Lobanova, L. (2014). Socialiai orientuota rinkos ekonomika Europos Sąjungoje: iššūkiai žmogiškųjų išteklių vadybos tobulinimui. *Viešasis administravimas*. Nr. 2(42) (p. 53–62).
26. Luobikienė, I. (2010). Sociologinių tyrimų metodika. *Kaunas: technologija*.

27. Mačernytė-Panamariovienė, I. (2002). Teisinių garantijų darbuotojams prigimtis. *Jurisprudencija*, t. 25(17), 89–97.
28. Misiūnas, A. (1999). Šešėlinės ekonomikos egzistavimo priežastys ir padariniai. *Pinigų studija. Ekonomikos teorija ir praktika*.
29. Papirtis, L. V., Bitinas, A. (2010). Socialinio teisingumo įgyvendinimo problematika finansuojant socialinės saugos sistemą. *Socialinių mokslų studijos (Social Sciences Studies)*, Nr. 3 (7)(p. 37–58).
30. Petrylaitė, D., Petrylaitė, V. (2015). Socialinės apsaugos garantijų mažinimas krizės laikotarpiu: sprendimai ir teisinis vertinimas. *Teisė*, Nr. 94.
31. Petrylaitė, V. (2008). Socialinės apsaugos sistemų koordinavimo srities nustatymo problematika reglamentuojant kai kurias Lietuvos socialinės apsaugos išmokas. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*, Nr. 8 (110).
32. Prunskus, V. (2003). *Sociologija: teorija ir praktika*. Vilnius: Vilniaus teisės ir verslo kolegija.
33. Pukelienė, V. (2008). *Ekonominė integracija: teorija, ES politika ir procesai*. Kaunas: VDU.
34. Schulte-Mimberg, U., Angele, S., Heine, W., Kirchberger, S., Schulte, B., & Steinmeyer, H.-D. (1998). *Socialinė apsauga. Tikslas, reikšmė, įtaka ir organizacinė struktūra*. Kelnas, Vokietijos draudimo teorijos ir praktikos bendrovė.
35. Servetkienė, V., Diržytė, A., Patapas, A. (2017). Lietuvos gyventojų ekonominis stresas ir nepriteklūs socialinės ekonominės nelygybės perspektyvoje. *Viešoji politika ir administravimas*, Nr. 2, (p. 296–310).
36. Simėnas, D. (2017). Vartojame daugiau nei estai, bet neinvestuojame. Makroekonomika: statistika išryškino šešėlio ir perlaidų įtaką vartojimo mastui. *Verslo žinios*, Nr. 94 (4723).
37. Skačkusienė, I., Okunevičiūtė – Neverauskienė, L., Zabarauskaitė, R., et. al. (2013). *Lietuvos socialinės ekonominės problemos ir jų sprendimo prielaidos*. Vilnius: Technika.
38. Socialinių tyrimų institutas (2006). Mokslinis tyrimas „Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo monitoringas bei įvertinimas“ [žiūrėta 2018 02 14]. Prieiga per internetą https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/801_psp_mazospajamos2006.pdf.
39. Šileika, A., Tamašauskienė, Z. (2003). Pinigine parama šeimoms, jos efektyvumas ir tobulinimo kryptys. *Tiltai*, Nr. 2 (p. 45–54)
40. Targamadžė, V., Gudelytė, A. (2015). Skurdo spąstų įveikos galimybės: Vilniaus miesto piniginės socialinės paramos gavėjų atvejis. Kn. Vaicekauskienė, V. (red.) ir Kocai, E. *Socialinio darbo tyrimai ir aktualijos: tęstinis mokslo straipsnių leidinys (3 tomas) (pp 232–248)*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
41. Tarptautinių žodžių žodynas (2008). Red. Bendorienė, A., Bogušienė, V., Dagyte, E., (Eds.). Vilnius: Alma litera.
42. Tartilas, J. (2005). *Socialinės apsaugos pagrindai*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
43. Telešienė, A. (2015). Asmeninė ir socialinė subjektyvi gerovė Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*. T. 26, Nr. 4, (p. 293–303).
44. Vilniaus universitetas, Mykolo Romerio universitetas, Lietuvos Socialinių tyrimų centras (2015). *Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinio-administracinis modelis* [žiūrėta 2018 01 07]. Prieiga per internetą <http://www.socmodelis.lt/wp-content/uploads/Modelio-ataskaita.pdf>.
45. Zabarauskaitė, R., Gružlevskis, B. (2015). Skurdo kultūros apraiškos socialinės paramos gavėjų grupėje. *Filosofija. Sociologija*. T. 26, Nr. 2, (p. 99–112).
46. Žalimienė, L., Ivaškaitė-Tamošiūnė, V. (2009). Socialinės gerovės garantijų svarba mokslininko profesijos pasirinkimui: Lietuvos doktorantų analizė. Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos mokslų akademijos leidykla, T. 20, Nr. 4.
47. Žukauskas, V. (2012). Lietuvos šešėlinė ekonomika. *Lietuvos laisvosios rinkos institutas*, Nr. 1.
48. Žukauskas, V. (2014). Lietuvos šešėlinė ekonomika. *Lietuvos laisvosios rinkos institutas*, Nr. 3.
49. Žukauskas, V. (2015). Shadow Economies in the Baltich Sea Region 2015. *Lithuanian Free Market Institute*.
50. Žukauskas, V. (2016). Lietuvos šešėlinė ekonomika. *Lietuvos laisvosios rinkos institutas*, Nr. 4.

TEISĖS AKTAI IR DUOMENŲ ŠALTINIAI

1. 1971 m. birželio 14 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 1408/71 dėl socialinės apsaugos sistemų taikymo pagal darbo sutartį dirbantiems asmenims ir jų šeimos nariams, judantiems Bendrijoje (OL L 149, 5.7. 1971, p. 2).
2. 2008 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/94/EB dėl darbuotojų apsaugos jų darbavimui tapus nemokiam (OL 2008 L 283, p. 36).
3. 2014-2020 metų investicijos Lietuvoje – kaip papildomas informacijos šaltinis [žiūrėta 2018 02 17]. Prieiga per internetą <http://www.esinvesticijos.lt/lt/finansavimas/apie-2014-2020-es-fondu-investicijas>.
4. Blinkevičiūtė, V. (2017). 2017-ieji Europos Parlamente – žmonių saugumo didinimo metai. *Alio, Raseiniai*, Nr. 51.
5. Buivydienė, V. (2016). Atliekų tvarkymo politikos įgyvendinimas Lietuvoje: Raseinių rajono savivaldybės atvejis. *Baigiamasis bakalauro projektas*. Kaunas: KTU.
6. Buivydienė, V. (2017). Socialinių garantijų užtikrinimas Lietuvoje. *Antrosios studijų pakopos modulio „Socialinių tyrimų metodai“ individualus darbas*. Kaunas: KTU.
7. Buivydienė, V. (2017). Šešėlinė darbo rinka. *Antrosios studijų pakopos modulio „Viešosios politikos analizė“ individualus darbas*. Kaunas: KTU.
8. Deveikytė, R. (2017). Skurdo rizikos rodikliai. Lietuvos statistikos departamento informaciniai pranešimai [žiūrėta 2018 01 12]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=5273885>.
9. Europos Parlamentas. Faktų apie Europos Sąjungą suvestinės. Socialinė ir užimtumo politika: bendrieji principai. [žiūrėta 2018 02 15]. Prieiga per internetą http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/lt/displayFtu.html?ftuId=FTU_2.3.1.html.
10. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Žin.*, 1995, Nr. 40-987.
11. Imbrasaitė, J. (2017). Ar socialinė politika svarbiau už ekonomiką? [žiūrėta 2018 04 25]. Prieiga per internetą: <http://mokslolietuva.lt/2017/07/docente-jurate-imbrasaite-ar-socialine-politika-svarbiau-uz-ekonomika/>. Lietuvos mokslininkų informacijos erdvė „Mokslo Lietuva“.
12. Kuitniauskas, M. (2017). Individuali veikla: mokesčiai [žiūrėta 2018 02 03]. Prieiga per internetą <https://paslaugos.lt/blogas/individuali-veikla-mokesciai>.
13. Kuo skiriasi individuali veikla pagal verslo liudijimą nuo individualios veiklos pagal pažymą? (2017, balandžio 5) [žiūrėta 2018 02 03]. Prieiga per internetą: <https://paslaugos.lt/blogas/kuo-skiriasi-individuali-veikla-pagal-verslo-liudijima-nuo-individualios-veiklos-pagal-pazyma>.
14. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas Nr. X-493. *Žin.*, 2006, Nr. 17-589.
15. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas XII-1869. *TAR*, 2015, Nr. 11216. Aktuali redakcija nuo 2018-01-01 iki 2018-06-30 [žiūrėta 2018 02 25]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/dCWwQCSoSd>.
16. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas 2016 m. rugsėjo 14 d. Nr. XII-2603. [žiūrėta 2018 05 03]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f6d686707e7011e6b969d7ae07280e89/PuJjRmfzLF>.
17. Lietuvos Respublikos Išmokų vaikams įstatymas. *Žin.*, 2004, Nr. 88-3208; *TAR*, 2017, Nr. 20326.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Žin.*, 1992, Nr. 33-1014.
19. Lietuvos Respublikos Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas. *Žin.* 2003, Nr. 73-3352, [žiūrėta 2018 02 18]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.3EEE59417F13>.
20. Lietuvos Respublikos Piniginės socialinės paramos nesusiturintiems gyventojams įstatymas. *Žin.* 2003, Nr. 73-3352; 2011, Nr. 155-7353; *TAR*, 2017, Nr. 20024, Nr. 21657 [aktuali redakcija nuo 2018-01-01 iki 2018-09-30 žiūrėta 2018 02 18]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3EEE59417F13/CeBihYxOoP>.
21. Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. lapkričio 15 d. nutarimas Nr. 1132 „Dėl socialinių paslaugų

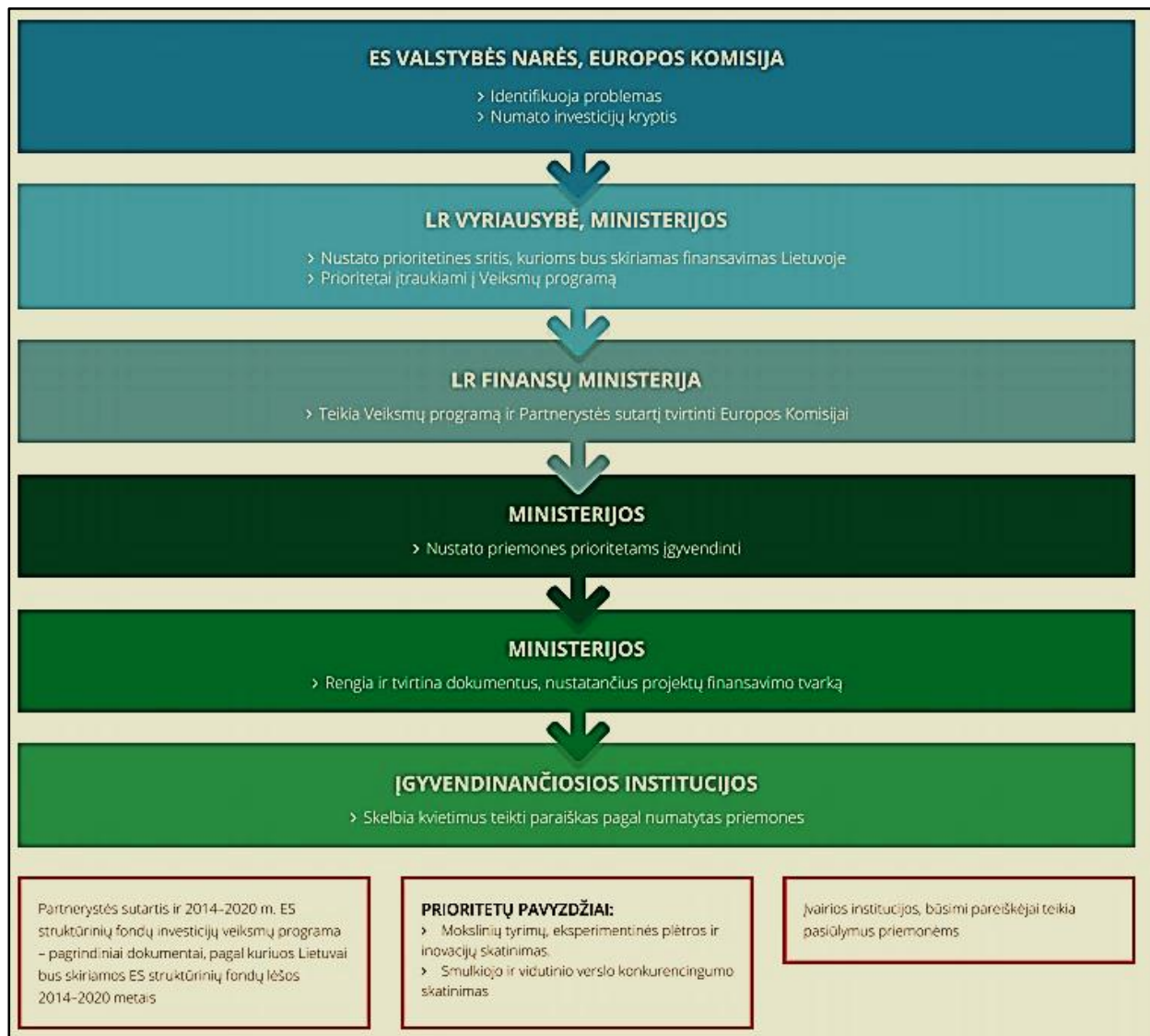
- planavimo metodikos patvirtinimo“. *Žin.*, 2006, Nr. 124-4705; 2010, Nr. 72-3634. [žiūrėta 2018 02 18]. Prieiga per internetą https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.DBAFC7EBD9B7/TAIS_376338.
22. Lietuvos Respublikos Seimo 2012 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XII-51 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. *Žin.*, 2012, Nr. 149-7630.
23. Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. gruodžio 13 d. nutarimas Nr. XIII-82 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“. *TAR*, 2016, Nr. 28737.
24. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. [žiūrėta 2018 02 18]. Prieiga per internetą <http://www.socmin.lt/lt/naujienos/pranesimai-spaudai.html>.
25. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2017). 2016 metų veiklos atskaita. (2017, kovo 1, Nr. D5-87). Vilnius.
26. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-93 „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“. [žiūrėta 2018 02 15]. Prieiga per internetą <https://e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.51F78AE58AC5&lang=lt>.
27. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008 m. gegužės 29 d. įsakymas Nr. A1-172 „Dėl socialinės paramos šeimai informacinės sistemos nuostatų ir socialinės paramos šeimai informacinės sistemos duomenų saugos nuostatų patvirtinimo“ (su vėlesniais pakeitimais) *Žin.*, 2008, Nr. 64-2429; *TAR*, 2016, Nr. 3073. [žiūrėta 2018 01 20]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.ACF3AFB05F0F/FSAFkCFVTK>.
28. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas. *Žin.*, 2006, Nr. 73-2755; *TAR*, 2015, Nr. 20143. Aktuali redakcija <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.915C6D6EB2A5/tSqqziMsqR>.
29. Lietuvos Respublikos teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybės įstaigų įstatymas Nr. VIII-1524. *Žin.*, 2000, Nr. 10-236.
30. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2013 m. kovo 6 d. įsakymas Nr. 4-171 „Dėl Lietuvos profesijų klasifikatoriaus LPK 2012 patvirtinimo“. *Žin.* 2013, Nr. 30-1492. Internetinė Lietuvos profesijų klasifikatoriaus LPK 2012 versija. [žiūrėta 2018 02 16]. Prieiga per internetą <http://www.profesijuklasifikatorius.lt/?q=lt/trumpaspagrindinegrupe>.
31. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. [žiūrėta 2018 02 16]. Prieiga per internetą: <https://www.urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/uzsienio-politikos-prioritetai/lietuva-ir-tarptautines-organizacijos>.
32. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. Tarptautinė darbo organizacija. [žiūrėta 2018 02 16]. Prieiga internetu <http://urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/tarptautines-sutartys/konvencijos/tarptautine-darbo-organizacijos-konvencijos>.
33. Lietuvos Respublikos Valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo įstatymas. *TAR*, 2017, Nr. 1764.
34. Lietuvos Respublikos Valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo įstatymo Nr. XIII-198 2, 3, 4 ir 5 priedų pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2017, Nr. 18513.
35. Lietuvos Respublikos Valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų darbo apmokėjimo įstatymo Nr. XIII-198 17 straipsnio pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2017, Nr. 12171.
36. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės ir netekto darbingumo (invalidumo) pensijų kompensavimo įstatymas, *TAR*, 2014-05-21, Nr. 5572.
37. Lietuvos Respublikos valstybinių šalpos išmokų įstatymo Nr. I-675 pakeitimo įstatymas. *TAR*, 2016, Nr. 20643. [žiūrėta 2018 02 18]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f5ee93504a6e11e6b5d09300a16a686c/owltqajZQe>.
38. Lietuvos Respublikos Viešojo administravimo įstatymas Nr. VIII-1234. *Žin.*, 1999, Nr. 60-1945.
39. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. gegužės 9 d. nutarimas Nr. 360 „Dėl socialinės paramos koncepcijos“. *Žin.*, 1994, Nr. 36-653.
40. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1160 „Dėl nacionalinės darnaus vystymosi strategijos patvirtinimo ir įgyvendinimo“ (Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. rugsėjo 16 d. nutarimo Nr. 1247 redakcija) *Žin.*, 2003, Nr. 89-4029. [žiūrėta 2018 02 18]. Prieiga per internetą https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EAC62D7F8C15/TAIS_396083.

41. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2009 m. spalio 14 d. nutarimas Nr. 1295 „Dėl ekonomikos sunkmečio“. *Žin.*, 2009, Nr. 125-5380.
42. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. vasario 7 d. nutarimas Nr. 171 „Dėl viešojo valdymo tobulinimo 2012-2020 metų programos patvirtinimo“. *Žin.*, 2012, Nr. 22-1009.
43. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. rugpjūčio 25 d. nutarimas Nr. 868 „Dėl Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo Nr. IX-1675 17 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIp-4353. [žiūrėta 2018-02-14]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActPrint?documentId=1af60ff06f4c11e6a014b8463e530a88>.
44. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. spalio 12 d. nutarimas Nr. 1003 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 metų veiklos prioritetų“. [žiūrėta 2018 02 20]. Prieiga per internetą: https://lrv.lt/uploads/main/documents/files/2017_veiklos_prioritetai.pdf.
45. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. balandžio 5 d. nutarimas Nr. 254 „Dėl Valstybės ir savivaldybių įstaigų darbuotojų veiklos vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“. *TAR*, 2017, Nr. 6089. [žiūrėta 2018 02 20]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/78f8d6001db111e78397ae072f58c508>.
46. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 29 d. nutarimas Nr. 234 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 metų veiklos ataskaitos pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“. *TAR*, 2017, Nr. 5334.
47. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. spalio 11 d. nutarimas Nr. 833 „Dėl Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo Nr. IX-1675 1, 4, 8, 10, 17, 20, 23 ir 25 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“. *TAR*, 2017, Nr. 16360. [žiūrėta 2018 03 04]. Prieiga per internetą <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/539bd5a0b27c11e79583aefa27fdb44b?jfwid=-n5hotiaow>.
48. Lietuvos socialinis žemėlapis. [žiūrėta 2018 03 16]. Prieiga per internetą <http://www.socialiniszemelapis.lt/>.
49. Lietuvos statistikos departamentas. [žiūrėta 2018 03 16]. Prieiga per internetą <http://www.stat.gov.lt/>.
50. Oficialios statistikos portalo ES statistikos tarnyba (Eurostatas). [žiūrėta 2018 01 28]. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/es/>.
51. Pagrindiniai socialiniai rodikliai. [žiūrėta 2018 03 25]. Prieiga per internetą: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-statistika/pagrindiniai-socialiniai-rodikliai>. LR SADM, duomenys atnaujinti 2018 03 16.
52. Raseinių rajono savivaldybė (2018, vasario 15). Vaiko pinigai neveluos, jei prašymai bus pateikti laiku. [žiūrėta 2018 02 28]. Prieiga per internetą <http://www.raseiniai.lt/index.php?906523610>
53. Raseinių rajono savivaldybės tarybos 2018 m. sausio 25 d. sprendimas Nr. TS-18 „Dėl Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams teikimo Raseinių rajono savivaldybėje tvarkos aprašo patvirtinimo“. [žiūrėta 2018 02 25]. Prieiga per internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalActPrint?documentId=61c5e19004ff11e8b3e7ba9cffd043b1>.
54. Raseinių rajono savivaldybės tinklalapis. [žiūrėta 2018 05 01]. Prieiga per internetą: <http://www.raseiniai.lt/>.
55. Raseinių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2011 m. spalio 19 d. įsakymas Nr. (5.4)A₂-438P „Dėl Raseinių rajono savivaldybės administracijos švietimo ir socialinių reikalų departamento socialinės paramos skyriaus nuostatų patvirtinimo“ (Raseinių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2016 m. vasario 1 d. įsakymo Nr. A₂-39 P redakcija). Prieiga per internetą <http://www.raseiniai.lt/index.php?3725272649>.
56. Raseinių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2013 m. rugsėjo 20 d. įsakymas Nr. (5.3)A₁-763 „Dėl socialinės paramos teikimo komisijos veiklos nuostatų patvirtinimo“.
57. Raseinių rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2013 m. rugsėjo 30 d. įsakymas Nr. (5.3)A₁-763 „Dėl socialinės paramos teikimo komisijos veiklos nuostatų patvirtinimo“. [žiūrėta 2018 02 23]. Prieiga per internetą <http://www.infolex.lt/raseiniai/Default.aspx?Id=3&DocId=18684>.
58. Raseinių rajono savivaldybės tarybos 2011 m. gegužės 31 d. sprendimas Nr. TS-60 „Dėl Raseinių rajono savivaldybės administracijos struktūros patvirtinimo“. [žiūrėta 2018 02 23]. Prieiga per internetą <http://www.infolex.lt/raseiniai/Default.aspx?Id=3&DocId=7784>.

59. Raseinių rajono savivaldybės tarybos 2015 m. vasario 23 d. sprendimas Nr. TS-44 „Dėl Raseinių rajono savivaldybės 2015-2017 m. strateginio veiklos plano patvirtinimo“. [žiūrėta 2018 02 23]. Prieiga per internetą <http://www.infolex.lt/raseiniai/Default.aspx?Id=3&DocId=15910&KlasId=25>.
60. Raseinių rajono savivaldybės tarybos 2016 m. balandžio 21 d. sprendimas Nr. TS-153 „Dėl pritarimo Raseinių rajono savivaldybės administracijos 2015 metų veiklos ataskaitai“. [žiūrėta 2018 04 20]. Prieiga per internetą <http://www.infolex.lt/raseiniai/Default.aspx?Id=3&DocId=19336>.
61. Raseinių rajono savivaldybės tarybos 2017 m. balandžio 20 d. sprendimas Nr. TS-169 „Dėl Raseinių rajono savivaldybės 2017 metų socialinių paslaugų plano patvirtinimo“. [žiūrėta 2018 04 20]. Prieiga per internetą <http://www.infolex.lt/raseiniai/Default.aspx?Id=3&DocId=22754>
62. Raseinių rajono savivaldybės tarybos 2018 m. balandžio 26 d. sprendimo projektas Nr. TS-15 „Dėl pritarimo Raseinių rajono savivaldybės administracijos 2017 metų veiklos ataskaitai“. [žiūrėta 2018 04 20]. Prieiga per internetą <http://www.raseiniai.lt/index.php?2843340266>.
63. Samoškaitė, E. (2017). 180 tūkst. darbuotojų algų įstatymas priimtas: opozicija kritikuoja. [žiūrėta 2018 01 28]. Prieiga per internetą <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/180-tukst-darbuotoju-algu-istatymas-priimtas-opozicija-kritikuoja.d?id=73471110>.
64. Šliužas, K. (2017). Algos paskui kainas nebespės. [žiūrėta 2018 01 12]. Prieiga per internetą <https://www.lzinios.lt/lzinios/ekonomika/algos-paskui-kainas-nebespes/239469>.
65. Šliužas, K. (2017). Dvi Lietuvos: algos skiriasi ne vieną kartą. [žiūrėta 2018 01 12]. Prieiga per internetą <https://www.lzinios.lt/lzinios/Ekonomika/dvi-lietuvos-algos-skiriasi-ne-viena-karta/245156>.
66. Tijūnaitienė, S. (2017). Neturtas kaip mylimas brolis. *Naujas rytas*, Nr. 42 (9148).
67. Tijūnaitienė, S. (2017). Savaitės temos „Prezidentinio lygio interviu“ atgarsiai. *Naujas rytas*, Nr. 4 (9110).
68. VšĮ „DVI-Darnaus vystymo iniciatyvos“. [žiūrėta 2018 02 20]. Prieiga per internetą <http://www.dvi.lt/>.
69. Žilionis, M. (2017). Ž. Šilėnas: minimalios algos didinti nereikia, nes ji ir taip didelė palyginti su vidurkiu. [žiūrėta 2018 01 12]. Prieiga per internetą <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/z-silenas-minimalios-algos-didinti-nereikia-nes-ji-ir-taip-didele-palyginti-su-vidurkiu.d?id=75670721>.

PRIEDAI

ES finansavimo kryptių nustatymo schema ir Lietuvos Respublikos institucijų veikla (nuo teikimo paraiškų, vertinimo (konkurso būdu) iki įgyvendinimo)

(Šaltinis: 2014-2020 metų investicijos Lietuvoje. [žiūrėta 2018-01-18]. Prieiga per internetą <http://www.esinvesticijos.lt/lt/finansavimas/finansavimo-skyrimo-schema>)

III. DARNAUS LIETUVOS VYSTYMO SI STIPRYBIŲ, SILPNYBIŲ, GALIMYBIŲ IR GRĖSMIŲ ANALIZĖ

20. Darnaus Lietuvos vystymosi strateginės analizės objektas – vidaus ir išorės veiksniai ir procesai, lemiantys Lietuvos darnaus vystymosi stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes. Strategijos vizija kurta, valstybės misija, strateginiai tikslai ir priemonės šiems tikslams pasiekti nustatyti vadovaujantis strateginės analizės rezultatais.

Socialinis vystymasis

Užimtumas

Stiprybės

62. **Lietuvoje sukurta nuosekli užimtumo politikos įgyvendinimo sistema, kurios tikslas** – visiškas užimtumas, darbo kokybės ir našumo gerinimas, **socialinė ir teritorinė sanglauda**. Kvalifikuotas administravimas ir šiuolaikiški finansavimo principai leidžia pritraukti į darbo rinką ir joje išlaikyti kuo daugiau žmonių, skatinti jų požiūrį į darbą kaip į visą gyvenimą trunkantį ciklą. Ganėtinai išsilavinusi darbo jėga psichologiškai prisitaikė prie rinkos ekonomikos reikalavimų. Įgyvendinamos užimtumo politikos priemonės, skirtos darbo rinkai modernizuoti, užimtumo didėjimui ir investicijoms į žmogiškąjį kapitalą skatinti.

Silpnybės

63. **Nepakankamas gyventojų ekonominis aktyvumas ir užimtumas**. Dėl gana nelanksčios darbo rinkos pernelyg sunkiai prisitaikoma prie struktūrinių pokyčių, **darbo rinka segmentuota. Vis dar didelis nelegalaus darbo mastas**. Darbas dar finansiškai nepatrauklus. Nepakankamas jaunimo verslumas. Ypač jautrus ekonominių sąlygų pokyčiams jaunimo nedarbas. Per mažai naudojamos mokymosi visą gyvenimą galimybės, nėra veiksmingos darbuotojų perkvalifikavimo sistemos. Trūksta patrauklių, įvairias paslaugas teikiančių mokymosi visą gyvenimą institucijų suaugusiesiems. Švietimo sistema sunkiai prisitaiko prie kintančios rinkos.

Galimybės

64. **Darbo rinkos lankstumo ir užimtumo saugumo pusiausvyros siekimas**, kaip atsakas į ūkio struktūrinius pokyčius, leis tinkamiau ir greičiau nagrinėti užimtumo didinimo problemas. **Modernių technologijų diegimas**, drauge mokymosi visą gyvenimą sistemos tobulinimas atvers didesnes galimybes naudoti kvalifikuotą darbo jėgą, didinti darbo našumą ir užmokestį, mažinti darbo jėgos emigraciją. Geresnis darbuotojų ir įmonių gebėjimas prisitaikyti prie pokyčių, **naujų lanksčių darbo organizavimo formų plėtra**, darbo saugos ir sveikatos stiprinimas gerins darbo kokybę, šalins kliūtis jaunimui įsidarbinti, didins **tėvų galimybes lanksčiai derinti darbo ir šeimos įsipareigojimus**. Investicijos į energijos naudojimo efektyvumo didinimą, atsinaujinančių energijos išteklių gamybą ir naudojimą, teršalų, įskaitant šiltnamio efektą sukeliančias dujas, išmetimą į aplinką mažinančias technologijas didintų „žaliųjų“ darbo vietų, prisidėtų prie aplinkos kokybės gerinimo ir ekonomikos skatinimo.

Grėsmės

65. Integruoto požiūrio į darbo rinkos lankstumo ir užimtumo saugumo pusiausvyrą stoka gali kliudyti didėti užimtumui ir darbo jėgos ekonominiam aktyvumui. Nelanksti darbo rinka, restruktūrizuojant ūkį, veikiant globalizacijos procesams, gali kliudyti mažinti nedarbą, diegti inovacijas, modernias technologijas, mažinti aukštos kvalifikacijos darbo jėgos poreikį. Tolesnė **darbo jėgos**, ypač **aukštos kvalifikacijos, emigracija** gali stabdyti ekonomikos plėtrą. Dėl regionų plėtros netolygumo toliau didėjantys užimtumo ir nedarbo skirtumai gali labai išderinti darbo paklausą ir pasiūlą, didinti darbo jėgos kvalifikacijos ir darbo patrauklumo skirtumus.

Darnaus Lietuvos vystymosi stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė

(Šaltinis: Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, *Žin.*, 2003, Nr. 89-4029; 2009, Nr. 121-5215)

III. DARNAUS LIETUVOS VYSTYMO SI STIPRYBIŲ, SILPNYBIŲ, GALIMYBIŲ IR GRĖSMIŲ ANALIZĖ

20. Darnaus Lietuvos vystymosi strateginės analizės objektas – vidaus ir išorės veiksniai ir procesai, lemiantys Lietuvos darnaus vystymosi stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes. Strategijos vizija kurta, valstybės misija, strateginiai tikslai ir priemonės šiems tikslams pasiekti nustatyti vadovaujantis strateginės analizės rezultatais.

Skurdas ir socialinė atskirtis

Stiprybės

66. Lietuva nuo 2000 metų įgyvendina skurdo ir socialinės atskirties mažinimo politiką, kuri grindžiama kiekybiškai išreikštais tikslais, finansiškai pagrįstomis priemonėmis ir įgyvendinimo stebėseną. Tapusi ES nare, Lietuva aktyviai dalyvauja vykdamas pagal atvirojo koordinavimo metodą ES lygmeniu koordinuojamą socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties formavimo ir įgyvendinimo politiką. **Skurdo ir socialinės atskirties mažinimo politika – vienas iš pagrindinių prioritetų, lemiančių spartesnę socialinių problemų sprendimą. Plėtojamas tarpinstitucinis ir tarpžinybinis bendradarbiavimas** priimant sprendimus, padidėjo **vietos bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų vaidmuo.**

Silpnybės

67. Lietuvos socialinę būklę labai veikia esminiai ilgalaikiai demografiniai pokyčiai – gyventojų skaičiaus mažėjimas ir su tuo susijęs visuomenės senėjimas. **Vis dar didelė skurdo rizika, ypač tam tikrų gyventojų grupių** (asmenų, kurie vieni augina vaikus, daugiavaikių šeimų, darbo neturinčių asmenų), **didelė pajamų nelygybė, dideli regioniniai gyvenimo lygio, gyvenimo kokybės, socialinės būklės skirtumai. Visuomenė sensta, didėja socialinės apsaugos išlaidos**, esant nepalankiai ekonominei būklei, gali mažėti jau ir dabar **gana mažos socialinės apsaugos išmokos**. Tai riboja pensinio amžiaus žmonių ir kitų nedirbančių šalies gyventojų pajamų augimo galimybes ir didina jų skurdo riziką.

Galimybės

68. **Makroekonominis stabilumas, didėjantis užimtumas, augančios realios pajamos** sudaro palankias sąlygas kovoti su skurdu ir socialine atskirtimi. Vykdoma **aktyvi įtraukties politika, lemianti užimtumo ir socialinės politikos tarpusavio sąveiką**. Vykdomos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės padeda ekonomiškai neaktyviems, bet galintiems ir norintiems dirbti gyventojams pasirengti darbo rinkos pokyčiams ir iššūkiams, įgyti darbo rinkoje vertinamų kompetencijų ir aktyviai į ją įsiliesti. Socialinės apsaugos sistema sudaro galimybę negalintiesiems dirbti arba laikinai neturintiesiems darbo užsitikrinti apsaugą nuo atskirties ir skurdo. **Plečiama socialinių paslaugų infrastruktūra, didinamas paslaugų prieinamumas, kontroliuojama teikiamų paslaugų kokybė.**

Grėsmės

69. **Senėjanti visuomenė ir lėtėjantis ekonomikos augimas mažina galimybes finansuoti socialinės apsaugos sistemą. Ekonominis nestabilumas labiausiai blogina mažiausias pajamas turinčių gyventojų socialinę būklę. Neišspręsta didelės pajamų nelygybės ir pensijų sistemos ilgalaikio tvarumo problema.**

Darnaus Lietuvos vystymosi stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė

(Šaltinis: Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, *Žin.*, 2003, Nr. 89-4029; 2009, Nr. 121-5215)

Pagrindiniai socialiniai ir ekonominiai rodikliai Lietuvos valstybėje 2000, 2005, 2010, 2015 ir 2016 m.

	2000	2005	2010	2015	2016	
Nuolatinių gyventojų skaičius, metų pabaigoje, tūkst.	3487,0	3289,8	3052,6	2888,6	2847,9	<i>Resident population, end of the year, thous.</i>
Demografinės senatvės koeficientas, metų pradžioje	68	93	116	129	130	<i>Index of ageing, beginning of the year</i>
Bendrasis neto tarptautinės migracijos rodiklis, 1 tūkst. gyventojų teko	5,8	-15,4	-25,2	-7,7	-10,5	<i>Crude net international migration rate per 1000 population</i>
Užimti gyventojai, tūkst.	1397,8	1434,4	1247,7	1334,9	1361,4	<i>Employed population, thous.</i>
15–64 metų amžiaus gyventojų užimtumo lygis, %	58,7	62,8	57,6	67,2	69,4	<i>Employment rate of the population aged 15–64, %</i>
Bedarbiai, tūkst.	273,7	130,3	270,4	134,0	116,2	<i>Unemployed persons, thous.</i>
Nedarbo lygis (15–74 metų amžiaus gyventojų), %	16,4	8,3	17,8	9,1	7,9	<i>Unemployment rate (aged 15–74), %</i>
Infliacija (gruodžio mėn., palyginti su praėjusių metų gruodžio mėn.), %	1,4	3,0	3,8	-0,1	1,7	<i>Inflation (December, compared to December of the previous year), %</i>
Šalies ūkio darbuotojų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, EUR	281,2	369,6	575,8	714,1	774,0	<i>Average gross monthly earnings of employees in the whole economy, EUR</i>
Šalies ūkio darbuotojų realiojo darbo užmokesčio pokyčiai, %	-5,1	6,8	-4,3	6,1	7,7	<i>Changes in real earnings of employees in the whole economy, %</i>
Valstybinė socialinio draudimo vidutinė mėnesinė senatvės pensija, EUR	91	122	236	244	255	<i>Average monthly state social insurance pension, EUR</i>
Išlaidų MTEP ir BVP santykis, %	0,59	0,75	0,78	1,04	0,74*	<i>GERD to GDP ratio, %</i>
Materialinių investicijų pokyčiai, %	10,4	17,4	-9,1	10,1	-0,9	<i>Changes in investment in tangible fixed assets, %</i>
Tiesioginės užsienio investicijos metų pabaigoje, mlrd. EUR	2,7	6,9	10,0	13,5	13,9	<i>Foreign direct investment, end of the year, EUR bill.</i>
Prekių eksportas, mlrd. EUR	4,1	9,5	15,7	23,0	22,6	<i>Exports of goods, EUR bill.</i>
Prekių importas, mlrd. EUR	6,0	12,5	17,7	25,4	24,7	<i>Imports of goods, EUR bill.</i>
Veikiančių ūkio subjektų skaičius, metų pradžioje	89857	72330	83202	93017	99200	<i>Number of economic entities in operation, beginning of the year</i>
Žemės ūkio bendrosios produkcijos pokyčiai, %	5,3	2,9	-8,6	6,3	6,2	<i>Changes in gross agricultural production, %</i>
Pramonės produkcijos be PVM ir akcizo pokyčiai, %	-0,9	6,9	6,3	4,9	2,8	<i>Changes in industrial production, VAT and excise excluded, %</i>
Šalyje ir užsienyje atliktų statybos darbų pokyčiai, %	-17,8	9,5	-5,1	-2,2	-7,6	<i>Changes in construction work carried out within the country and abroad, %</i>
Mažmeninės prekybos įmonių, išskyrus variklinių transporto priemonių ir motociklų prekybos įmones, apyvartos pokyčiai, %	11,7	12,0	-6,7	5,4	7,0	<i>Changes in turnover of retail trade enterprises, except those trading in motor vehicles and motorcycles, %</i>
Krovinių vežimas visų rūšių transportu, mln. t	109,1	136,9	115,2	127,1	131,0	<i>Goods carried by all modes of transport, mill. t</i>
Keleivių vežimas visų rūšių transportu, mln.	428,2	453,1	387,8	401,0	386,2	<i>Passengers carried by all modes of transport, mill.</i>
BVP to meto kainomis, mlrd. EUR	13,4	21,0	28,0	37,4	38,7 ^a	<i>Gross domestic product at current prices, EUR bill.</i>
BVP pokyčiai, %	3,8	7,7	1,6	2,0	2,3 ^a	<i>Changes in gross domestic product, %</i>
BVP, tenkantis vienam gyventojui, to meto kainomis, EUR	3820	6321	9049	12884	13482 ^a	<i>Gross domestic product per capita at current prices, EUR</i>

(Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis, 2017, p. 10)

Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis ir vidutinis sąlyginis darbuotojų skaičius pagal sektorius Lietuvoje 2005, 2010, 2014-2016 m. (Eur / vnt.)

Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis (Eur)

	2005	2010	2014	2015	2016
Bruto					
Šalies ūkis	369,6	575,8	677,4	714,1	774,0
Valstybės sektorius	409,4	632,4	721,3	750,3	800,2
Privatusis sektorius	345,8	540,4	654,9	696,1	761,3
Neto					
Šalies ūkis	265,5	449,6	527,2	553,9	602,3
Valstybės sektorius	291,0	491,0	558,8	580,0	620,9
Privatusis sektorius	250,2	423,8	511,0	541,0	593,3

Vidutinis sąlyginis darbuotojų skaičius (vnt.)

	2005	2010	2014	2015	2016
Šalies ūkis	1078898	953439	1046293	1061745	1068543
Valstybės sektorius	403953	366694	355280	352728	347963
Privatusis sektorius	674945	586745	691013	709017	720580

(Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis, 2017, p. 183)

Lietuvos gyventojų pensinis amžius (pagal lytį) 2005-2017 m.

Metai	Vyrai	Moterys
2005	62 metai 6 mėnesiai	59 metai 6 mėnesiai
2006–2011	62 metai 6 mėnesiai	60 metų
2012 ¹	62 metai 8 mėnesiai	60 metų 4 mėnesiai
2013	62 metai 10 mėnesių	60 metų 8 mėnesiai
2014	63 metai	61 metai
2015	63 metai 2 mėnesiai	61 metai 4 mėnesiai
2016	63 metai 4 mėnesiai	61 metai 8 mėnesiai
2017	63 metai 6 mėnesiai	62 metai

¹ Nuo 2012 m. sausio 1 d. kasmet vyrų senatvės pensijos amžius didinamas dviem mėnesiais, moterų – keturiais mėnesiais, kol pasieks įstatymo nustatytą senatvės pensijos amžių – 65 metai vyrams ir moterims (2026 m.).

(Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis, 2017, p. 120)

Pensijų gavėjų skaičius Lietuvos valstybėje ir išlaidos pensijoms (pagal rūšis) 2005, 2010, 2014, 2015, 2016 m.

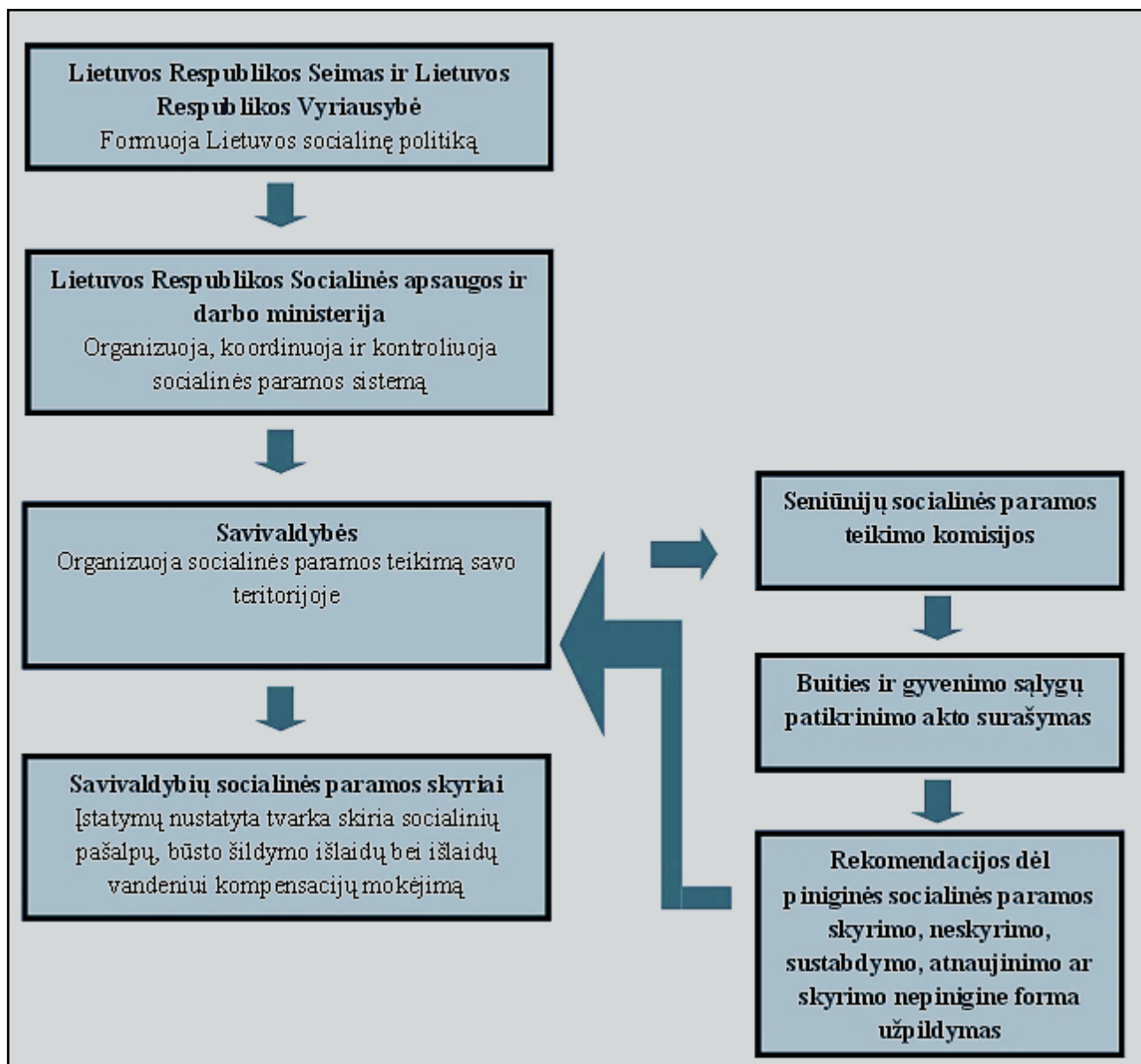
	2005	2010	2014	2015	2016*
Pensijų gavėjų skaičius¹ (metų pabaigoje), tūkst.	928,5	937,8	923,2	914,1	908,2
Pensijų gavėjų skaičius, palyginti su visu gyventojų skaičiumi (metų pabaigoje), %	28,2	30,7	31,6	31,6	31,9
Išlaidos pensijoms¹, mln. EUR	1357,4	2367,8	2543,3	2557,8	2646,2
Išlaidos pensijoms ¹ , palyginti su BVP, %	6,5	8,4	7,0	6,8	6,8
Pensijos rūšis	2005	2010	2014	2015	2016
Valstybinio socialinio draudimo pensijos²					
Senatvės	595,5	598,8	598,5	595,3	592,8
Išankstinė senatvės	5,7	8,7	10,5	9,3	8,1
Invalidumo (paskirta iki 2005-07-01)	206,4	88,4	67,0	62,4	58,3
Netekto darbingumo	9,8	138,5	145,5	146,1	145,9
Našlių	196,1	226,9	224,1	221,8	219,6
Našlaičių	40,5	40,1	36,4	35,3	34,1
Maitintojo netekimo (paskirta iki 1995-01-01)	16,5	7,0	3,0	2,4	2,0
Ištarnauto laiko (paskirta iki 1995-01-01)	1,1	0,7	0,5	0,5	0,4
Kompensacija už ypatingas darbo sąlygas	8,8	8,4	5,5	5,2	4,9
Šalpos (socialinės) pensijos ir šalpos kompensacijos	41,4	42,7	45,4	45,3	45,1

¹ Rodikliai apskaičiuoti pagal ESSPROS.
Indicators calculated according to the ESSPROS.

² Įskaitant gavėjus (Lietuvos piliečius), kurie gyvena užsienyje ir gauna pensijas iš Lietuvos.
Including beneficiaries (Lithuanian nationals) living outside the country and receiving pensions from Lithuania.

(Šaltinis: Lietuvos statistikos metraštis, 2017, p. 126)

Piniginės socialinės paramos administravimo modelis Lietuvoje, kaip savarankiška savivaldybės funkcija

(Šaltinis: Krankalis & Damskytė, Piniginės socialinės paramos administravimo ypatumai atokiame kaimiškajame rajone: Akmenės rajono atvejo analizė, 2012, p. 30)

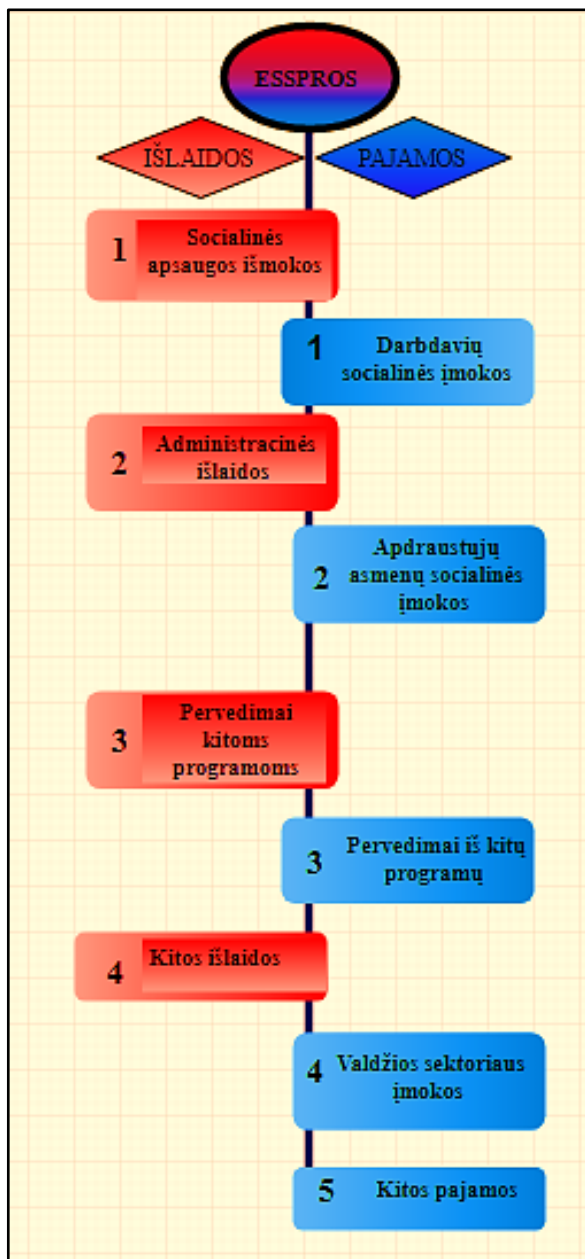
Lietuvos profesijų klasifikatoriaus LPK 2012 pagrindinės grupės ir nekvalifikuotų darbininkų aprašas

- + 1 Vadovai
- + 2 Specialistai
- + 3 Technikai ir jaunesnieji specialistai
- + 4 Tarnautojai
- + 5 Paslaugų sektoriaus darbuotojai ir pardavėjai
- + 6 Kvalifikuoti žemės, miškų ir žuvininkystės ūkio darbuotojai
- + 7 Kvalifikuoti darbininkai ir amatininkai
- + 8 Įrenginių ir mašinų operatoriai ir surinkėjai
- + 9 Nekvalifikuoti darbininkai
- + 0 Ginkluotųjų pajėgų profesijos

Pagrindinė grupė	
Kodas	9
Pavadinimas	Nekvalifikuoti darbininkai
Trumpo LPK aprašas	<p>Nekvalifikuotų darbininkų grupė apima profesijas, kurių užduotys: namų, virtuvių, viešbučių, gatvių, įstaigų valymas ir priežiūra; transporto priemonių, langų plovimas; pagalba virtuvėje ir paprastų užduočių atlikimas, ruošiant maistą; pranešimų ar prekių pristatymas; pinigų iš automatų surinkimas, matuoklių rodmenų tikrinimas; šiukšlių rinkimas ir rūšiavimas; nesudėtingų žemės, miškų ar žuvininkystės ūkio darbų atlikimas; paprastų užduočių, susijusių su gavyba, statyba, gamyba, įskaitant produktų rūšiavimą ar detalių surinkimą rankiniu būdu, atlikimas; prekių pardavinėjimas gatvėse, viešose vietose arba išnešiojimas po namus; įvairių paslaugų teikimas gatvėse. Užduotims atlikti dažniausiai reikia rankinio naudojimo įrankių ir fizinės jėgos.</p> <p>Daugumai šios pagrindinės grupės profesijų reikia pradinio išsilavinimo, kai kuriems darbams - neilgo mokymo darbo vietoje. Šioms profesijoms reikia įgūdžių, priskiriamų pirmajam ISCO-08 kvalifikacijos lygmeniui.</p> <p>Profesijų pavyzdžiai: valytojas, kambarinė, krovikas.</p>

(Šaltinis: Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2013 m. kovo 6 d. įsakymas Nr. 4-171 „Dėl Lietuvos profesijų klasifikatoriaus LPK 2012 patvirtinimo“. *Žin.* 2013, Nr. 30-1492. [žiūrėta 2018-02-06].
Prieiga per internetą <http://www.profesijuklasifikatorius.lt/?q=lt/trumpaspagrindinegrupe>)

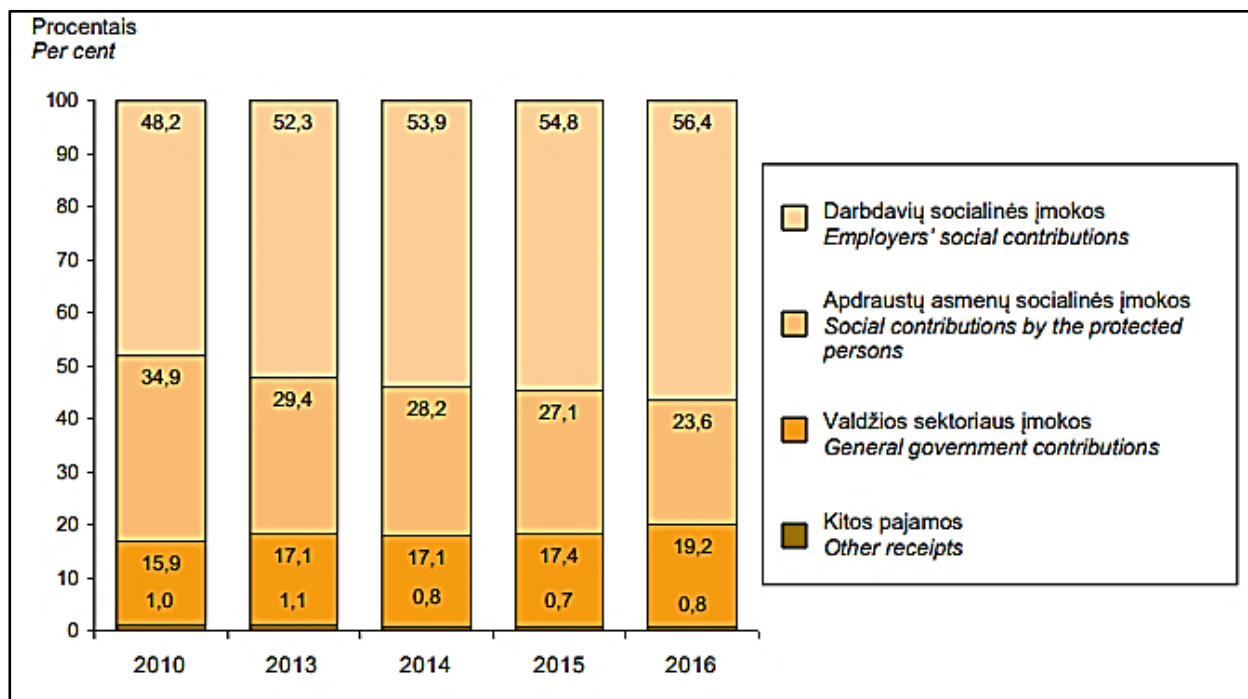
Socialinės apsaugos pajamų ir išlaidų (pagal tipus) klasifikacija Europos integruotos socialinės apsaugos statistikos sistemoje (ESSPROS)

(Šaltinis: sudaryta autorės remiantis LSD, Socialinė apsauga Lietuvoje (*Social Protection in Lithuania 2016*))

**Socialinės apsaugos pajamų struktūra procentine išraiška ir pajamų šaltiniai 2010,
2013-2016 m. (mln. eurų)**

Ia Socialinės apsaugos pajamų struktūra (proc.)

Ib Socialinės apsaugos pajamų šaltiniai (Mln. eurų)

	2010	2013	2014	2015	2016
Visos pajamos	4674	5156	5449	5894	6527
Darbdavių socialinės įmokos	2251	2699	2936	3230	3681
faktinės	2197	2634	2873	3115	3550
sąlyginės	54	65	63	115	131
Apdraustų asmenų socialinės įmokos	742	882	934	1027	1253
samdomieji darbuotojai	667	789	832	902	1016
savarankiškai dirbantys asmenys	76	93	102	125	209
socialinių išmokų gavėjai	105	70	21	25	29
Valdžios sektoriaus įmokos	1633	1517	1537	1595	1540
centrinė valdžia	1272	1111	1157	1204	1159
vietos valdžia	356	394	367	375	363
Kitos pajamos	47	58	42	42	53

(Šaltinis: LSD, 2017, Socialinė apsauga Lietuvoje 2016, p. 42)

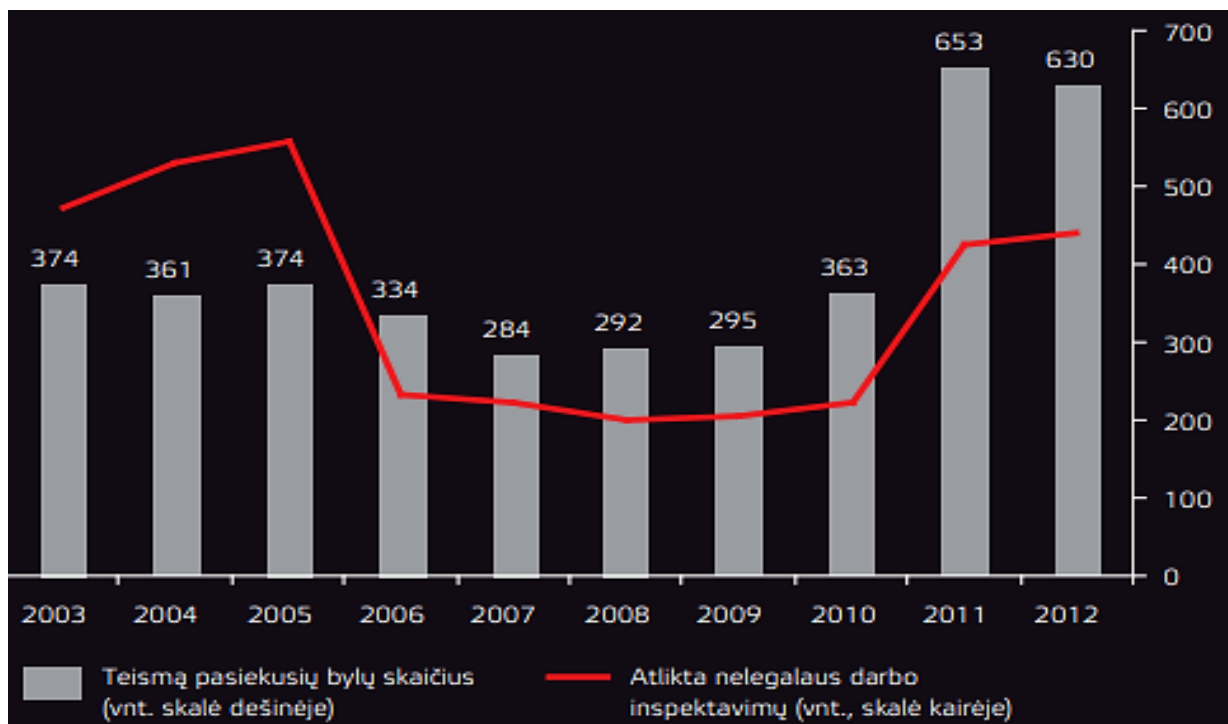
Socialinės apsaugos bendrosios (bruto) ir grynosios (neto) socialinės apsaugos išlaidos išmokoms pagal funkcijas 2010, 2013-2015 m. (mln. eurų)

	Bendrosios (bruto) socialinės apsaugos išlaidos išmokoms <i>Gross expenditure on social protection benefits</i>				Grynosios (neto) socialinės apsaugos išlaidos išmokoms* <i>Net expenditure on social protection benefits*</i>			
	2010	2013	2014	2015	2010	2013	2014	2015
Iš viso	5100,7	5064,6	5282,5	5542,0	4998,7	4991,6	5206,0	5441,3
Liga ir (arba) sveikatos priežiūra	1331,7	1426,3	1498,9	1676,4	1310,7	1398,2	1468,9	1634,2
Negalia	512,3	482,5	494,5	506,5	512,3	482,5	494,5	506,5
Senatvė	2058,2	2250,9	2439,8	2449,7	2058,2	2250,9	2439,8	2449,7
Našlystė	157,1	153,5	157,1	162,1	157,1	153,5	157,1	162,1
Šeima ir (arba) vaikai	613,1	391,1	396,4	415,2	540,3	353,9	357,3	371,7
Nedarbas	221,3	137,5	122,6	189,2	213,1	129,8	115,2	174,2
Būstas	7,1	10,5	16,4	20,7	7,1	10,5	16,4	20,7
Kitur nepriskirta socialinė atskirtis	199,8	212,4	156,8	122,4	199,8	212,4	156,8	122,4

- Pagal Europos integruotos socialinės apsaugos statistikos sistemą (ESSPROS), kur socialinės apsaugos išlaidos yra *bendrosios (bruto)*, t. y. neatskaičius socialinių išmokų gavėjams priskaičiuotų pajamų mokesčių ir socialinio draudimo įmokų
- *Grynujų (neto)* socialinės apsaugos išmokų skaičiavimo tikslas – išmatuoti mokesčių sistemos poveikį bendrosioms (bruto) socialinės apsaugos išlaidoms

(Šaltinis: LSD, 2017, Socialinė apsauga Lietuvoje 2016, p. 42)

Atliktų nelegalaus darbo inspektavimų Lietuvoje ir teismą pasiekusių bylų skaičius
2003-2012 m. (vnt.)

(Šaltinis: Žukauskas, Lietuvos šešėlinė ekonomika, 2013, p. 23)

Raseinių savivaldybėje veikiančių įmonių darbuotojams (respondentams) pateikto sociologinio tyrimo klausimynas

2

Gerbiama (s) respondente,

esu Kauno technologijos universiteto studentė-magistrantė, šiuo metu rengianti magistrinį darbą apie socialinės politikos įgyvendinimą Lietuvoje ir atliekanti sociologinį tyrimą.

Šiuo tyrimu siekiu sužinoti Raseinių rajono savivaldybėje veikiančių įmonių (AB, UAB, UĮ ir kt.) darbuotojų nuomones ir patirtis, susijusias su įvairiais socialinės politikos klausimais.

Prášau Jūsų nuoširdžiai atsakyti į visus pateiktus šio tyrimo klausimus.

Aplausa yra anoniminė, t. y. Jūsų asmeniniai duomenys nebus niekur skelbiami ar įvardijami. Jūsų atsakymai bus naudojami tik mano magistro tiriamajame darbe mokslo tikslams ir tik statistiškai apibendinti su kitų respondentų atsakymais.

PIRMIAUSIAI UŽDUOSIU KLAUSIMAI APIE JŪSŲ NUOMONĘ IR PATIRTĮ, SUSIJUSIA SU ĮVAIRIAIS SOCIALINĖS POLITIKOS KLAUSIMAIS.

SP 1. ŠIANDIEN YRA DAUG DISKUTUOJAMA, KAS TURĖTŲ PASIRŪPINTI ŽMOGUMI TAM TIKROSE GYVENIMO SITUACIJOSE. ĮVERTINKITE KAM TURĖTŲ TEKTI DIDŽIAUSIA ATSAKOMYBĖ RŪPINANTIS ŽMOGUMI ISVARDINTOSE GYVENIMO SITUACIJOSE: VALSTYBEI, PACIAM ŽMOGŲ, ARTIMIESiems AR BENDRUOMENEI IR NEVYRIAUSYBINĖMS ORGANIZACIJOMS. ĮVERTINKITE KIEKVIENĄ TEIGINĮ /VIENAS ATSAKYMAS KIEKVIENOJE EILUTĖJE/ KORTELE SP 1

	Valstyba	Pats žmogus	Artimieji	Bendruomenės nariai, nevyriausybinės organizacijos	Nežinau, sunku pasakyti
1. Sulaukus pensijos	1	2	3	4	8
2. Ligos atveju	1	2	3	4	8
3. Nostekus darbo	1	2	3	4	8
4. Ilgalakis finansas ar pratinas negalios atveju	1	2	3	4	8
5. Gimus vaikui/-ams	1	2	3	4	8

SP 2. AR JŪS ASMENISKAU JAUCIATE? / JAUSTUMĖTES SAUGUS/-I ŠIOSE GYVENIMO SITUACIJOSE: ĮVERTINKITE KIEKVIENĄ TEIGINĮ /VIENAS ATSAKYMAS KIEKVIENOJE EILUTĖJE/ KORTELE SP 2

	Labai saugus/-i	Saugus/-i	Ne saugus/-i, net nesaugus/-i	Labai nesaugus/-i	Nežinau, sunku pasakyti
1. Sulaukus pensijos	1	2	3	4	8
2. Ligos atveju	1	2	3	4	8
3. Nostekus darbo	1	2	3	4	8
4. Ilgalakis finansas ar pratinas negalios atveju	1	2	3	4	8
5. Gimus vaikui/-ams	1	2	3	4	8

SP 3. DIDELĖ DALIS SOCIALINIŲ IŠMOKŲ IR PASLAUGŲ YRA FINANSUOJAMA IŠ MOKESČIŲ, JEIGU VALDŽIA TURĖTŲ RINKTIS, AR DIDINTI MOKESČIUS IR SKIRTI DAUGIAU LESŲ SOCIALINIEMS IŠMOKOMS IR PASLAUGOMS, AR MAZINTI MOKESČIUS IR SKIRTI MAŽIAU LESŲ SOCIALINIEMS IŠMOKOMS IR PASLAUGOMS, KURĮ VARIANTA I TURĖTŲ PASIRINKTI? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE SP 3

Valdžia turėtų sumažinti mokesčius ir skirti daugiau lėšų socialiniams išmokoms ir paslaugoms	Valdžia turėtų padidinti mokesčius ir skirti daugiau lėšų socialiniams išmokoms ir paslaugoms	Nežinau, sunku pasakyti
01	02	03
		04
		05
		08

SP 4. ĮVAIRIUOSE POLITINIŲSE DOKUMENTUOSE IRASYTI SIERTINI LIETUVOS SOCIALINĖS POLITIKOS TIKSLAI (T. Y. DALYKAL, KURIŲ VALSTYBĖS SIEKIA, NORĖDAMA UŽTIKRINTI VISUOMENĖS GEROVĖ). PATEIKSIMĖ JUMS ŠIU SIEKIŲ SĄRASA, O JUS ĮVERTINKITE, KIEK ŠIE SIEKIAI LIETUVOJE JAU YRA ĮGYVENDINTI ARBA NEĮGYVENDINTI. ĮVERTINKITE, KIEKVIENĄ TEIGINĮ /VIENAS ATSAKYMAS KIEKVIENOJE EILUTĖJE/ KORTELE SP 4

	Visiškai pritaru	Pritaru	Nei pritarau, nei nepritaru	Nepritaru	Visiškai nepritaru	Nežinau, sunku pasakyti
1. Lietuvoje sėkmingai sprendžiama nedirbanti problema	1	2	3	4	5	8
2. Už fešėlinį darbą žmonės gana didesni atlyginimą, nes darbo santykių apmokėjimas didelis	1	2	3	4	5	8
3. Lietuvoje užtikrinamas teisingas apmokėjimas už darbą	1	2	3	4	5	8
4. Lietuvoje žmonės nenori prašyti socialinių paslaugų, kurių netekę gaudami atlyginimą legaliai	1	2	3	4	5	8
5. Lietuvoje sėkmingai užtikrinamas kėlas darbuotojų išnaudojimas (nepagristai nereikalaujama dirbti viršvalandžiu, neišnaudojami vakai ir pan.)	1	2	3	4	5	8
6. Darbdaviai sūlo mokėti tik nespakštomus atlyginimus	1	2	3	4	5	8
7. Lietuvoje užtikrinama ori sanata	1	2	3	4	5	8
8. Lietuvoje sėkmingai mažinamas skardas	1	2	3	4	5	8
9. Ar patenkintas socialinis apsaugos sistema	1	2	3	4	5	8
10. Lietuvoje sukurtas semmai palanki gyvenamoji aplinka	1	2	3	4	5	8

SP 5. AR APSKRITAI ESATE PATENKINTAS/-A SOCIALINĖS APSAUGOS SISTEMA LIETUVOJE? PRASAU ĮVERTINTI SKALEJE NUO 1 IKI 5, KUR 1 REIKŠIA, KAD ESATE LABAI NEPATENKINTAS/-A, O 5 – KAD LABAI PATENKINTAS/-A. /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE SP 5

Labai nepatenkintas/a	Labai patenkintas/a	Nežinau, sunku pasakyti
1	2	3
		4
		5
		8

SOCIALINĖS DEMOGRAFINĖS CHARAKTERISTIKOS
DABAR NORIU UŽDUOTI KELETĄ KLAUSIMŲ APIE JUS

SDC 1. RESPONDENTO LYTIS

1. Vyras 2. Moteris

SDC 2. KIEK METŲ JUMS SUĖJO PER PASKUTINĮ GIMTADIENĮ?

☐ Nuo 18 iki 24 metų
☐ Nuo 25 iki 34 metų
☐ Nuo 35 iki 44 metų
☐ Nuo 45 iki 54 metų
☐ Nuo 55 iki 64 metų
☐ Virš 65 metų

3

SDC 3. KOKIŲ AUKŠČIAUSIĄ IŠSILAVINIMOLYGIŲ JŪS SĖKMINGAI ĮGILOTE? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE SDC 3

☐ Nebaigtas pradinis
☐ Pradinis
☐ Pagrindinis (aptimas ir jaunimo, vakarnės mokyklas)
☐ Profesionalinis, įgytas nebaigus pagrindinio išsilavinimo (aptimas įgytas po pagrindinio išsilavinimo baigimo, kartu įgytas ir vidurinis išsilavinimas, taip pat profesionalinis, įgytas po vidurinio išsilavinimo baigimo)
☐ Aukštasis arba specialusis vidurinis, įgytas po vidurinio išsilavinimo baigimo (aptimas ir techniniai, jei įstata įgytus vidurinį išsilavinimą)
☐ Aukštasis neuniversitetinis arba kolegijinis
☐ Aukštasis universitetinis, įgytas baigus bakaluro studijas
☐ Aukštasis universitetinis, įgytas baigus magistro arba reziderentūros studijas
☐ Kita (rašykite)
☐ Nėra atsakymo / Atsisakau atsakyti

TOLESNI KLAUSIMAI YRA APIE JŪSŲ DARBINĖ/SEIMYBINĖ PADĖTĮ

DP 1. JŪS DIRBATE PELNO SIEKIANČIOJE AR PELNO NESIEKIANČIOJE ORGANIZACIJOJE? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE DP 1

☐ Aš dirbu pelno siekiančioje organizacijoje
☐ Aš dirbu pelno nesiekiančioje organizacijoje
☐ Nežinau

DP 2. JŪSŲ ORGANIZACIJOS TIPAS? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE DP 2

☐ Individuali įmonė / darbas pagal patentą
☐ Uždara akcinė bendrovė
☐ Akcinė bendrovė
☐ Nežinau

DP 3. KOKIOS YRA JŪSŲ ASMENINĖS VIDUTINĖS MĖNESIO PAJAMOS, ATSKAICIUS MOKESČIUS IR KITUS ATSKAITYMUS? (SUDĖKITE SAVO ATLYGINIMĄ, PENSIJĄ, PAŠALPAS IR KITAS PAJAMAS).

Mano vidutinės mėnesio pajamos yra / PAŽYMEKITE PAJAMŲ DYDĮ EUR, GAUNAMĄ I „RANKAS“, ATSKAICIUS MOKESČIUS/

☐ Iki 150 Eur
☐ Nuo 151 Eur iki 300 Eur
☐ Nuo 301 Eur iki 450 Eur
☐ Nuo 451 Eur iki 600 Eur
☐ Nuo 601 Eur iki 900 Eur
☐ Nuo 901 Eur iki 1200 Eur
☐ Daugiau nei 1200 Eur
☐ Atsisakau atsakyti / Neturiu pajamų

DP 4. AR JŪMS DARBDAVYS MOKA DALĮ UŽMOKESČIO „VOKELIUOSE“? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE DP 4

Taip Ne

4

DP 5. KIEK LAIKO DARBDAVYS MOKA DALĮ UŽMOKESČIO „VOKELIUOSE“? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE DP 5

☐ Nuo 1 mėn. iki 6 mėn.
☐ Nuo 7 mėn. iki 12 mėn.
☐ Nuo 1 metų iki 5 metų
☐ Daugiau kaip 5 metai
☐ Darbo užmokeskis man pervedamas į banko sąskaitą

DP 6. AR GALITE NURODYTI, KIEK ASMENŲ YRA JŪSŲ NAMŲ ŪKYE, ĮSKAITANT JUS? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE DP 6

☐ 1 asmuo
☐ 2 asmenys
☐ 3 asmenys
☐ 4 asmenys
☐ 5 asmenys
☐ 6 asmenys
☐ Atsisakau atsakyti

DP 7. PRAŠOME NURODYKITE, KURIS TEIGINYS GERIAUSIAI TINKA JŪSŲ NAMŲ ŪKIUI? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE DP 7

☐ Namų ūkis su vaikais iki 3 metų amžiaus
☐ Namų ūkis su 4-6 metų vaikais
☐ Namų ūkis su 7-12 metų vaikais
☐ Namų ūkis su 13-16 metų vaikais
☐ Namų ūkis su 17-18 metų vaikais
☐ Namų ūkis be vaikų

TOLESNI KLAUSIMAI YRA APIE JŪSŲ SOCIALINĖ PADĖTĮ

DSP 1. AR JŪMS / JŪSŲ ŠEIMOS NARIAMS TEKO (PER PASTARUOSIU 6 MĖN.) PASINAUDOTI RASEINIŲ R. SAVIVALDYBĖS SOCIALINĖS PARAMOS SKYRIAUS TEIKIAMOMIS PASLAUGOMIS? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE DSP 1

Taip Ne

DSP 2. AR JŪS / JŪSŲ ŠEIMOS NARIAI YRA SOCIALINĖS PARAMOS GAVEJAI? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE DSP 2

Taip Ne Nežinau

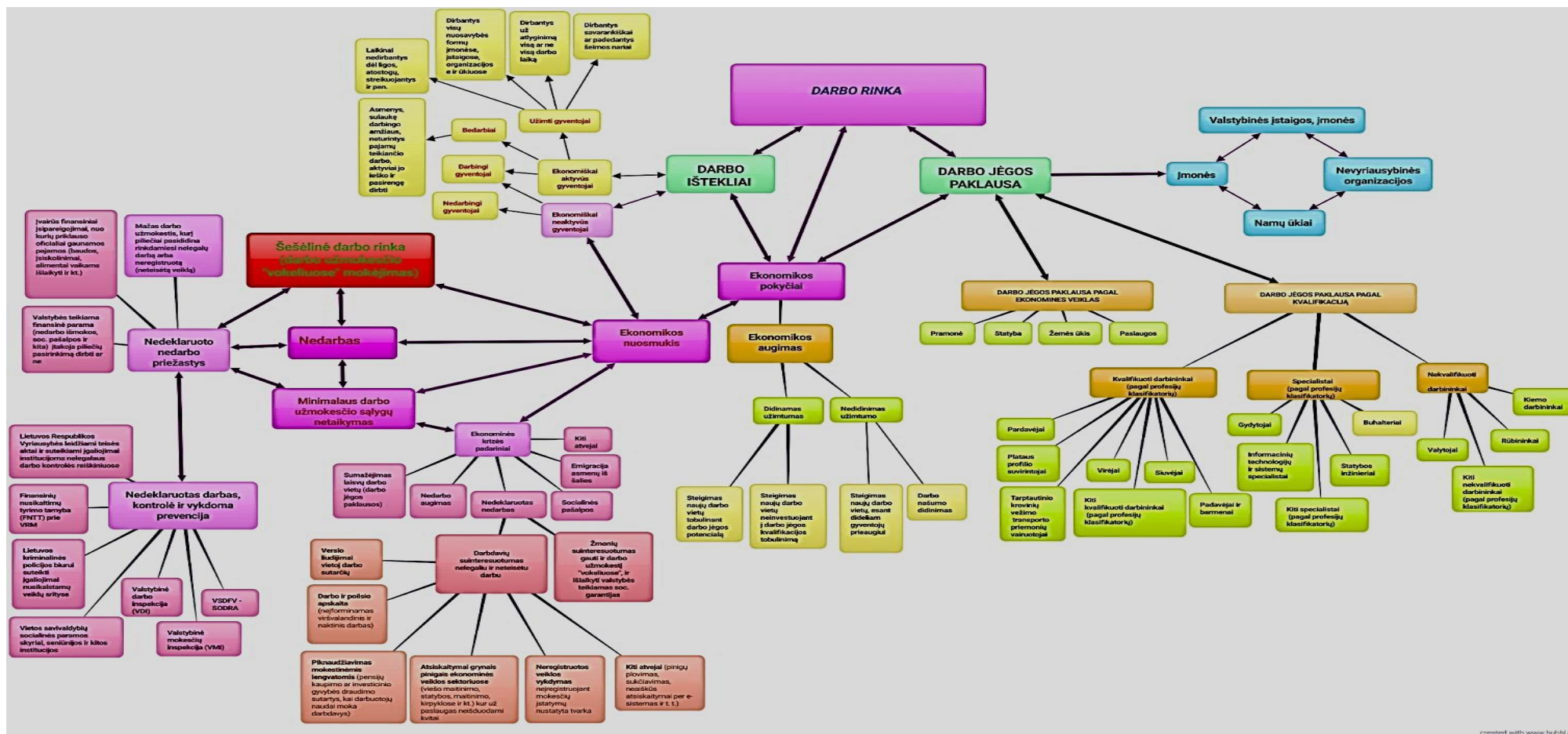
DSP 3. AR JŪS / JŪSŲ ŠEIMOS NARIAI BUVOVĖ PATEKINTI RASEINIŲ SAVIVALDYBĖS SOCIALINĖS PARAMOS SKYRIAUS TEIKIAMŲ PASLAUGŲ ŪKYE? PRASAU ĮVERTINTI SKALEJE NUO 1 IKI 5, KUR 1 REIKŠIA, KAD ESATE LABAI NEPATENKINTAS/-A O 5 – KAD LABAI PATENKINTAS/-A. /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE DSP 3

Labai nepatenkintas/a	Labai patenkintas/a	Nežinau, sunku pasakyti
1	2	3
		4
		5
		8

Dėkoju už nuoširdumą, supratingumą ir pagalbą studentui, rengiančiam magistro darbą

(Šaltinis: Sudaryta autorės, vykdant konsultacijas su 2016-2017 m. m. antrosios studijų pakopos modulio „Socialinių tyrimų metodai“ dėstytoju, remiantis Lietuvos HSM duomenų archyve (LiDA) 2015 m. publikuotu sociologiniu tyrimu „Pilietiško ir socialinės gerovės vertinimai Lietuvoje“, *Socialinė politika, V*)

Darbo rinka ir šešėlinės darbo rinkos (darbo užmokesčio „vokeliuose“ mokėjimas) galimos apraiškos Lietuvoje schema

(Šaltinis: Sudaryta autorės, vykdant konsultacijas su 2017-2018 m. m. antrosios studijų pakopos modulio „Viešosios politikos analizė“ dėstytoju, ir publikuota autorės, rengiant studijų modulio „Viešosios politikos analizė“ individualų darbą, KTU, 2017

Raseinių r. savivaldybės administracijos Švietimo ir socialinių reikalų departamento Socialinės paramos skyriaus specialistams (respondentams – ekspertams) pateikto sociologinio tyrimo klausimynas

Gerbiamą (s) respondente,

esu Kauno technologijos universiteto studentė-magistrantė, šiuo metu rengianti magistrinį darbą „*Piniginės socialinės paramos teikimo Lietuvoje analizė: Raseinių rajono savivaldybės atvejis*“ ir atliekanti sociologinį tyrimą.

Šiuo tyrimu siekiu sužinoti Raseinių rajono savivaldybės administracijos Švietimo ir socialinių reikalų departamento Socialinės paramos skyriaus specialistų nuomones ir patirtis, susijusias su įvairiais socialinės politikos klausimais.

Prašau Jūsų nuoširdžiai atsakyti į visus pateiktus šio tyrimo klausimus.

Apklausa yra anoniminė, t. y. Jūsų asmeniniai duomenys nebus niekur skelbiami ar įvardijami. Jūsų atsakymai bus naudojami tik mano magistro tyriniamajame darbe mokslo tikslams ir tik statistiškai apibendrinti su kitų respondentų atsakymais.

PIRMIAUSIAI UŽDUOSIAI KLAUSIMUS APIE JŪSŲ NUOMONĘ IR PATIRTĮ, SUSIJUSIA SU ĮVAIRIAIS SOCIALINĖS POLITIKOS KLAUSIMAIS.

SP 1. ŠIANDIEN YRA DAUG DISKUTUOJAMA, KAS TURĖTŲ PASIRŪPINTI ŽMOGUMI TAŲ TIKROSE GYVENIMO SITUACIJOSE. ĮVERTINKITE KAM TURĖTŲ TEKTI DIDŽIAUSIA ATSAKOMYBĖ RŪPINANTIS ŽMOGUMIŠVARDYTOSE GYVENIMO SITUACIJOSE: VALSTYBĖI, PACTIAM ŽMOGŪI, ARTIMESIEMS AR BENDRUOMENEI IR NEVYRIAUSYBINĖMS ORGANIZACIJOMS. ĮVERTINKITE KIEKVIENA TEIGINĮ /VIENAS ATSAKYMAS KIEKVIENOJE EILUTĖJE/ KORTELE SP 1

	Valstybė	Pats žmogus	Artimieji	Bendruomenės nariai, nevyriausybines organizacijos	Nežinau, sunku pasakyti
1. Sulaukus pensijos	1	2	3	4	8
2. Ligos atveju	1	2	3	4	8
3. Netekus darbo	1	2	3	4	8
4. Ilgalakis fizinis ar protinis negalios atveju	1	2	3	4	8
5. Gimus vaikui-ams	1	2	3	4	8

SP 2. AR JUS ASMENISKAU JAUCIATE / JAUSTUMETĖS SAUGUS-I SIOSE GYVENIMO SITUACIJOSE: ĮVERTINKITE KIEKVIENA TEIGINĮ /VIENAS ATSAKYMAS KIEKVIENOJE EILUTĖJE/ KORTELE SP 2

	Labai saugus/-i	Saugus/-i	Nei saugus/-i	Nesaugus/-i	Labai nesaugus/-i	Nežinau, sunku pasakyti
1. Sulaukus pensijos	1	2	3	4	5	8
2. Ligos atveju	1	2	3	4	5	8
3. Netekus darbo	1	2	3	4	5	8
4. Ilgalakis fizinis ar protinis negalios atveju	1	2	3	4	5	8
5. Gimus vaikui-ams	1	2	3	4	5	8

SP 3. AR PASIRINKTAS PATENKINTAS-A SOCIALINĖS APSAUGOS SISTEMA LIETUVOJE? PRAŠAU ĮVERTINTI SKALEJE NUO 1 IKI 5, KUR 1 REIKŠIA, KAD ESATE LABAI NEPATENKINTAS-A, O 5 –KAD LABAI PATENKINTAS-A. /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE SP 3

Valdžia turėtų sumažinti mokesčius ir skirti daugiau lėšų socialinėms išmokoms ir paslaugoms	Valdžia turėtų padidinti mokesčius ir skirti daugiau lėšų socialinėms išmokoms ir paslaugoms	Nežinau, sunku pasakyti			
01	02	03	04	05	08

SP 4. ĮVAIRIUOSE POLITINIUOSE DOKUMENTUOSE IRĄŠYTI SIEKTI LIETUVOS SOCIALINĖS POLITIKOS KIEKIAI (T. Y. DALYKAI, KURIŲ VALSTYBĖS SIEKIA, NORĖDAMA UŽTIKINTI VISUOMENĖS GEROVĖ). PATEIKSIMĖ JUMS SIŪ SIEKIŲ SĄRAŠAS, O JUS ĮVERTINKITE, KIEK SIEKIAI LIETUVOJE JAU YRĄ ĮGYVENDINTI ARBA NEĮGYVENDINTI. ĮVERTINKITE KIEKVIENA TEIGINĮ /VIENAS ATSAKYMAS KIEKVIENOJE EILUTĖJE/ KORTELE SP 4

	Visiškai pritarau	Pritarau	Nei pritarau, nei nepritarau	Nepritarau	Visiškai nepritarau	Nežinau, sunku pasakyti
1. Lietuvoje sėkmingai sprendžiama darbo problema	1	2	3	4	5	8
2. Už teisingą darbą žmonas gauna didesnę atlyginimą, nes darbo sąlykių apmokestinimas didelis	1	2	3	4	5	8
3. Lietuvoje užtikrinamas teisingas apmokėjimas už darbą	1	2	3	4	5	8
4. Lietuvoje žmonas nenori prarasti socialinių paslaupų, kartu nebūna gaudami atlyginimą legaliai	1	2	3	4	5	8
5. Lietuvoje sėkmingai užkertamas kelias darbuotojų išnaudojimui (nepagijusiai nereikalaujama dirbti viršvalandžiu, neišnaudojami vaikai ir pan.)	1	2	3	4	5	8
6. Darbuotojas sunku mokėti tik neapskaičiuotus atlyginimus	1	2	3	4	5	8
7. Lietuvoje užtikrinama ori šeimtvė	1	2	3	4	5	8
8. Lietuvoje sėkmingai mažinamas skurdas	1	2	3	4	5	8
9. Ar patenkintas socialinės apsaugos sistema	1	2	3	4	5	8
10. Lietuvoje vyksta šeimai palanki gyvenamoji aplinka	1	2	3	4	5	8

SP 5. AR APSIKRITAI ESATE PATENKINTAS-A SOCIALINĖS APSAUGOS SISTEMA LIETUVOJE? PRAŠAU ĮVERTINTI SKALEJE NUO 1 IKI 5, KUR 1 REIKŠIA, KAD ESATE LABAI NEPATENKINTAS-A, O 5 –KAD LABAI PATENKINTAS-A. /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE SP 5

Labai nepatenkintas/a	1	2	3	4	5	Labai patenkintas/a	Nežinau, sunku pasakyti

SOCIALINĖS DEMOGRAFINĖS CHARAKTERISTIKOS DABAR NORIU UŽDUOTI KELETĄ KLAUSIMŲ APIE JUS

SDC 1. RESPONDENTO LYTIŠ

1. Vyras Moteris

SDC 2. KIEK METUJUMS SUĖJO PER PASKUTINĮ GIMTADIENĮ?

Nuo 18 iki 24 metų
 Nuo 25 iki 34 metų
 Nuo 35 iki 44 metų
 Nuo 45 iki 54 metų
 Nuo 55 iki 64 metų
 Virš 65 metų

SDC 3. KOKIŲ AUKŠČIAUSIAJŲ IŠSILAVINIMO LYGIŲ JŪS SĖKMINGAI ĮGILOTE? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE SDC3

Neolaukus pradinis
 Pradinis
 Pagrindinis (gimnazija, vakcinės mokykla)
 Profesinis (gyvo nebūna pagrindinio išsilavinimo (gimnazija) gyvas po pagrindinio išsilavinimo baigimo, kitu (gyvint) ir vidurinio išsilavinimo, taip pat profesinis (gyvas po vidurinio išsilavinimo baigimo)
 Aukštesnysis arba specialusis vidurinis, įgytas po vidurinio išsilavinimo baigimo (gimnazija ir socializacija, jei įgytas įgytus vidurinio išsilavinimo)
 Aukštesnysis universitetinis arba kolegijinis
 Aukštesnysis universitetinis, įgytas baigus magistro arba kandidatūros studijas
 Aukštesnysis universitetinis, įgytas baigus magistro arba kandidatūros studijas
 Kita (rašykite)

SDC 4. KIEK LAIKO DIRBATE RASEINIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS ADMINISTRACIJOS ŠVIETIMO IR SOCIALINIŲ REIKALŲ DEPARTAMENTO SOCIALINĖS PARAMOS SKYRIUJE?

(rašykite) metų (metai)

SDC 5. KAIP VERTINATE SOCIALINĖS PARAMOS POLITIKĄ IR JOS EFEKTYVUMĄ RASEINUOSE? (PAGRĮSKITE SAVO NUOMONĘ)

TOLESNI KLAUSIMAI YRA APIE JUSŲ SOCIALINĖ PADETĮ

DSP 1. AR JUMS / JŪSŲ ŠEIMOS NARIAMS TEKO (PER PASTARUOSIUS 6 MĖN.) PASINAUDOTI RASEINIŲ R. SAVIVALDYBĖS SOCIALINĖS PARAMOS SKYRIAUS TEIKIAMOMIS PASLAUGOMIS? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE DSP 1

Taip Ne

DSP 2. AR JŪS / JŪSŲ ŠEIMOS NARIAI YRA SOCIALINĖS PARAMOS GAVĖJAI? /TIK VIENAS ATSAKYMAS/ KORTELE DSP 2

Taip Ne

Jei pasirinkote „taip“, patikslinkite, prašau, kokią socialinę paramą gaunate

1. Socialinės paslaugos ir socialinė globa	2. Socialinės pašalpos ir pinigines išmokas (kompensacijas)
--	---

3

4

KELETAS KLAUSIMŲ, SUSIJUSIŲ SU JŪSŲ DARBU SKYRIUJE

1. 2012 metais piniginės socialinės paramos skyrimas kaip savarankiška funkcija (deleguota valstybės) buvo vykdoma 5 eksperimentinėse savivaldybėse (tame tarpe ir Raseinių). Tai pateikino lūkesčius – šiose savivaldybėse socialinės pašalpos gavėjų skaičius ženkliai sumažėjo.

Kaip vertinate 2012-ųjų metų socialinės paramos įstatymo pataisą? (pagrįskite savo nuomonę dėl pašalpos gavėjų grupių (detaliau įvardijant jas) sumažėjimo)

2. Nuo 2018 m. sausio 1 d. Lietuvoje pradėjo veikti informacinė sistema (pagal bendradarbiavimo sutartį tarp SADM ir visų šalies savivaldybių) Elektroninė socialinės paramos šeimai informacinė sistema (SPIS).

Jūsų, kaip specialisto, pastebėjimai apie SPIS:

2.1. Teigiami aspektai dirbant su SPIS (pagrįskite savo nuomonę)

2.2. SPIS trūkumai (pagrįskite savo nuomonę)

2.3. Tobulintinos SPIS sritys (pagrįskite savo nuomonę)

3. Jūsų manymu, ar pakankamas kiekis žmogiškoji išteklių Raseinių soc. paramos skyriuje? (pagrįskite savo nuomonę)

4. Ar turite realią galimybę prisidėti prie socialinės paramos politikos formavimo (pasirinkite atsakymo variantą)?

1. Taip 2. Ne

Jei pasirinkote „taip“, patikslinkite, prašau, kokiū būdu tai galite pridėti

5. Jūsų manymu, kokios yra teisinės spragos įstatymuose, tvarkos aprašuose, nuostatuose ar kituose teisės aktuose (ir ypač Jūsų darbe išryškėja) vis dar atstendant piktnaudžiavimo atvejų ir siekiant pasinaudoti socialinės paramos gavėjams teikiamomis pašalpos (išmokomis)? (Jei jums teko susidurti su piktnaudžiavimo atveju, gal galite tai trumpai aprašyti)

6. Jūsų manymu, ar nustatytas pinigines socialinės paramos dydis patenkina paramos gavėjų poreikius? Kodėl taip manote? (pagrįskite savo nuomonę)

Dekoju už nuoširdumą, supratingumą ir pagalbą studentui, renginiam magistrui darbu

2

(Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos HSM duomenų archyve (LiDA) 2015 m. publikuotu sociologiniu tyrimu „Pilietiško ir socialinės gerovės vertinimai Lietuvoje“, *Socialinė politika, V*)

**Respondentų nuomonės apie atskirus socialinės politikos klausimus Lietuvoje pasirinkimai
2015 m. (vnt., proc.)**

SP10.2 Lietuvoje visiems sudaromos palankios sąlygos apsirūpinti būstu			SP8.4 Lietuvoje sukurta šeimai palanki gyvenamoji aplinka		
Kinta- mojo vertė	Kategorija	Asmenų (individu) skaičius /Procentas nuo dalyvavusių apklausoje	Kinta- mojo vertė	Kategorija	Asmenų (individu) skaičius/ Procentas nuo dalyvavusių apklausoje
1	Visiškai pritariu	10 0.9%	1	Visiškai pritariu	26 2.5%
2	Pritariu	58 5.4%	2	Pritariu	264 25.5%
3	Nei pritariu, nei nepritariu	203 18.8%	3	Nei pritariu, nei nepritariu	394 38.0%
4	Nepritariu	413 38.2%	4	Nepritariu	239 23.1%
5	Visiškai nepritariu	397 36.7%	5	Visiškai nepritariu	113 10.9%
8	Nežinau, sunku pasakyti	38	8	Nežinau, sunku pasakyti	83
Suminė statistika			Suminė statistika		
Galioja atvejai		1081	Galioja atvejai		1036
Trūkstami atvejai		38	Trūkstami atvejai		83
SP6.3 Lietuvoje užtikrinama ori senatvė			SP6.2 Lietuvoje sėkmingai mažinamas skurdas		
Kinta- mojo vertė	Kategorija	Asmenų (individu) skaičius /Procentas nuo dalyvavusių apklausoje	Kinta- mojo vertė	Kategorija	Asmenų (individu) skaičius/ Procentas nuo dalyvavusių apklausoje
1	Visiškai pritariu	6 0.6%	1	Visiškai pritariu	3 0.3%
2	Pritariu	31 2.9%	2	Pritariu	47 4.3%
3	Nei pritariu, nei nepritariu	121 11.2%	3	Nei pritariu, nei nepritariu	119 10.9%
4	Nepritariu	421 38.9%	4	Nepritariu	529 48.4%
5	Visiškai nepritariu	503 46.5%	5	Visiškai nepritariu	396 36.2%
8	Nežinau, sunku pasakyti	37	8	Nežinau, sunku pasakyti	25
Suminė statistika			Suminė statistika		
Galioja atvejai		1082	Galioja atvejai		1094
Trūkstami atvejai		37	Trūkstami atvejai		25
SP5.1 Lietuvoje sėkmingai sprendžiama nedarbo problema			SP11 Ar patenkintas socialinės apsaugos sistema Lietuvoje		
Kinta- mojo vertė	Kategorija	Asmenų (individu) skaičius /Procentas nuo dalyvavusių apklausoje	Kinta- mojo vertė	Kategorija	Asmenų (individu) skaičius/ Procentas nuo dalyvavusių apklausoje
1	Visiškai pritariu	7 0.6%	1	1 - Labai nepatenkintas/-a	137 13.1%
2	Pritariu	66 6.0%	2	2	230 22.1%
3	Nei pritariu, nei nepritariu	181 16.5%	3	3	475 45.6%
4	Nepritariu	510 46.5%	4	4	166 15.9%
5	Visiškai nepritariu	333 30.4%	5	5 - Labai patenkintas/-a	34 3.3%
8	Nežinau, sunku pasakyti	22	8	Nežinau, sunku pasakyti	77
Suminė statistika			Suminė statistika		
Galioja atvejai		1097	Galioja atvejai		1042
Trūkstami atvejai		22	Trūkstami atvejai		77

(Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos HSM duomenų archyve (LiDA) 2015 m. publikuotu sociologiniu tyrimu „Pilietiškumo ir socialinės gerovės vertinimai Lietuvoje“, *Socialinė politika*, V)

2015 m. Lietuvoje vykdytos apklausos respondentų išsilavinimas ir koreliacinė analizė pagal pasirinktus kintamuosius

SD4 Aukščiausias respondento pasiektas išsilavinimo lygis	Klausimo koduotė	Asmenų (individų) skaičius	Procentas nuo dalyvavusių apklausoje
Nebaigtas pradinis	1	8	0,7
Pradinis	2	44	3,9
Profesinis, įgytas nebaigus pagrindinio išsilavinimo	3	19	1,7
Pagrindinis (apima ir jaunimo, vakarines mokyklas)	4	52	4,6
Profesinis, įgytas kartu baigiant ir pagrindinį išsilavinimą	5	66	5,9
Profesinis po pagrindinio (programa truko mažiau nei 2 m.)	6	35	3,1
Profesinis po pagrindinio (programa truko 2 ar daugiau m.)	7	63	5,6
Vidurinis (apima ir gimnazijas, licėjus, vakarines mokyklas)	8	182	16,3
Profesinis po pagrindinio, kartu įgyjant vidurinį	9	52	4,6
Profesinis, įgytas po vidurinio išsilavinimo baigimo	10	60	5,4
Aukštesnysis ar specialusis vidurinis, įgytas po pagrindinio	11	72	6,4
Aukštesnysis ar specialusis vidurinis, įgytas po vidurinio	12	71	6,3
Aukštasis neuniversitetinis arba koleginis	13	112	10
Aukštasis universitetinis, įgytas baigus bakalauro studijas	14	171	15,3
Aukštasis universitetinis: vientis. ar spec. prof. studijos	15	42	3,8
Aukštasis universitetinis: magistrantūra arba rezidentūra	16	58	5,2
Mokslų daktaro ar kandidato laipsnis	17	1	0,1
Kita	55	6	0,5
Nėra atsakymo	99	5	0,4
Iš viso dalyvavo apklausoje		1119	100

KORELIACINĖ ANALIZĖ PAGAL PASIRINKTUS KINTAMUOSIUS					
Kintamieji	SD4 Aukščiausias respondento pasiektas išsilavinimo lygis (LiDA) [Remove]				<p>■ p < 0.001</p> <p>■ p < 0.01</p> <p>■ p < 0.05</p>
	SD12 Dirba/dirbo valstybinėje įstaigoje ar privačioje bendrovėje [Remove]				
	SD11 Dirba/dirbo pelno siekiančioje ar pelno nesiekiančioje organizacijoje [Remove]				
	SD25 Respondento padėtis visuomenėje [Remove]				
		SD4 Aukščiausias respondento pasiektas išsilavinimo lygis (LiDA)	SD12 Dirba/dirbo valstybinėje įstaigoje ar privačioje bendrovėje	SD11 Dirba/dirbo pelno siekiančioje ar pelno nesiekiančioje organizacijoje	SD25 Respondento padėtis visuomenėje
SD4 Aukščiausias respondento pasiektas išsilavinimo lygis (LiDA)	Correlation	-	0.011	0.223	0.249
	Significance	-	0.7306	0.0000	0.0000
	Count	-	1016	993	1066
SD12 Dirba/dirbo valstybinėje įstaigoje ar privačioje bendrovėje	Correlation	0.011	-	-0.551	-0.006
	Significance	0.7306	-	0.0000	0.8600
	Count	1016	-	994	992
SD11 Dirba/dirbo pelno siekiančioje ar pelno nesiekiančioje organizacijoje	Correlation	0.223	-0.551	-	0.083
	Significance	0.0000	0.0000	-	0.0101
	Count	993	994	-	971
SD25 Respondento padėtis visuomenėje	Correlation	0.249	-0.006	0.083	-
	Significance	0.0000	0.8600	0.0101	-
	Count	1066	992	971	-

(Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis Lietuvos HSM duomenų archyve (LiDA) 2015 m. publikuotu sociologiniu tyrimu „Pilietiškumo ir socialinės gerovės vertinimai Lietuvoje“, *Socialinė politika, V*)

Raseinių rajono savivaldybės respondentų (ekspertų) nuomonė dėl darbo su SPIS ir žmogiškųjų išteklių

Koduotė (respondento eksperto)	Teigiami aspektai dirbant su SPIS (pagrįskite savo nuomonę)	SPIS trūkumai (pagrįskite savo nuomonę)
1	„Ženkliai padidėjo informacijos spektras, kuris leidžia kontroliuoti“	„Dar dauguma savivaldybių nėra suvedusi duomenų į SPIS (pvz., globojami vaikai), todėl ne visada gaunama tiksli informacija“
2	„Vertinu teigiamai laiko atžvilgiu“	„SPIS sistemos efektyvumas“
3	<i>Neatsakė</i>	<i>Neatsakė</i>
4	„SPIS programa tapo prieinama visuomenei, kuri prašymus gali pateikti internetu“	„Pakankamai sudėtinga svetainės struktūra. Vis dažnai stringanti programa“
5	„Pareiškėjai gali pateikti prašymus dėl paramos elektroniniu būdu ir greičiau paskiriama parama.“	„Nepakankamai greitai dirba programa, „stringa““
6	„Nepastebėjau“	„Trukdžiai darbo metu, stringa sistema“
7	<i>Neatsakė</i>	„Dažnai stringa sistema“
8	„Pareiškėjams nereikia pateikti rašytinių duomenų, kurie yra gaunami per informacinę sistemą SPIS: gyventojų registro, VĮ Registrų centro, VSDFV valdybos, Lietuvos darbo biržos, NDNT, mokesčių ir studentų registro, Nacionalinės mokėjimo agentūros ir pan.“	„Pasitaiko gedimų. Reikėtų geresnės programinės įrangos“
9	„[...] galime naudotis net 11 informacinių sistemų duomenimis, kas palengvina ir sumažina administravimo išlaidas“	„Esant didesniai darbo krūviui sistema stringa. Manome, kad dėl per mažai galingumo turinčios įrangos“
Koduotė (respondento eksperto)	Tobulintinos SPIS sritys (pagrįskite savo nuomonę)	Jūsų manymu, ar pakankamas kiekis žmogiškųjų išteklių Raseinių soc. paramos skyriuje? (pagrįskite savo nuomonę)
1	„Soc. paslaugų sistema“	„Pakankamas“
2	<i>Neatsakė</i>	„Nepakankamai atsižvelgiama į padidėjusį darbo krūvį“
3	<i>Neatsakė</i>	„Taip“
4	„Keisti svetainės išdėstymą.“	„Taip. Raseinių rajono socialinės paramos skyriuje visi darbai bei sprendimai atliekami laiku“
5	„Spartinimas“	„Pakankamas iki 2018-01-01, kol įsiteisėjo LR išmokų vaikams įstatymas ir teisė gauti vaiko išmokas įgijimo visos šeimos, auginančios nepilnamečius vaikus“
6	<i>Neatsakė</i>	<i>Neatsakė</i>
7	<i>Neatsakė</i>	„Taip“
8	„Atsižvelgiant į savivaldybių pasiūlymus, SPIS nuolat ir sistemingai tobulinama“	„Reikėtų steigti specialisto, dirbančio su raštvedyba, etatą“
9	„Pageidautina, kad atsirastų SPIS sistemoje galimybė patikrinti asmenų, išvykusių į kitas ES šalis, įsidarbinimus“	„Taip“

(Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis respondentų (ekspertų) užpildytomis tyrimo anketomis)

Respondentų ekspertų nuomonė dėl Socialinės paramos įstatymo pataisų ir galimybės prisidėti prie socialinės paramos politikos formavimo

Kotuočė (respondento eksperto)	<i>Kaip vertinate 2012-ųjų metų socialinės paramos įstatymo pataisais? (pagrįskite savo nuomonę dėl pašalpos gavėjų grupių (išsamiau įvardijant jas) sumažėjimo)</i>	<i>Ar turite realią galimybę prisidėti prie socialinės paramos politikos formavi- mo? (Jei pasirinkote atsakymo varian- tą „Taip“, patikslinkite kokiu būdu)</i>
1	„Įstatymo pataisais vertinu teigiamai. Jo dėka soc. pašalpas pradėjo gauti tie asmenys, kuriems ji tikrai reikalinga“	„Taip. Ruošdama teisės aktus, teikdama pasiūlymus SADM“
2	„Sumažėjęs gavėjų skaičius“	„Galiu teikti pasiūlymus ruošiant įvairias tvarkas“
3	„Pašalpos gavėjų skaičius sumažėjo, kasmet sumažėja, nes norint gauti pašalpą reikia atitikti tvarkos aprašo sąlygas“	„Ne“
4	„Labai gerai. Šios pataisais atskleidė daug piktnaudžiavimo pinigine socialine parama atvejų. Pareikalavus, kad vienišos mamos prisiteistų išlaikymą vaikams – atsiskleidė nemažai sugyventinių, o pakvietus paramos gavėjus telktis visuomenei naudingai veiklai – buvo išryškintas nelegalus darbas“	„Ne“
5	„Buvo suteikta daugiau teisių savivaldybės administracijai teikiant pinigine socialinę paramą, sumažėjo piktnaudžiavimo parama galimybės, sumažėjo darbo biržoje registruotų gavėjų, kurie vis dar dirbdavo pagal verslo liudijimus ir nurodydavo, jog gauna nedideles pajamas“	„Taip. Teikiant pasiūlymus pinigines paramos teikimo Raseinių rajono savivaldybėje tvarkos aprašui“
6	<i>Neatsakė</i>	<i>Neatsakė</i>
7	„Teigiamai“	„Taip. [...] rengiant ir nagrinėjant atsakymus į gyventojų prašymus, paklausimus, skundus, teikiu pasiūlymus rengiant teisės aktus“
8	„Sumažėjo gavėjų skaičius. Socialinės paramos negauna tie asmenys, kuriems ji nepriklauso: turintys papildomų nelegalių pajamų, vengiantys dirbti, nepateikę duomenų apie turtą ir pajamas, pardavę turtą ir neparodę už jį įsigyto kito turto ir / ar pajamų“	„Taip. Teikti pasiūlymus dėl rajono savivaldybės Tarybos sprendimų ir nacionalinių teisės aktų tobulinimo“
9	„Nuo 2012-ųjų metų pasikeitus pinigines socialinės paramos įstatymui, padidėjo socialinės paramos teikimo efektyvumas: 1) socialinės paramos lėšos pasiekia tuos, kam jos yra būtinos. 2) socialinės paramos gavėjų skaičius sumažėjo, nes sumažėjo piktnaudžiavimo socialinėmis pašalpomis atvejų“	„Taip. Turime galimybę teikti pasiūlymus naujiems poįstatyminiams aktams paruošti“

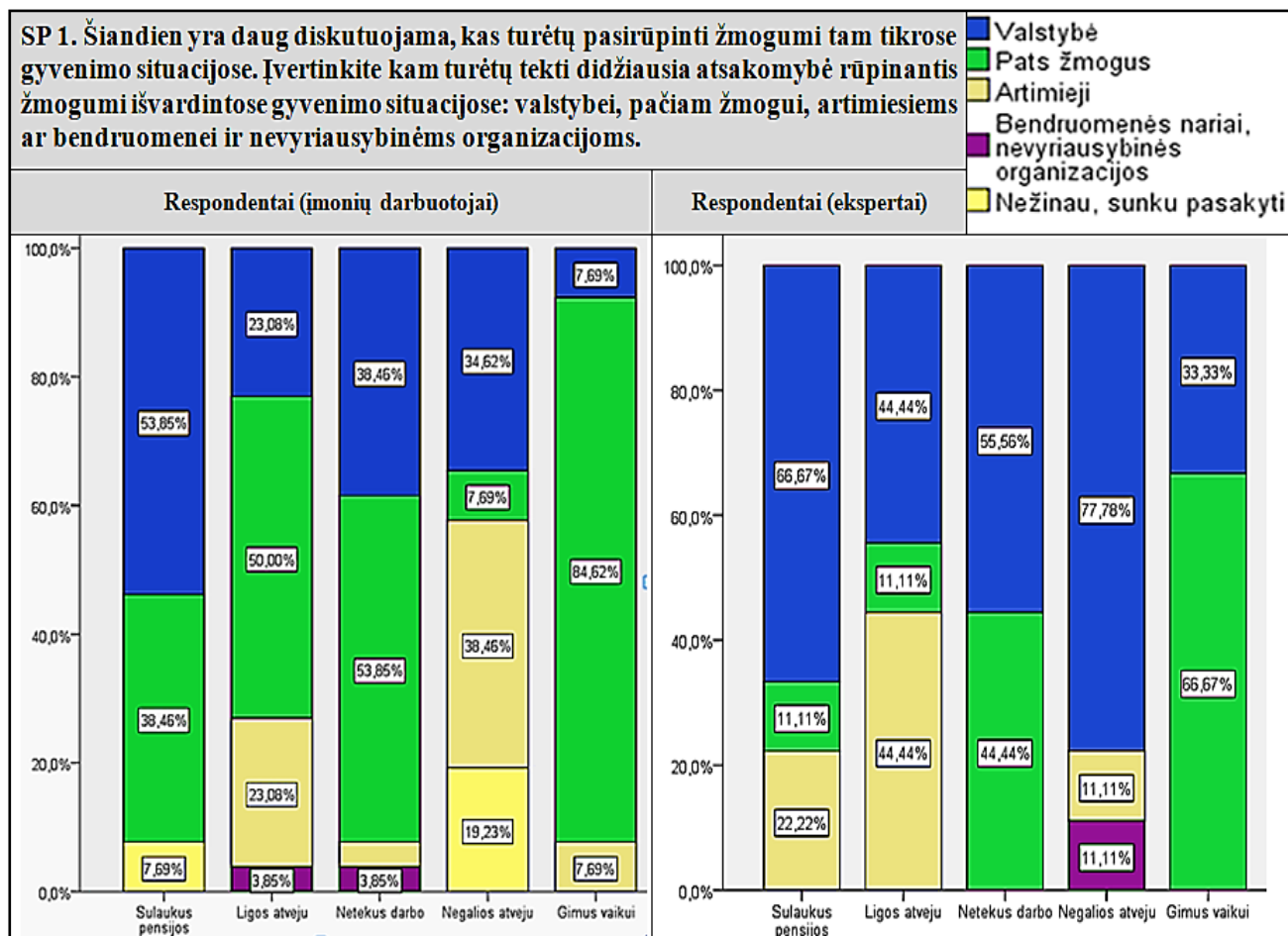
(Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis respondentų (ekspertų) užpildytomis tyrimo anketomis)

Respondentų ekspertų nuomonė dėl Vyriausybės nustatyto piniginės socialinės paramos dydžio ir galimai atsirandančių piktnaudžiavimo atvejų teikiant pašalpas (išmokas)

<i>Koduotė (respondento eksperto)</i>	<i>Jūsų manymu, ar nustatytas piniginės socialinės paramos dydis patenkina gavėjų poreikius? Kodėl taip manote? (pagrįskite savo nuomonę)</i>	<i>Jūsų manymu, kokios yra teisinės spragos įstatymuose, tvarkos aprašuose, nuostatuose ar kituose teisės aktuose (ir ypač Jūsų darbe išryškėja) vis dar atsirandant piktnaudžiavimo atvejų ir siekiant pasinaudoti socialinės paramos gavėjams teikiamomis pašalpomis (išmokomis)? (Jei Jums teko susidurti su piktnaudžiavimu atveju, gal galite tai trumpai aprašyti)</i>
1	„Paramos dydis nėra pakankamas, nes jis neužtikrina oraus pragyvenimo, tačiau iš kitos pusės didinant ją atsiras vis daugiau piktnaudžiavimo atvejų“	Neatsakė
2	„Netenkina“	„Neteko susidurti“
3	„Taip, nes didesnis soc. paramos dydis nemotyvuos dirbti“	„Dėl nelegalaus darbo – ne visada įmanoma įrodyti, kad žmogus kažkur nelegaliai dirba“
4	„Socialinės pašalpos dydis yra realiai per mažas, kad žmogus išgyventų, tačiau jį dar labiau keliant kils grėsmė ugdyti tingią, nenorinčią dirbti socialinę kartą“	„Spragų nėra“
5	Nepatenkina, nes parama susieta su valstybės remiamu pajamų dydžiu, o jis yra daug mažesnis už skurdo rizikos lygį“	„Nesąžiningas žmogus visada ras kaip pasinaudoti teisės aktų spragomis, nes visų gyvenimo situacijų nesudėsi į teisės aktus. Susiduriame su situacija, kai mamos, auginančios vaikus ir gaunančios išmokas iš vaikų išlaikymo fondo, nenurodo iš vaiko tėvo gautų alimentų, kai juos pradeda mokėti“
6	Neatsakė	Neatsakė
7	„Taip“	Neatsakė
8	„Nuo 2018 m. sausio mėn. soc. paramos dydis kaip ir tenkina. Tačiau, mano nuomone, reikėtų mažinti socialinę piniginę paramą ir didinti išmokas vaikams, nediferencijuojant šeimų į 1-2 ir 3 ir daugiau vaikų auginančias šeimas. Vienišiemis bei vaikų neturintiems asmenims vietoje piniginės paramos skirti paslaugas; maitinimą, paramą rūbais ir pan.“	„Paramos skyrimas tam, kam ji realiai priklauso didžiausia dalimi susijęs su komisijų, dirbančių seniūnijose, darbo kokybe, jų sprendimų objektyvumu“
9	„Šiuo metu padidėjus VRP iki 122 Eur, manau, kad minimaliai turėtų patenkinti gavėjų poreikius“	„Piktnaudžiavimo atvejų vis dar pasitaiko dėl įstaigų neveiklumo, atsainaus požiūrio į atliekamą darbą“

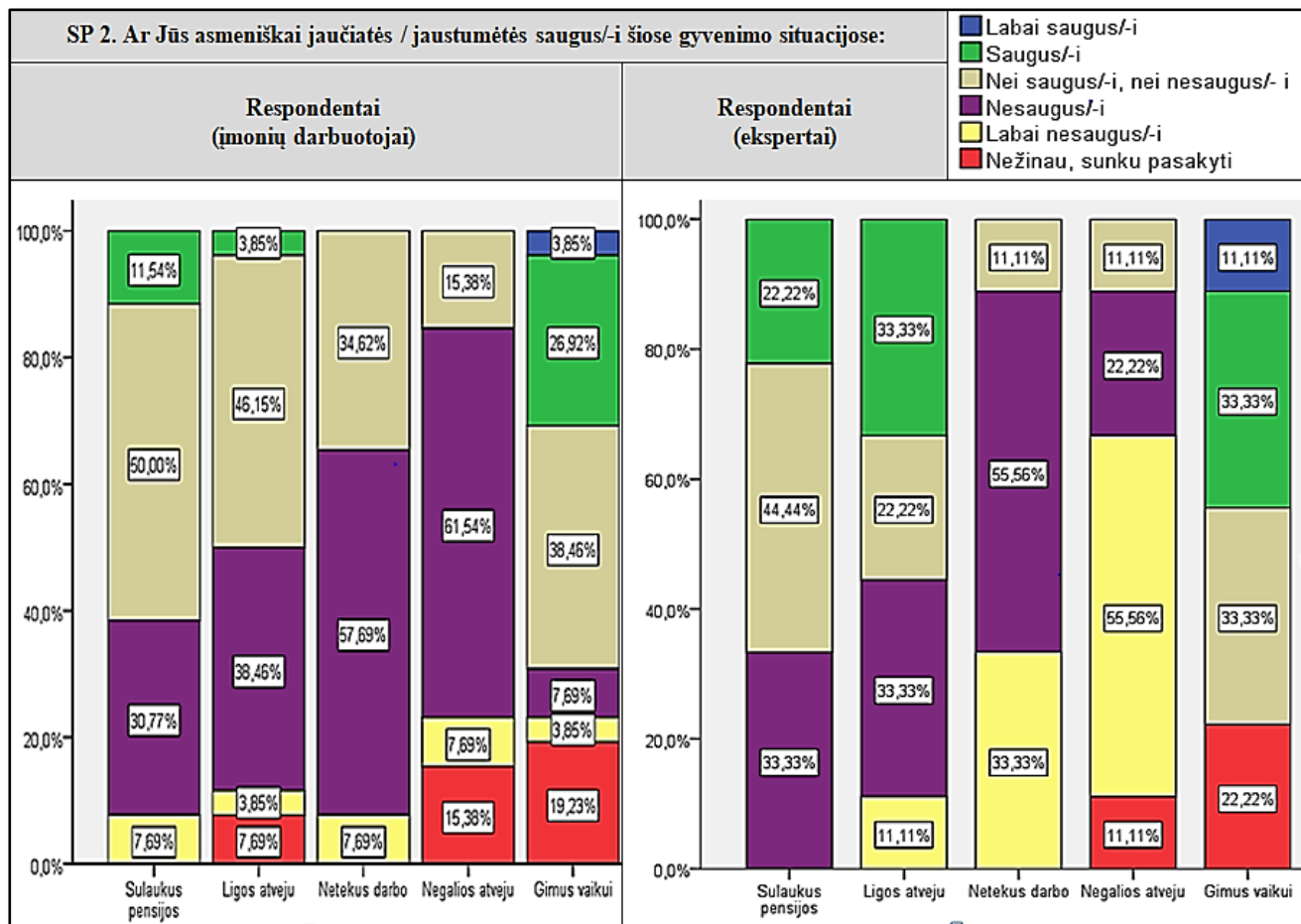
(Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis respondentų (ekspertų) užpildytomis tyrimo anketomis)

Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomonė dėl žmogaus pasirūpinimo tam tikrose gyvenimo situacijose

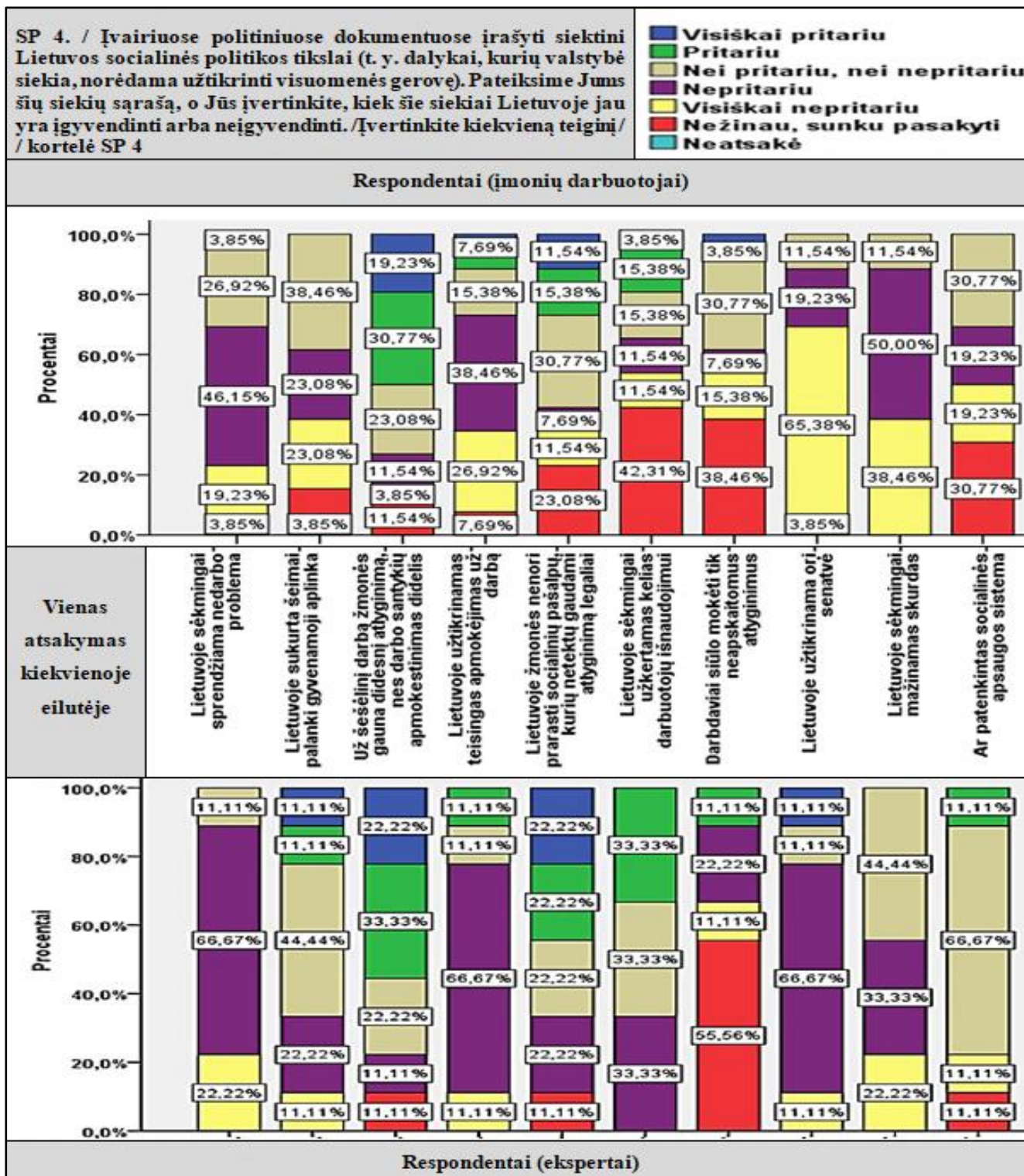
(Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis respondentų (įmonių darbuotojų ir ekspertų) užpildytais tyrimo anketomis)

Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomonė dėl saugumo tam tikrose gyvenimo situacijose

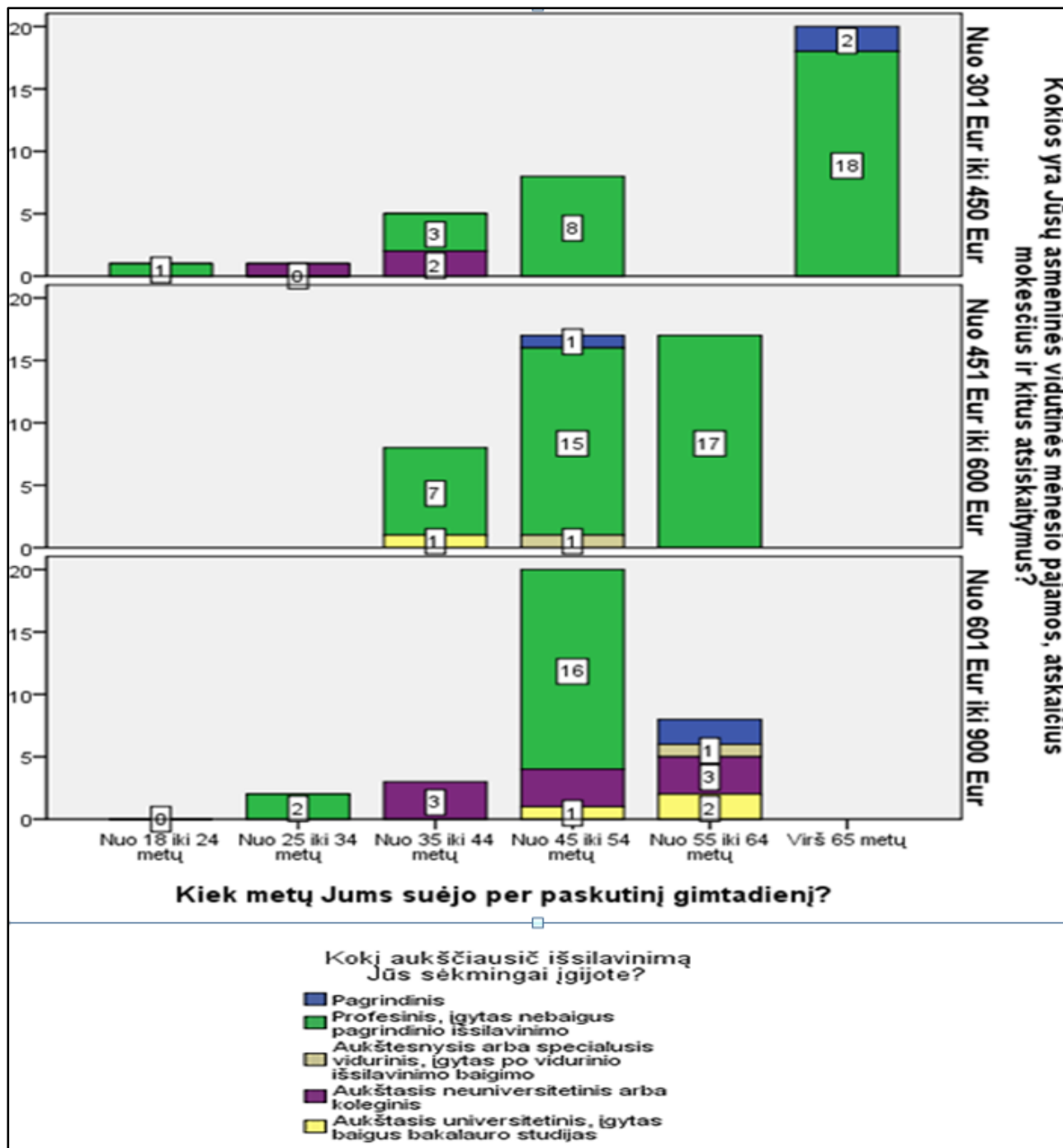
(Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis respondentų (įmonių darbuotojų ir ekspertų) užpildytomis tyrimo anketomis)

Raseinių rajono savivaldybės respondentų nuomonė dėl siektinų Lietuvos socialinės politikos tikslų

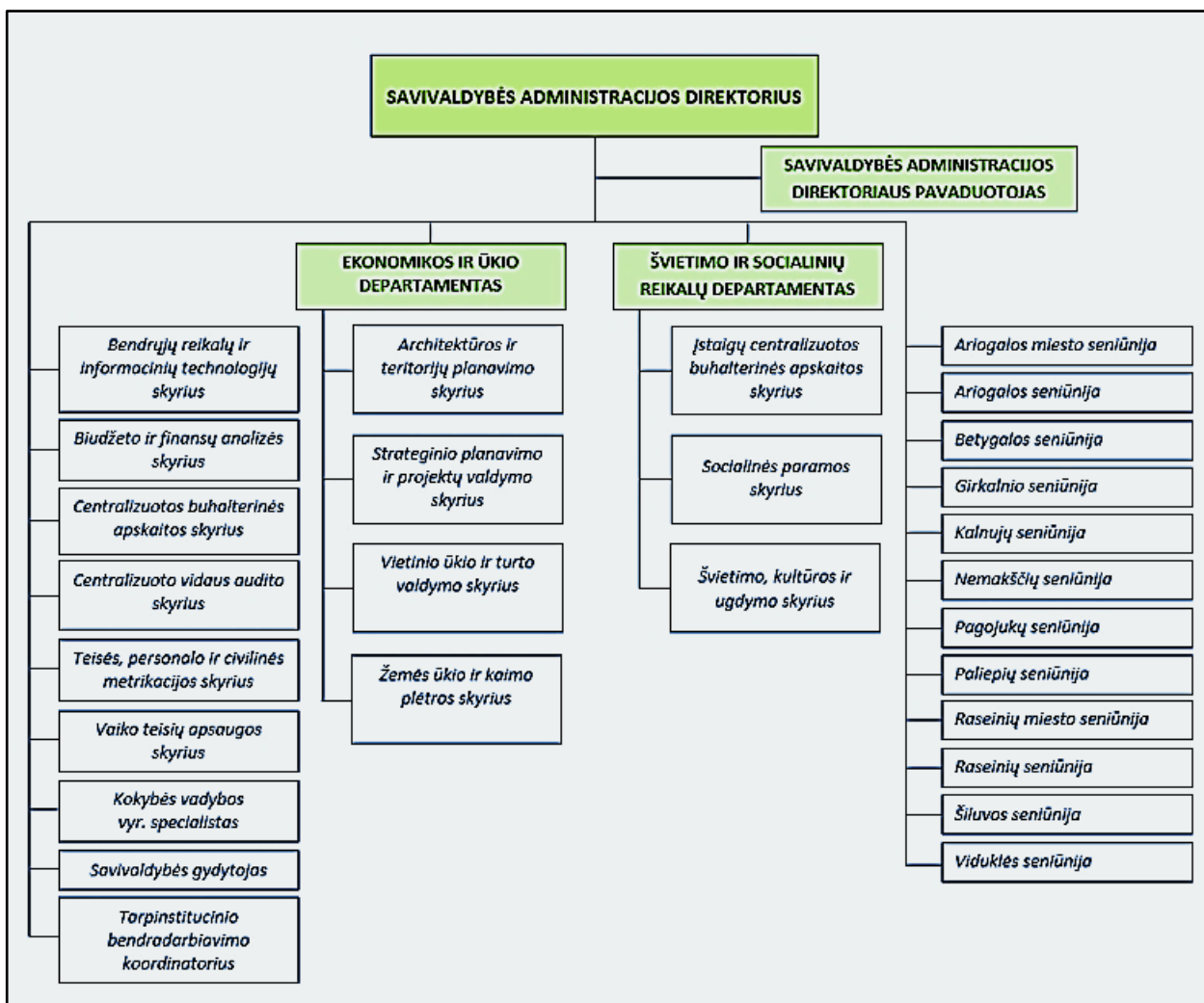
(Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis respondentų (įmonių darbuotojų ir ekspertų) užpildytais tyrimo anketomis)

Raseinių rajono savivaldybės respondentų (įmonių darbuotojų) vidutinės mėnesio pajamos (atskaičius mokesčius ir kitus atskaitymus), amžius, išsilavinimas

(Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis respondentų (įmonių darbuotojų) užpildytomis tyrimo anketomis)

Raseinių r. savivaldybės administracijos struktūra

(Šaltinis: Raseinių rajono savivaldybės tarybos 2011 m. gegužės 31 d. sprendimas Nr. TS-60 „Dėl Raseinių rajono savivaldybės administracijos struktūros patvirtinimo“ ir Raseinių rajono savivaldybės tinklalapis. [žiūrėta 2018-02-23]. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/raseiniai/Default.aspx?Id=3&DocId=7784>; <http://www.raseiniai.lt/index.php?1487315413>)

Raseinių r. savivaldybės 2015-2017 m. strateginio veiklos plano 3 programos „Sveikatos apsaugos, socialinės paramos ir socialinių paslaugų teikimo programos“ matavimo kriterijų ir išlaidų suvestinė

2015-2017 MĖTŲ PRIEMONIŲ, MATAVIMO KRITERIŲ IR IŠLAIDŲ SUVESTINĖ																																	
Strateginio tikslas	Programos tikslas	Programos uždavio kodas	Priemonės kodas	Priemonė	Funkcinis klasifikacijos kodas	Asignavimų valdybos pavadinimas	Finansavimo šaltiniai	2014 m. išlaidos	2015 m. išlaidų projektas					2016 m. skirtų lėšų planas					2016 m. išlaidų projektas	2017 m. išlaidų projektas	Produkto vertinimo kriterijus	Mato vnt.	2014	2015	2016	2017 m.	Atsakingas						
									Eur	išlaidoms				išlaidoms				Eur										Eur	Eur	Eur	Eur	Eur	Eur
										IR	IR	IR	IR	IR	IR	IR	IR																
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26								
Sukurti saugią socialinę aplinką, teikiant kokybiškas viešąsias paslaugas 02																																	
Igyvendinti Lietuvos Respublikos įstatymais ir poįstatymiais aktais numatytą socialinę politiką, teikiant piniginę socialinę paramą Raseinių rajono savivaldybės gyventojams 01																																	
Teikti pinigine socialine parama nepasiturintiems šeimoms, vaikams ir neįgaliems asmenims 01																																	
01				Šalpos išmokų mokėjimas ir administravimas	10	SPS	LRVB	6011234	6282200	6282200			6282200	6282200			5821390	5526270	Šalpos išmokų vidutinis gavėjų skaičius per metus	asm.	3493	3500	3600	3600	SPS								
02				Išmokų vaikams mokėjimas ir administravimas	10	SPS	LRVB	851450	815372	815372			815372	815372			983520	973960	Vidutinis kompensacijų gavėjų skaičius per metus	asm.	2357	2100	2000	2000	SPS								
03				Transporto išlaidų bei specialiųjų lengvųjų automobilių įsigijimo išlaidų kompensacijų mokėjimas	10	SPS	LRVB	13533	21076	21076			21076	21076			12050	12170	Vidutinis kompensacijų gavėjų skaičius per metus	asm.	96	101	92	92	SPS								
04				Kompensacijų nukentėjusiems asmenims ginkluoto pasipriešinimo (rezistencijos) dalyvams, sovietinėje armijoje sužalotiems asmenims bei žuvusiųjų šeimoms mokėjimas	10	SPS	LRVB		4935	4935			4935	4935					Asmenų, gavusių kompensacijas, skaičius	asm.	1	4	3	3	SPS								
05				Socialinių paslaugų mokėjimas socialiai remtiniams asmenims (su admin. išlaidomis)	10	SPS	SB	1313119	1219614	1219614			1202614	1202614			1650000	1650000	Vidutinis paslaugų gavėjų skaičius per metus	asm.	2083	1950	3300	3100	SPS								
06				Kieto kuro kompensacijų mokėjimas (su admin. išlaidomis)	10	SPS	SB	140209	146110	146110			1068110	1068110			1500000	1500000	Vidutinis kompensacijų gavėjų skaičius per metus	asm.	650	600	700	700	SPS								
07				Būsto šildymo išlaidų ir išlaidų karštam, šaltam vandeniui kompensacijų mokėjimas	10	SPS	SB	182601	146180	146180			127880	127880			240000	25000	Vidutinis kompensacijų gavėjų skaičius per metus	asm.	1750	1350	2000	2000	SPS								
08				Laidojimo pašalpas mokėjimas	10	SPS	SB(VB)	159639	193200	193200			193200	193200			184020	176810	Asmenų, gavusių pašalpas skaičius	asm.	530	567	610	610	SPS								
09				Vienkartinis, nukentėjusiems nuo gaisro ar kitų ekstremalių įvykių bei laidojimo pašalpos	10	SPS	SB	24933	34750	34750			34750	34750			34750	34750	Pašalpų skaičius	asm.	223	263	230	230	SPS								
11				Užsienyje mirusių LR piliečių palaikų parvežimai į Lietuvos Respubliką	10	SPS	SB												Parvežimų skaičius	vnt.	2	2	0	0	SPS								
12				Kitos socialinės paramos mokėjimas	10	SPS	SB	1699	1100	1100			1100	1100			4340	4340	vidutinis kompensacijų skaičius per metus	vnt.	62	46	55	55	SPS								

(Šaltinis: Raseinių rajono savivaldybės tarybos 2015 m. vasario 23 d. sprendimas Nr. TS-44 „Dėl Raseinių rajono savivaldybės 2015-2017 m. strateginio veiklos plano patvirtinimo“. [žiūrėta 2018-02-23]. Prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/raseiniai/Default.aspx?Id=3&DocId=15910&KlasId=25>)